

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

491.99-5

12-91

2833

495

0-20

1884

3368

~~Handwritten signature~~

Handwritten text: *Handwritten* *Handwritten* *Handwritten*

Handwritten signature

Handwritten signature

Handwritten signature

1890. *Handwritten* . 1

1004
16400

491.542-5 | 20440302 . 2
12-91 | 464448000000
944444 464000 20308

010

491. 99-5

32

2-91

452

425

80-20 ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՊՐԱԲԱՐ ԱԶՁԱԻԹ

ՀԱՅՈՑ

Ի ՊԵՏԱ ՆՈՐԱՎԱՐԺԻՅ

15536-58
(1004 / 16400)

Հ. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆՑ

32955-4.4.

ԹԻՖԼԻՍ
ՊԵՏԱԿԱՆ ՆՈՐԱՎԱՐԺԻՅԻ ՏՊԱՐԱՆ
ՊԵՏԱԿԱՆ ՓՈՂԱՑ, 5
1884

ՆԱԽԱՆՆՈՒԹԻՒԹԻՆ

Ոչ թէ հեղինակի անուն վաստակելու սնապարծ ցանկութիւնից դրդուած վստահացայ ձեռնարկել այս երկասիրութիւնը, մանաւանդ թէ յանդգնութիւն իսկ կըհամարիմ ձգտել դասուելու Հայ քերականների ակմբի մէջ այս դուգնաքեայ աշխատութեամբս, այլ փափագելով միայն իւ և իցէ նպաստել դերացնելու մեր միջնակարգ դպրոցների մէջ Հայոց գրաբար լեզուի ուսման գործը դասատուների և առաւել ևս աշակերտների համար, որոնք ինչպէս գիտեմ փորձով, հանդիպում են բազմապիսի դժուարութեանց ու խոչընդոտների պատշաճաւոր ձեռնարկի պակասութիւնից: Յոյս ունիմ որ այս գրքոյին իւր ծաւալով ու բացատրութեանց եղանակով շատ թէ քիչ պիտի կարողանայ ծառայել իւր նշանակութեանը. և մտադրութեամբ կը թողում սպազային, որ թէ փորձը թէ անաչառ ու անխճրիծ քննադատութիւնն ուղղեն սորա թերութիւնները:

Հարկ եմ համարում յաւելուլ, որ ձեռնարկիս մէջ աննպատակ համարեցի դնել գործնական վարժութեանց զանազան օրինակներ, ոչ թէ ժխտելով այնպիսի վարժութեանց օգուտն իսպառ, այլ ճանաչելով այդ առաւել ուսուցչի գործ, որ ինքն ըստ յարմարագատութեան պէտք է կազմէ ու տնօրինէ, աչքի առաջ ունելով աշակերտից պատրաստութիւնն և այլ պատահական հանգամանքներ:

Այլ և՛ քերականական այն ամեն գիտելիքներն, որ ենթադրումեմ թէ աշակերտը պէտք է անհրաժեշտապէս սովորած լինի արդէն աշխարհաբարի քերականութեան մէջ, բարւոք դատեցի անցնել համառօտութեամբ միայն, այնչափ որ այստեղ էլ մի անգամ վերանորոգուին նոքա աշակերտի լիջողութեան մէջ և աշխատութեանս մէջ պահուած լինի քերականական ուսման համակարգեալ ընթացքը:

25 Յունիսի 1884 թ.

Աղէքսանդրապօլ.

Հ. Ղ.

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 13 Юля 1884 г.

Типографія И. Мартиросіанца, Орбеліан. ул, д. № 5.

դասուին բառերը: Եւ չորրորդ, թէ ինչպէս բառերը խօսքի մէջ պէտք է ուղիղ կարգացուին և ուղիղ գրուին:

3. Այն մասն, որ ուսուցանում է բառերի կազմութեան հանգամանքները, կոչուում է ՍՏՈՒԳԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ:

Այն մասն, որ ուսուցանում է բառերի միմեանց մէջ կապակցութեան օրէնքները, կոչուում է ՀԱՄԱԶԱՅՆՈՒԹԻՒՆ:

Այն, որ ուսուցանում է խօսքի մէջ բառերի պարզ և վախճուած շարադասութեան կարգը, կոչուում է ՇԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ:

Իսկ այն, որ ուսուցանում է բառերն ուղիղ գրելու և զբրածն ուղիղ կարգալու կանոնները, կոչուում է ՈՒՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ:

Բ.

ԲԱՌ ԵՒ ԻՒՐ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

4. Բառը մի յոր—ածոյ ձայն է, որ յայտնում է որ և իցէ իմաստ: Յօդուածոյ ձայն է բառը նորան համար, որ բաղկանում է առանձին առանձին՝ իրար հետ յօդաւորուած միացած ձայներից:

Առանձին որ— ձայների գրաւոր նշանները կոչուում են Գէր կամ Տ—: Հայոց լեզուն ունի երեսուն և ութ գիր, որոնցից ութը (ա, ե, է, ը, ի, օ, լ, օ) Զայն—որ են, մնացածները Բայն—որ:

5. Բառերն ըստ իւրեանց կազմութեան երեք տեսակ են, Պարզ, Բարդ և Ածանցեալ:

Պարզ են կոչուում այն բառերն, որ արտայայտում են միայն մի պարզ իմաստ. օրինակ՝ տուն, սէր, հայր, քաղցր, սուրբ:

Բարդ այն բառերն են, որ բաղկացած են երկու, երբեմն և աւելի, նշանական բառերից, ուրեմն մի բաղադրեալ իմաստ ունին. օրինակ՝ տնտես, սիրայորդոր, հայրագորով, քաղցրկարկաչ, սրբասուն, հոգեկեցոյց, գունդագունդ, պատիպատ, ոսկեհուռ, տանտէր, մեծիմաստ:

Ածանցեալ են այն բառերն, որոնք սկզբից կամ վերջից յաւելացած ունին որ և է մասնիկ. օրինակ՝ բժգոհ, անիտ, ագէտ, փառ—ա—որ, հոգ—ե—լան, ջր—այ—իւ, աւագոր, տնակ, գառնիկ, ծառակ, իրաւայի, յաճախակի: *)

Մասնիկների թիւը շատ շատ է. նոքա թէ և ըստ ինքեան նշանակութիւն չունին և առանձին չեն գործածուում, բայց յաւելանալով բառերի վերայ, նոցա նշանակութիւնը մի որ և է կերպով փոխում են: (Յաւելուած. 290—304):

*) Բարդութեանց եւ ածանցմանց մէջ պէտք է դիտել, որ

Ա. Բարդուող բառերն իրար հետ, կամ ածանցուող բառը վերջից յաւելացող մասնիկ հետ միանում է հետեւեալ գրերից մէկն ու մէկով—ա, է, է, է եւ — (ւ), որոնցից յաճախագոյն գործածուողներն են — եւ է: Երբեմն էլ նոքա միանում են առանց այդ յօդակապ գրերի:

Բ. Բարդուող եւ ածանցուող բառերի մէջ յօդանկանացուցիչ + գիրը զեղչուում է սովորաբար:

Գ.

ՄԱՍՈՒՆՔ—ԲԱՆԻ

6. Որովհետեւ խօսքը կամ բանը բաղկանում է բառերից, ուստի և ամեն մի բառ քերականութեան մէջ կոչուում է Մասն—բանի: Մասունք—բանի չեն կարող միանման նշանակութիւն ունենալ, այլ տարբեր տարբեր: Նշանակութեամբ միանման բառերը քերականութեան մէջ հաւաքուած են խումբ խումբ, որոնց թիւը հասնում է ութի:

Ուրեմն մասունք—բանի ութ են. ԱՆՈՒՆ, ԴԵՐԱՆՈՒՆ, ԲԱՅ, ԴԵՐԲԱՅ, ՆԱԽԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, ՄԱԿԲԱՅ, ՇԱՂԱՊ և ԶԱՅՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ:

7. Սոցանից առաջին չորսը փոփոխական են, այսինքն

խօսքի մէջ գործածուելիս՝ նոցա օկզբնական ձևը կարող է փոփոխուել այլ և այլ ջանգերով. իսկ վերջին չորսն անփոփոխ են, այսինքն իրանց օկզբնական ձևը չեն փոխիլ գործածուելու ժամանակ:

Անուանց և դերանուանց փոփոխումն կոչուումէ Հոլովումն, իսկ բայերինը՝ Խոնարհումն: Գերբայները խօսքի մէջ իրանց ստացած նշանակութեան համեմատ մերթ կը խոնարհուին, մերթ կը հոլովուին:

Գ Լ ՈՒ Ն Ա.

ԱՆՈՒՆ

8. Խօսքի մէջ գործածուող բառերից առաջին տեսակն է Անունը:

Անունն է մասն բանի, որ նշանակումէ որ և է առարկայի, անձի կամ իրի անուն, և կամ ցոյց է տալիս մի առարկայի ինչպիսի կամ որը լինիլը, քանի կամ քանիերորդ լինիլը:

Այն, որ ցոյց է տալիս առարկայի ինչ լինիլն, այսինքն արտայայտումէ առարկայի ուղիղ անունը, կոչուումէ Գոյական. իսկ այն, որ առարկայի որպիսի կամ որը լինիլն է ցոյց տալիս, կոչուումէ Ածական: Եթէ ածականը ցոյց է տալիս մի առարկայի քանիս կամ քանիերորդ լինիլն՝ ասուումէ Թուական անուն:

9. Ուրեմն անուանք իրօք երեք են. Գոյական, Ածական և Թուական:

Ա. Գործածուելիս խօսքի մէջ գործածուող բառերից առաջին տեսակն է Անունը:

ԳՈՅԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

10. Գոյական անունն է առարկայի անունը:

Առարկաները լինումեն Նիւթաւոր և Աննիւթ, այսինքն մարմին ունեցող և անմարմին: Հո, մարդ, գրէչ նիւթաւոր են: Հոգի, սէր, նախնայ, բորժ, իմաստութիւն՝ աննիւթ են:

Նիւթաւոր առարկաներն էլ երկու տեսակ են. Չնչաւոր և Անշունչ:—Մարդ, սրժի-, դարձար, արիւն՝ շնչաւոր են.— Գայտ, էրկու, սեղան, սառնար՝ անշունչ են:

11. Գոյական անուանք երեք տեսակ են: Յատուկ, Հասարակ և Հաւաքական:

Յատուկ կոչուումեն այն գոյականներն, որ աշխարհիս մէջ գտնուած մի հատ առարկայի անուն են նշանակում. ինչպէս՝ Արտաշատ, Եփրատ, Գրիգոր, Զիրաւ, Արագած, և այլն:

Հասարակ են այն առարկանների անուններն, որոնք բազմաթիւ են աշխարհիս վերայ. ինչպէս՝ քաղաք, գետ, դաշտ, լեռուն և այլն:

Հաւաքական է կոչուում այն գոյականն, որ եզակի ձայնով նշանակումէ միանման առարկանների բազմութիւն. այսպիսիք են՝ զուեդ, խումբ, երամ, հոյլ, բոյլ, տարմ, անտառ, ժողովուրդ, վոհմակ, և այլն:

12. Թիւ:—Բառը թէ որ Բ առարկայի անուն է արտայայտում՝ նորա գործածութիւնը Բաբար է. իսկ եթէ Բիւյ ստիւն առարկանների՝ Բաշաբար: Առաջին տեսակ բառերն Եզակի են, երկրորդ տեսակներն՝ Յոգնակի: Եզակին և յոգնակին ցոյց են տալիս անուանց Թիւը:

Անուանց վերջաւորութիւններն եզակի թուում ուրիշ կերպ են փոփոխուում, յոգնակի թուում ուրիշ կերպ: Օրինակի համար՝ Եւ. գործ, գործոյ, գործով. Յոգ. գործք, գործոց, գործովք:

13. ՀՈՒՈՎ:—Անուան վերջաւորութեան փոփոխումն կոչ-

ուումէ Հոլով: Հոլովները վեց հատ են. Աւղղական, Սե-
ռական, Տրական, Հայցական, Գործիական և
Քացառական:

Սոցանից ոմանք վերջահոլ են.—գործ—ոյ, գործ—ով. այլ
ոմանք նախորդի.—գործ, և ոմանք ևս նախորդի.—վերջահոլ—
ի գործ—ոյ:

14. ՀՈՒՈՎՈՒՄՆ:—Քոյր անուանք միանման չեն Հո-
լովում, այլ տարբեր տարբեր. նոքա գլխաւորապէս Հոլովումեն
եօթն տեսակ. ուստի նախնաւոր անուանց Հոլովումներն
եօթն են:

Հոլովումներն իրարից որոշումեն գլխաւորապէս Սեռական
Հոլովով, որի մէջ երևումեն որոշիչ հոլովաւոր գրեբը. սոքա այբ-
ուբենի կարգով հետևեալներն են. ա, ե, ի, ո, ու, որոնք
կամ պարզապէս յաւելանումեն Աւղղական Հոլովի վերջը, կամ
թէ մտնումեն վերջին վանկի մէջ. օրինակ՝ Հայկ—ոյ, սրբ—ոյ *)
պահ—ոյ, բան—ի, ուսմ—ոսմ—ն, անձ—ի—ն, կայս—ե—ր:

*) Հայկոյ, սրբոյ բառերի վերջը թէ և յ զիր կայ, բայց
սա անծայն զիր է և Սեռականի վերջն ու, ո ծայնաւորներն են՝
պարզապէս յաւելացած ուղղականի վերայ:—Աւղղագրական կա-
նոնով ու, ո վերջաւորուած բառերի վերջը յիշեալ տառերից յետոյ
պէտք է յաւելացնել անծայն յ: Քացառութիւն կազմումեն նոյն
վերջաւորութեամբ չհոլոված յատուկ անունները, հրամայական ե-
ղանակի բառեր, չհոլոված դերանուններ և անփոփոխ մասունք
բանի: (Ներուպա, Աննա, գնն, դողն, կեցն, սա, բո, անն). (256 §):

15. Արմատական Հոլովներն երկու են. Աւղղական և Սե-
ռական. սոցանից կազմումեն միւս Հոլովները:

Աւղղականից կազմումէ Հայցականը՝ յոգնակի թւում * յան-
գը փոխելով * և ընդունելով չ նախդիրը, երբ որոշեալ է:
(Զգործ, զգործս):

Սեռականից կազմումէ Տրականն, որ և բոլորովին նման
է նորան. միայն եղակի թւում երբեմն ընդունումէ իւր յա-
տուկ որոշիչ գիրը ճ: (Տան—տան. միոյ—միում):

Սեռականից կազմումէ դարձեալ Գործիականն, ընդունե-

յով Սեռականի վերջից — (չ) կամ սորա լծորդ գիրն է: Երբ
սեռականի վերջին գիրը ձայնաւոր է՝ յաւելանումէ — (չ).
իսկ երբ բաղաձայն է՝ է:—Քանի—բանի-, ական—ականք *)
ջրոյ—ջրով:

*) Այսինքն բառի մէջ սեռականի ն յանգը փոխուել է
ճ, որովհետեւ է, ո, չ շրճնային առերից առաջ ն տառը սովո-
րաբար դառնումէ ճ: (§ 265):

Տրականից կազմումէ Քացառականը ՚ի (յ) նախդիրով: Մի
քանի Հոլովմանց մէջ եղակի թւում (իսկ դերանունաց նա և
յոգնականում) ընդունումէ և է վերջաւորութիւնը:—Իտանէ,
իքաղաքէ (փոխանակ՝ իքաղաքիէ), յերեսաց, ՚իջրոյ, ՚ինմանէ,
ինոցանէ (փոխանակ՝ ՚ինմա—է, ՚ինոցա—է):

16. Յոգնականները կազմումեն եզականներից:—Աւղղա-
կանի և գործիականի վերայ յաւելանումէ * գիրն, որ Հայցա-
կանի մէջ դառնումէ * Սեռականի վերայ յաւելանումէ յ, որ
մնումէ Տրականի և Քացառականի մէջ ևս:

17. Իմացանք որ բառերը Հոլովումեն եօթն տեսակ:
Այս եօթն Հոլովումները նախ և առաջ էրջո- կերպ են բաժան-
ւում՝ Պարզ և Խառն:

Պարզ Հոլովումն ունին այն բառերն, որոնց սեռականի
վերայ յաւելացած որոշիչ նշանագիրը պահւումէ դորանից կազ-
մուած միւս Հոլովների մէջ ևս:—Նետի, նետիւ, նետից. սիրոյ,
սիրով, ՚ի սիրոյ. հաւո, հաւո, հաւոց:

Իսկ Խառն Հոլովումն ունին այն բառերն, որոնց սեռա-
կանի որոշիչ նշանագիրը միւս Հոլովների մէջ փոխւումէ:—
Տեղոյ, տեղոս, մեծի, մեծոս. անձին, անձամբ:

18. Հետագայ աղիւսակի մէջ կարելի է տեսնել Պարզ և
Խառն Հոլովմանց պատկերը:—

Պ Ա Ր Զ Հ Ո Լ Ո Վ Մ Ո Ւ Ն Ք

Նշանագիր.	1.		2.		3.		4.		5.	
	Ա.		Ե.		Ի.		Ո.		ՈՒ.	
	Օրին. Ա.		Օրին. Բ.							
Հոլովներ.	Եւ.	Յւ.	Եւ.	Յւ.	Եւ.	Յւ.	Եւ.	Յւ.	Եւ.	Յւ.
Ուղղ.	ը.	ըն.	անք.	ըր.	երք.	—	ը.	—	ը.	—
		ին.	ունք.							
		ինք.	ունք.							
Սեւ.										
Եւ.	այ.	աց.	ան.	անց.	եր.	երց.	ի.	ից.	ոյ.	ոց.
Տրւ.			եան.	եանց.	եղ.	եղց.				
Գրւ.	աւ.	աւք.	ամք.	ամքք.	երք.	երքք.	իւ.	իւք.	ով.	ովք.
	(օք).	եամք.	եամքք.	եղք.	եղքք.					
Բաց.	այ.	աց.	անէ.	անց.	երէ.	երց.	է.	ից.	ոյ.	ոց.
			ենէ.	եանց.	եղէ.	եղց.			ուէ.	ուց.
									է.	

Խ Ա Ռ Ն Հ Ո Լ Ո Վ Մ Ո Ւ Ն Ք

Նշանագիր.	6.		7.			
	Ի Եւ Ա.		Ո Եւ Ա.			
	Օրին. Ա.		Օրին. Ա.			
Հոլովներ.	Եւ.	Յւ.	Եւ.	Յւ.		
Ուղղ.	ը.	ըն.	ինք.	ի.	իք.	
			ունք.			
Սեւ. և Տրւ.	ի.	աց.	ին.	անց.	ւոյ.	եաց.
Գրւ.	աւ.	աւք.	ամք.	ամքք.	եաւ.	եաւք.
	(օք).				(եօք).	
Բացառ.	է.	աց.	նէ.	անց.	ւոյ.	եաց.

19. Այս օրինակների վերայ հղովելու ժամանակ անուններից ոմանք ենթարկւում են մի քանի տեսակ փոփոխութեանց՝ այն է՝

ա). Բառի վերջին վանկի մէջ եղած է գիրը փոխւում է, երբեմն էլ է. — մէր — սիրոյ. հանդէս — հանդիսի. Մովսէս — Մովսիսի կամ Մովսէսի:

բ). Նոյնպէս վերջին վանկի մէջ եղած է և տառերը սղում դառնում են ը, որ սովորաբար չէ գրւում. — Գր — գ'րոյ. մոխիւր — մոխ'րոյ. թռչուն — թռչ'նոյ:

գ). Նոյն տեղը է երկբարբառից զեղչւում է տառը. — Մատեն — մատէնի. որդեակ — որդէկի. ընծայելոյ, ընծայելոյ:

դ). Նոյն վանկի մէջ ոչ երկբարբառը փոխւում է. — Յոս — յոսոյ. համբոյր — համբորի. երևոյթ — երևոթի:

Փոփոխման վերոյիշեալ օրէնքներից շեղւում են երբեմն յատուկ անունները: — Արամայիս — Արամայիսայ. Տիգրէս — Տիգրէսի. Մամբռ — Մամբռայ. Բէլ — Բէլայ կամ Բէլայ:

20. Չատ անուանք գործ են ածւում միայն եզակի թւում, անյոգնական են. ինչպէս՝ խիղճ, կաթն, անդորր, հարաւ, հուր: Չատերն էլ հոլովւում են միայն յոգնակի թւում, անեղական են. փառք, կեանք, աղաչանք, տիեզերք, կուռք, անուրջք:

21. ԱՌԱՋԻՆ ՀՈԼՈՎՈՒՄՆ

Պ ա Ր Գ Ա.

Ե զ ա կ ի.	Աստուծոյ օրինակ.	Յ ո գ ն ա կ ի.
Ուղղական	Տիտան	Տիտանք.
Սեռական և Տրւական	Տիտանայ	Տիտանաց.
Հայցական	զՏիտան	զՏիտանս.
Գործիական	Տիտանաւ	Տիտանաւք (օք):
Բացառական	ի Տիտանայ	ի Տիտանաց.

Այս օրինակի վերայ հղովումեն հայկական և օտար յատուկ անուանց ամենամեծ մասը, որոնք իբրև յատուկ՝ յոգնակի չունին. նա և շատ անեզական յատուկ անուանք:

Հայկ	—	կայ	—	կաւ:
Արամ	—	մայ	—	մաւ.
Մեսրոբ	—	բայ	—	բաւ.
Տուր	—	րայ	—	րաւ.
Ակն	—	նայ	—	նաւ.
Աղին	—	նայ	—	նաւ.
Գէթ	—	թայ	—	թաւ.
Գաւիթ	—	ւ'թայ	—	թաւ.
Ասիա	—	սիայ	—	սիաւ.
Գալիլիա	—	լիայ	—	լիաւ.
Նանէ	—	նեայ	—	նեաւ.
(փոխանակ նէայ,	—	նէայ)		
Մանի	—	նեայ	—	նեաւ.
(փոխանակ նիայ	—	նիայ)		
Պիւթագորաս	—	րայ	—	րաւ.
Լիւսիաս	—	սեայ	—	սեաւ.
Հերմէս	—	մեայ	—	մեաւ.
Անդրէաս	—	րեայ	—	րեաւ.
Գիոս	—	դիայ	—	դիաւ.
Արտեմիս	—	մեայ	—	մեաւ.
Տրդրանուհի	—	հեայ	—	հեաւ.
Ռսկեակ	—	կե'կայ	—	կաւ.
Անուշ	—	նուշայ	—	շաւ.
Արիստակէս	—	կեայ	—	կեաւ.
Յակոբոս	—	բայ	—	բաւ.
Աշոցք	—	ցաց	—	(ցաւք) օք.
Վիրք	—	րաց	—	
Ալանք	—	նաց	—	նօք.
Մարք	—	րաց	—	րօք.

Միջագետք	—	տաց	—	տօք.
Մասիք (սիս)	—	սեաց	—	սեօք.
(փոխանակ	—	սիայ	—	սիօք).
Գուգարք	—	րաց	—	րօք.
Մոկք	—	կաց	—	կօք.

22. Գիտելիք. Օտար անուանք ա, է, ի. ա, ի. ա յանգերով այս օրինակի վերայ հղովումելիս, կորցնում են « գերն, որովհետև նոցա ուղղականը կարող է լինել և առանց այդ յանգերի. ինչպէս Հոմեր, Պիւթագոր, Յովհան, Սոկրատ, Կիւր: Իսկ նոյն յանգերով նոքա հղովումեն ուրիշ հղովմանց վերայ ևս, ինչպէս կը տեսնենք իւր տեղը:—Հայկական յատուկ անուններն էլ, որ չունին այդ յանգերը, նոյնպէս կարող են միւս հղովմանց մէկի կամ միւսի վերայ հղովումել:

23. Երկրորդ օրինակ.

Ե գ ա կ ի .

Յ ո գ ն ա կ ի .

Ո-շ.	Աղմն.	Աղմանք կամ կողմունք.
Սե. և Տր.	Աղման.	Աղմանց.
Հայ.	գԱղմն.	գԱղմանս.
Գործ.	Աղմամբ.	Աղմամբք.
Բայ.	ի Աղմանէ.	ի Աղմանց.

24. Այսպէս հղովում են՝ ա) այն բառերն, որոնք վերջաւորումեն ըն յանգով: (Գրելիս չ գեղջումէ):

բ) ա-է-ն մասնիկով ածանցուած բառերը.

գ) ա-ն կամ ի-ն յանգով բառերն, եթէ նոքա մասնիկ չեն:

Ի-ն յանգը թէ որ մասնիկ լինի՝ անհղովումել է. իսկ երբ հարկ լինի հղովումել կը փոխուի ա-ն յանգի և կը հղովումել վերի օրինակի վերայ. — Գոչի-ն — գոչումն, գոչման. Հնչի-ն — հնչումն, հնչման:

Ակն	կան	կամբ.	կունք.
Սերմն	ման	մամբ.	մունք.
Հիւան	սան	սամբ.	սունք.
Ուտումն	ման	մամբ.	մունք.
Իմաստութիւն	թեան	թեամբ.	թիւնք.
Սիւն	սեան	սեամբ.	սիւնք.
Անկիւն	կեան	կեամբ.	կիւնք.
Անուն	ունան	ամբ.	անք.
Տուն	տան	տամբ.	տունք.
Ձեղոն	ունան	ամբ.	անք.
Վարդանանք	նանց	նամբք.	
Աղամանք	մանց	մամբք.	
Սուքիասեանք	սեանց	սեամբք.	
Հաւիստիւնք	մեանց	մեամբք.	
Արտեանունք	նանց	նամբք.	
Մկանունք	նանց	նամբք.	
Հայկազունք	զանց	զամբք.	
Գողթն	թան	թամբ.	

25. Այս օրինակի վերայ Հոլովումեն ի՛նչ երբեմն էլ ա՛նչ էա՛ն, նա և իստ, ոստ, ուրտ, ունտ յանգերով բառերից շատերը: Ծաղիկ — կան — կունք. Կորուստ — ստեան — տեամբ. Աղջիկ — կան — կունք. Ժողովուրդ — ղեան — ղեամբ. Կորեակ — եկան — կամբ. Մտունդ — ղեան — ղեամբ. Հանգիստ — ստեան — տեամբ. Ծնունդ — ղեան — ղեամբ.

26. Իբրև բացառութիւն՝ այս օրինակի վերայ Հոլովում են և Հետեւալները. —

Մահ	Հուան	ամբ. (անյողնական)
Պաշտօն	տաման	մամբ. — մունք — մանց.
Ստին	ստեան	ստեամբ — ստինք — ստեանց.
Տիւ	տուրնջեան	ջեամբ.
Վաղիւ	ղուեան	եամբ.
Տեսիլ	լեան	լեամբ.

27. ԵՐԿՐՈՐԻ ՀՈՒՈՎՈՒՄՆ

Պ ա Ր Ղ Ե.

Ե զ ա կ ի .

Ո-շ	Կայսր.	Ապրդ.	Կայսերք.	Աստեղք.
Մե. և Տբ.	Կայսեր.	Աստեղ.	Կայսերց.	Աստեղց.
Հայց.	զԿայսր.	զԱստղ.	զԿայսերս.	զԱստեղս.
Գործ.	Կայսերբ.	Աստեղբ.	Կայսերբք.	Աստեղբք.
Բայց.	իԿայսերէ.	յԱստեղէ.	ի Կայսերց.	յԱստեղց.

Այս Հոլովման վերայ են եւ կամ եւ վերջացած անունները (գրեցիւս և ղեղչոււմէ). նոյնպէս և շատ իւր վերջացածներ:

Ոսկր	կեր.	կերբ.	կերք.
Տարր	րեր.	րերբ.	րերք.
Անգղ	գեղ.	գեղբ.	գեղք.
Կոճղ	ճեղ.	ճեղբ.	ճեղք.
Ալիւր	լեր.	լերբ.	լերք — լերց
Աղբիւր	բեր.	բերբ.	բիւրք կամ բերք.
Գուտար	դստեր.	տերբ.	տերք
Տիեզերք	զերց.	զերբք.	

15536-58
(11004)
(116405)

29. ԵՐՐՈՐԻ ՀՈՒՈՎՈՒՄՆ.

Պ ա Ր Ղ Ի.

Ե զ ա կ ի .	Տ ո գ ն ա կ ի .	
Ո-շ.	Բան.	Բանք.
Մե. և Տբ.	Բանի.	Բանից.

Հայց.	դիւան.	դիւան.
Գործ.	Ֆանիւ.	Ֆանիւք.
Բայց.	ի Բանէ.	ի Բանից.

Այս հոլովման վերայ հոլովուող բառերից շատերի համար որոշ հոլովական նշանացոյց չկայ. բայց և այնպէս գիտելի է, որ այսպէս կը հոլովուին.

ա) Այն բազմականկ անուններն, որոնց վերջին վանկի մէջ կամ վերջը կայ ու կամ ու երկբարբառը:

բ) Էսն, է վերջացածները:

գ) ու, ուս, էս, աս, իս և իսս վերջացած յատուկ անուններն, որոնք այս օրինակի վերայ ևս կարող են հոլովուիլ, ինչպէս որ Ա. հոլովման 1 օրինակի վերայ:

Քահանայ	— լի	— լիւ.	— լից	— լիւք.
Ընծայ	— լի	— լիւ.	— լից	— լիւք.
Քրիստոնեայ	— նէի	— նէիւ.	— նէից.	
Հրեայ	— ըէի	— ըէիւ.	— ըէից.	
Ճառագայթ	— թի	— թիւ.	— թից.	
Իշխոյ	— իսի	— իսիւ.	— իսից.	
Համբոյր	— ուրի	— ուրիւ.	— ուրից.	
Է.	— էի	— էիւ.	— էից.	— էիւք.
Փարգարէ.	— էի	— էիւ.	— էից.	— էիւք.
Մատեան	— տենի	— տենիւ.	— տենից.	— տենիւք.
Մամիկոնեան	— նենի	— նենիւ.	— նենից.	— նենիւք.

(կամ նեանց.)

Պետրոս	— սի	— սիւ.
Գրեգորիոս	— սի	— սիւ.
Աննա	— այի	— այիւ.
Եւրոպա	— լի	— լիւ.
Գաղղիա	— լի	— լիւ.
Յովհաննէս	— նիսի	— նիսիւ.
Ազրիպաս	— սի	— սիւ.
Հաց	— ցի	— ցիւ.

Սայ	— լի	— լիւ.	— լիւք.
Սիրտ	— սրտի	— սրտիւ.	
Հանդէս	— դիսի	— սիւ.	
Աղօթք	— թից	— թիւք.	

30. ՉՈՐՐՈՐԿ ՀՈԼՈՎՈՒՄՆ

Պ ա Ր Ղ Ո.

Ե զ ա կ ի.

Յ զ գ ն ա կ ի.

Ուշ.	Գործ	Գործք.
Սէս. և Տը.	Գործոյ	Գործոց.
Հայց.	զԳործ.	զԳործս.
Գործ.	Գործով.	Գործովք.
Բայց.	ի Գործոյ.	ի Գործոց.

Այսպէս հոլովուում են ա). այն անուններն, որոնց յանգն է ու, ն, ուս և յաճախ ու մասնիկը.

բ). է վերջացած միականկ անունները.

գ). է վերջացած բազմականկներից՝ հոգի, որբի, ուկի և յի մասնիկով ածանցուածներն, որոնք մի տեղացի լինելը կը նշանակեն:

Այս բազմականկների է յանգը հոլովելու ժամանակ կը սղուի կը դառնայ ու. (Որդի—որգոյ, քաղաքացի—քաղաքացոյ. փոխանակ՝ Որդեոյ, քաղաքացեոյ):

դ). Անորոշ դերբայներն՝ էլ ու, ուշ, էլ վերջաւորուածեամբ, որոնք անյոգնական են. այսպէս և անցեալ դերբայներն էալ յանգով եզակի և յոգնակի:

ե). Մեծազոյն մասն այն բառերի, որոնց վերջին վանկի մէջ կայ ու երկբարբառը:

Մնացածների համար որոշ նշանացոյցներ չկան:

Գիտուն	— տ'նոյ	— նով.	տունք.
Անասուն	— ս'նոյ	— նով.	սունք.

Վերջին	— ջնոյ	— ջնով.	ջինք.
Երկնային	— յնոյ	— յնով.	յինք.
Առեղծուած	— ծուածոյ	— ծով.	
Արարած	— ծոյ	— ծով.	
Դի	— Դիոյ	— դիով.	
Թի	— Թիոյ	— թիով.	
Կագմել	— լոյ	— լով.	
Թողուլ	— ղ'լոյ	— լով.	
Հանգուցեալ	— ցելոյ	— ցեալք—ցելոց.	
Հոգի	— գւոյ	— գւով.—գւոց — գւովք.	
Հայաստանցի	— ցւոյ.	— ցիք — ցւոց — ցւովք.	
Վւամշապուհ	— պհոյ	— պհով.	
Կերակուր	— կրոյ	— կրով. — կրոց.	
Անուրջք	— ըջոց	— ըովք.	

31. ՀԻՆԳԵՐՈՐԳԻ ՀՈՒՎՈՒՄՆ

Պ ա ը գ ՈՒ.

Ե զ ա կ ի.		Յ ո գ ն ա կ ի.
Ուշ.	Ծով.	Ծովք.
Սէւ և Տը.	Ծովու.	Ծովուց.
Հայց.	գծով.	գծովս.
Գործ.	Ծովու.	Ծովուք.
Բայ.	ի Ծովէ.	ի Ծովուց.

Այս օրինակի վերայ հոլովելի անուանց համար որոշ նշանացոյց չկայ. բայց գիտելի է, որ ըստ այսմ հոլովումեն ոչ, առ յանգով բառերի մեծագոյն մասն:

Հով	— վու	— հովուց.	Առիւծ	— ծու	— ծուց.
Կով	— վու	— վուց.	Աղուէս	— իսու	— չմհ-եծու.
Նաւ	— ւու	— ւուց.	Ինծ	— ընծու	— ծուց.
Կաքաւ	— ւու	— ւուց.	Ուղտ	— ուղտու	— տուց.

Զգեստ	— տու	— տուց.	Յուլ	— ցլու	— ցլուց.
Յովհան	— նու.		Մահ	— հու	—
Մարիամ	— մու.		Բարք	— բուց	— բուք.
Արև	— ւու.		Պարտ	— տուց	— տուք.
Ովկիան (ոս)	— նու.		Գար	— բու	— բուց.

32. Գիտելիք. 1. Այս հոլովման վերայ հոլովուող բառերից ոմանց եզակի բացառականը կը լինի և առէ. ՚ի նախանձուէ, ՚ի վնասուէ, յայգուէ, և այլն:

2. Փոքր, ասր, մեղր, բարձր, կարծր, թանձր, ծաղր, ծանր, մանր, քաղցր՝ հոլովում են այս օրինակի վերայ հոլովակերտ ձայնաւորներից առաջ բաց թողլով ՚ գերը և յոգնակի թուով յոգնականացուցիչ գրերից առաջ ընդունելով ն.—Մանու.—իմանուէ—մանուք, մանուց. կարծու.—իկարծուէ—կարծուք—կարծուց. ծանու.—իծանուէ — ծանուք — ծանուց. թանձու.— թանձուք — թանձուց: Սոցանից առ, ՚էշք՝ անյոգնական են: Բայց՝ յոգ. կը լինի բարձուք—բարձանց—բարձամք:

33. ՎԵՑԵՐՈՐԳԻ ՀՈՒՎՈՒՄՆ.

ԽՍ.ՈՒՆ Ի-Ս.

Առ ա ջ ի ն օր ի ն ա կ.

Ե զ ա կ ի.		Յ ո գ ն ա կ ի.
Ուշ.	Նշան.	Նշանք
Սէւ և Տը.	Նշանի.	Նշանաց
Հայց.	զՆշան.	զՆշանս
Գործ.	Նշանաւ.	Նշանօք (աւք)
Բայ.	ի Նշանէ.	ի Նշանաց.

Այս օրինակի վերայ հոլովուող բառերի համար ևս ընդհանուր որոշիչ նշանացոյց չկայ. բայց և այստեղ գիտելի է,

որ այսպէս հորովում են — որ, հան, ան, եզէն, բուն, ոյ, նոյ, ին, ոչ
ան, էան, այն, որք մասնակով անանցուածները. նոյնպէս և ան
յանգով անեզականներն:

Երկնաւոր	— ըիւ —	րաւ.	րաց—րօք (աւք)
Ջինուոր	— ըից —	րաւ.	րաց—րօք.
Քանական	— նի —	նաւ.	
Խթան	— նի —	նաւ.	
Հողեղէն	— ղինի —	նաւ.	
Գործարան	— նի —	նաւ.	
Դպրոց	— ցի —	ցաւ.	
Գլխանոց	— ցի —	ցաւ.	
Քարոզիչ	— չի —	չաւ.	
Կարող	— ղի —	ղաւ. (հաճ ղիւ)	
Խօսնակ	— կի —	կաւ.	
Քանակ	— կի —	կաւ.	
Մանեակ	— կի —	կաւ.	
Խարոյկ	— ուկի —	կաւ.	
Կշուորդ	— ղի —	ղաւ.	
Մահկանացու	— ուի —	ուաւ.	
Պարզեատու	— ուի —	ուաւ.	
Քուրաստան	— նի —	նաւ.	
Աղաջանք	— նաց —	նօք.	
Քաղճանք	— նաց —	նօք.	
Պատերազմ	— մի —	մաւ.	
Պարզև	— ի —	աւ.	
Լեզու	— ի —	աւ.	
Դև	— ղիւի —	աւ.	
Հովիւ	— ուի —	աւ.	
Երկիր	— կրի —	րաւ.	
Մահիճք	— ճաց —	ճօք.	
Խելք	— լաց —	լօք.	
Կեանք	— նաց —	նօք.	

34. Երկրորդ ասորի նալ.

Ուշ.	Անճն.	Անճինք.
Սէ. և Տր.	Անճին	Անճանց.
Հայց.	զԱնճն.	զԱնճինս.
Գործ.	Անճամբ.	Անճամբք.
Բայց.	յԱնճնէ.	յԱնճանց.

Այս հորովման վերայ հորովում են ըն վերջացած բառերի մեծ մասն. (ը զեղչումէ սովորաբար):

Ազն	— ղին	— զամբ.	— ղինք.
Խաշն	— շին	— շամբ.	
Քեռն	— ուին	— ուամբ.	
Հարսն	— սին	— սամբ.	
Միանճն	— ճին	— ճամբ.	— ճունք.
Ողն	— ղին	— ղամբ.	— ղունք.
Մասն	— սին	— սամբ.	— սունք.
Կաթն	— թին	— թամբ.	

35. Գիտելիք. Այս օրինակի վերայ հորովուող բառերից ոմանց եզ. բացառականը կարող է երկու կերպ լինել. ՚ի խաշնէ—՚ի խաշանէ, ՚ի գառնէ—՚ի գառանէ. ՚ի բեռնէ—՚ի բեռանէ: Եւ ոմանց յոգնակի ուղղականը փոխանակ ՚ի: յանգի կը վերջաւորուի ՚ի. Ափունք, ղիւցաղունք, մատունք և այլն:

36. ԵՐԹՆԵՐՈՐԴ ՀՈՒՎՈՒՄՆ

ԽԱՌՆ Ո—Ա.

Ե զ ա կ ի.	Յ ո գ ն ա կ ի.	
Ուշ.	Մատանի	Մատանիք.
Սէ. և Տր.	Մատանույ	Մատանեաց.

Հայ.	զՄատանի	զՄատանիս
Գրծ.	Մատանեալ	Մատանեօք.
Բայ.	ի Մատանույ	ի Մատանեաց.

Այս հորովման վերայ հորովումեն ի վերջացած բազմա-
վանկներն, բացի Չոր. հորովման վերայ եղածներից: Այսպէս
կարող են հորովուիլ նա և շատ էայ յանգով բառեր յոգնակի
Թւում:

Առաքիներ	— նույ — նեալ.
	— նիք — նեաց — նեօք.
Խնձորներ	— նույ — նեալ.
Ընտանի	— նույ — նեալ.
Եկեղեցի	— ցույ — ցեալ.
Թագուհի	— հույ — հեալ.
Աւագանի	— նույ — նեալ.
Աստուածուհի	— հույ — հեալ.
Աւետիք	— տեաց — տեօք.
Երախտիք	— տեաց — տեօք.
Արևելեայք	— լեայց կամ լեաց.
Հայաստանեայք	— նեայց կամ նեաց.
Գուղնաքեայք	— քեայց կամ քեաց.
Սիւնիք	— նեայց — նեօք.

ՋԱՐՏՈՒՂԻ ՀՈՂՈՎՄՈՒՆԲ.

37. Կան մի քանի անուններ, որոնք չեն հորովում նա-
խընթաց կանոնաւոր հորովմանց ոչ մէկի վերայ ամբողջապէս,
այլ ունին առանձին հորովումք. ուստի և կոչուումեն Ջար-
տուղի: Գոքա բոլորն էլ ազգակցաց և մերձաւոր անձանց ա-
նուններ են, բացի Գիւշ և օր բառերից:

38. Ե զ ա կ ի .

Ուշ.	Այր.
Սէ. և Տր.	Առն.

Յ ո գ ն ա կ ի .

Արք.
Արանց.

Հայ.	զԱյր.	զԱրս,
Գրծ.	Արամբ.	Արամբք
Բայ.	յԱռնէ.	յԱրանց.

Այսպէս հորովումեն նաև այլ բառով բարդուածներն.

Քեռայր — առն — րամբ.

Սկեսրայր — առն — րամբ.

Խօսնայր — առն — րամբ.

Տէր (այլ այլ, որ է մեծ, հօր ար) — տեառն

(փոխանակ՝ այլ առն) տեարբ կամ տերամբ.

տեարց կամ տերանց, տեարբք կամ տերամբք.

Տանուտէր — տեառն — տեարբ.

39. Ե զ ա կ ի .

Յ ո գ ն ա կ ի .

Ուշ.	Հայր.	Հարք.
------	-------	-------

Սէ. և Տր.	Հօր (Հաւր).	Հարց — Հարանց.
-----------	-------------	----------------

Հայ.	զՀայր.	զՀարս.
------	--------	--------

Գրծ.	Հարբ.	Հարբք — Հարամբք.
------	-------	------------------

Բայ.	ի Հօրէ.	ի Հարց — ի Հարանց.
------	---------	--------------------

Այսպէս նա և հայր, եղբայր, և սոցանից բարդուածներն. —
նախահայր, տիրամայր, հօրեղբայր, տեառնեղբայր, հարսն-
եղբայր:

40. Ե զ ա կ ի .

Յ ո գ ն ա կ ի .

Ուշ.	Կին	Կանայք
------	-----	--------

Սէ. և Տր.	Կնոջ	Կանանց
-----------	------	--------

Հայ.	զԿին	զԿանայս
------	------	---------

Գրծ.	Կանամբ կամ կնաւ	Կանամբք
------	-----------------	---------

Բայ.	ի Կնոջէ	ի Կանանց.
------	---------	-----------

Այսպէս և՛ տ ի կ ի ն, ա ո ն ա կ ի ն, տանտիկին:

41. Եզակի.

Յոգնակի.

Ուշ.	Քոյր	Քորք.
Սէւ. և Տր.	Քեռ (քուեր)	Քերց (քուերց).
Հայց.	զՔոյր	զՔորս.
Գործ.	Քերք.	Քերքք.
Բոյ.	ի Քեռէ.	ի Քերց.

Այսպէս նա և՛ հօրաքոյր, մորաքոյր, հարսնքոյր,

42. Եզակի.

Յոգնակի.

Ուշ.	Գիւղ (գեւղ).	Գիւղք (գեւղք).
Սէւ. և Տր.	Գեղջ.	Գիւղից.
Հայց.	զԳիւղ.	զԳիւղից.
Գործ.	Գիւղիւ.	Գիւղից.
Բոյ.	ի Գեղջէ.	ի Գիւղից.

Սոյնպէս և՛ քաղաքագիւղ.

43. Եզակի.

Յոգնակի.

Ուշ.	Օր (աւր).	Աւուրք
Սէւ. և Տր.	Աւուր.	Աւուրց
Հայց.	զՕր.	զԱւուրս
Գործ.	Աւուրք.	Աւուրքք
Բոյ.	յՕրէ.	յԱւուրց

Այսպէս են՝ կէսօր, հասարակօր:

ԱՆՈՒԱՆՅ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ԴԻՏԵԼԻՔ.

44. Սեռի մասին: Հայերէն լեզուի մէջ քերականական սեռ չունին անուանք, ինչպէս շատ ուրիշ լեզուների մէջ. այլ իբնէ՛ արու առարկաների անուններն որոշուած են, էգ առարկաներինն՝ իգական. միւս անուններն, որ անշունչ և վերացական առարկաներ կը նշանակեն՝ ոչ արական կարող են լինիլ և ոչ իգական, այլ չէրէ: Սակայն կան անուններ, որ միանգամայն

թէ՛ արու և թէ՛ էգ շնչաւոր առարկայ կը նշանակեն, այդպիսիք կոչուած են հասարակ: Եւստի միմեա — միմեան

Արուսն են՝ հայր, եղբայր, փեսայ, այր, խոյ, աքաղաղ, կանգ, և այլն: Եւստի միմեա — միմեան

Իգական են՝ մայր, քոյր, հարսն, կին, մաքի, մատակ, գամբիկ, և այլն: Եւստի միմեա — միմեան

Հասարակ են՝ մարդ, աղանի, ձի, առիւծ, տղայ, մարգարէ, և այլն: Եւստի միմեա — միմեան

Չէրէ են՝ ծառ, տուն, քաղաք, խոտ, ջուր, աստղ, և այլն.

Բայց զիտեղի է, որ շատ արական սեռի յատուկ անուանք ունի կամ ունի և ունի վերջաւորութեամբ, և ոմանք հասարակ անուանք միայն ունի վերջաւորութեամբ՝ ստանում են իգականի նշանակութիւն. — Վարդուհի, Սմբատուրհի, Սահականոյշ, Անուշվոամ, սրբուհի, տիրուհի, Թագուհի, իսկուհի, քրմուհի, աստուածուհի: Եւստի միմեա — միմեան

45. Հոլովների մասին: Հոլովմանց մէջ երեւցած հոլովական յանգերից գատ՝ երեք նշագիր էլ կան, որ յատուկ են սեռական և տրական հոլովներին՝ ր, ջ, ճ: Սօքա մի քանի հոլովմանց մէջ յաւերանարով անուանը՝ կազմուածն լիշեալ հոլովները: ր նշանազրի սովորական գործածութիւնը կը տեսնենք դերանուանց մէջ. ջ նշանազրի սովորաբար Դ. և Է. հոլովմանց մէջ. իսկ ճ՝ թէ՛ դերանուանց և թէ՛ նոյն Դ. և Է. հոլովմանց մէջ: Այսպէս կ'ասուի. Ամսոյ, մարդոյ, միոյ, տնկոյ, տեղոյ, եկեղեցոյ, դալարոյ, սրբում, անցելում, այլում, մարդում, առաջում, աշում: Նոյնպէս և այս հոլովներից կազմուած բացառականի մէջ. Ի միոյէ, Ի տեղոյէ, Ի կնոյէ, յայլմէ, յաջմէ, Ի ձախմէ: Եւ կամ Ի նախգրիւ տրական. Ի դալարոյ, Ի բարոյ, Ի դիպահոյ, Ի մարդում, Ի մարմնում, Ի սրբում:

46. Զատ անգամ ձայնաւորից լեռոյ ր, ջ, ր գրով վերջացած անուանք՝ Ա. հոլովման 2 օրինակի և Բ. հոլովման վերայ եղած բառերի նման՝ գործիական են դառնում ձայրից

Բ գիրն ընդունելով. (այս դէպքում Բ—ից առաջ ն փոխուած է) :
Ամենևին—ամենևինմբ, վեցթեւեան—վեցթեւեամբ, հուր—հուրբբ,
սուսեր—սուսերբբ, ճեղ—ճեղբբ :

47. Յատուկ անուանք ըստ իւրեանց նշանակութեան ան-
յոգնական են. սակայն երբեմն հասանալի կամ իբր մասնա յատուկ-
ները գործ են ածուում յոգնակի ևս. ինչպէս՝ Տիրգրանք, Վարդանք,
Քրիստոսք, Զաքարիայք, Քրիզորեանք, Ներսիսեանք :

48. Երբեմն առանձին ոճով և իմաստով անհաշիւ բա-
ռերը գործ են ածուում եզակի թուի, կամ թէ անյոգնակի անէին
յոգնակի թուի մէկ կամ միւս հոլովի մէջ. օրինակ՝ Միտ դնել,
Կամ եղև ինձ, Զմտաւ ածել, Զինչ մեղ է նոցա : Հուրք, յոյսք,
ամօթք, ոսկիք, պղինձք, յոյսք. այսինքն՝ խարոյկներ, ճրագ-
ներ, ամօթալի գործեր, ոսկի դրամներ, պղինձի անօթներ, յու-
սալի գործեր :

49. Բացի + յոգնականացուցիչ գրից՝ բառերը յոգնակի են
գարձնում հետեւեալ յանգերն ևս.

— Ան. Մեղանք, ձաղանք, աղաչանք, նուանք, խրախու-
սանք.

— Այ, էայ. Աղախնայք, այգեստանեայք, պուէտեայք,
դարբնայք :

— Ան, էան. Թիան, ձիան, իշան, խուժան, գրեան, նա-
խարարեան, զօրագլխեան, թղթեան, մորթեան, Հիւպատեան :

— Ի. Արմտիք, անտիք, կարծիք, տոկոսիք.

— Այ. Քահույք, հաույք, բարույք, բաշխույք :

— Ան. Առիւծուք, ճրագուք, նուագուք, պատերազ-
մուք, սարկաւազուք, երիցուք :

— Ան. Նամականի, պատգամանի, աւագանի, հանդեր-
ձանի, աստեղանի :

— Եր, էար, նէար. Վաներ, գրեր, աչեր, վանեար, որեար,
բարձկնեար, նաւկնեար, բանեար, աղատորեար :

— Տի, որի. Մանկտի, ծակտի, ոսկրտի, փորտտի :
— Մասն. Անգաստան, տանեստան, այգեստան :

50. Երկրորդական հոլովների մասին : Բացի մեզ
յայտնի վեց հոլովներից՝ Հին քերականներից ոմանք ընդու-
նումէին ուրիշ հոլովներ ևս, որոնք ընտիր քերականներից մեր-
ժուած են, որովհետև չունին իրանց յատուկ հոլովական ձևն
և միշտ կարող են փոխարինուիլ ուրիշ հոլովներով զանազան
նախադրութեանց միջնորդութեամբ, և են հետեւեալները.

ա) Նախարի—Տրակն, որ է Հայցական հոլովը փոխանակ զ
նախգրի ուրիշ որ և է նախգրով՝ դրուած շարժաւն ցոյց տուող
բայերի մօտ :— Գնալ ի հաշտ. անցանել ընդ ծով գրել սուսա. իս-
կրգբանէ չլէրջ. ելանել ըստ հրահան :

բ) Պարտակն, որ է զ նախգրով Բացառական, նշանակե-
լով հասն, վրայոց : Զարախօսիլ զնմանէ. ազգ առնել զամենչոսնց :

գ) Պարտակն, որ է զ նախգրով Գործիական, նշանակե-
լով շարժը :— Պարիսպ ածել զհաշտաւ. պատել զնովաւ, սաւառ-
նել զգլխով :

դ) Ներգրակն, որ կազմուած է նախգրի յաւելմամբ Հայ-
ցական հոլովից, իսկ եզակի թուում երբեմն և Տրական հոլովից
(ուր բացառականի հետ չի նոյնանալ) և զըլումէ դարտարան
ցոյց տուող բայերի մօտ :— Նստիլ ի հասն, բնակիլ յանասան.
կեալ յաշտահի, գրել ի ֆիլ :

Ոմանք ընդունում էին և Կոչական, որ ոչ ալ ինչ է,
եթէ ոչ պարզ Ուղղական հոլով կանչելու մտքով գործածած :

51. Հոլովմասնց մասին : Ոմանք անուանք պատա-
հում են հոլոված մերթ մէկ, մերթ միւս հոլովման վերայ,
մանաւանդ նմաձայն յանգով. — Սեան—սիւնի, խորհրդի—խոր-
հրդոյ—խորհրդեան, բոլորով—բոլորիւ, ի թեւոյ—ի թեւէ, դա-
սու—դասով—դասիւ, նշանաւ—նշանիւ, վայրաց—վայրուց, վա-
նից—վանուց—վանաց, անձրևաց—անձրևոց, նաւու—նաւով—
նաւաւ, Հայկաւ—Հայկիւ, Մարիամայ—Մարիամու, և այլն :

52. Անուններից ոմանք եզակի թուում հոլովում են մէկ
հոլովման վերայ, յոգնականում՝ միւս. — Ժողովրդեան—Ժողովրդ-
դոց, շնորհիւ—շնորհօք, աղախնոյ—աղախնեայց (նայք)—

Իսկ Գերադրական ածականներն առարկայի որպիսութիւնը ծայրագոյն աստիճանի աճեցուցած են ցոյց տալիս, որի համար զրականներն, երբեմն և բաղդատականները բարդուում են **աւն**, **գէր**, **եւ**, **երէ** բառերով և կամ ընդունում են հետեւեալ բառերից մէկը—**աւ**, **հարի**, **յոյժ**, **ամենայն**, **երից**, **անհնարին**, **եւ**—**գան** **զեւ**—**Ամենասուրբ**, **գերապատիւ**, **եռամեծար**, **երեքարբեան**, **և՛ս վատթար**, **կարի սուտ**, **յոյժ իմաստուն**, **ամենևին բարի**, **երիցս երանեալ**, **ախհնարին դառն**, **ևս քան զևս հղոր**:

Յարաբերական ածականներն աստիճաններ չունին:

կարելի չէ ասել երէնայնորէն, որով երէնայնայն, իրի **աւն**, **յոյժ որայայն** և **այն**:

58. Ածականը կարող է լինիլ իւր գոյականից և՛ նախադաս և՛ յետագաս: Առ հասարակ յետագաս ածականները հոլովում են գոյականի հետ, նախադասները չեն հոլովում. սակայն երկայն ածականները սովորաբար յետագաս ժամանակն էլ չեն հոլովում, իսկ կարճերը՝ նախադաս ժամանակն էլ հոլովում են:

Նախդիրը պէտք է զնեւ միայն նախադասի վերայ, թէ՛ գոյական լինի թէ՛ ածական. բայց կը պատահի երկուսի վերայ էլ նախդիր զնեւ, երբ նոքա ուրիշ միջանկեալ բառերով բաժանուած լինին:

Ահաւասիկ ածականների հոլովման մի քանի օրինակներ.—

59. Ե զ ա կ ի .

Յ ո գ ն ա կ ի .

Ո՜շ.	Բարի պտուղ.	Բարի պտուղք.
Սեւ. և Տր.	Բարի պտղոյ.	Բարի պտղոց.
Հայց.	զԲարի պտուղ.	զԲարի պտուղս.
Գործ.	Բարի պտղով.	Բարի պտղովք.
Բայց.	ի Բարի պտղոյ.	ի Բարի պտղոց.

60. Ե զ ա կ ի .

Յ ո գ ն ա կ ի .

Ո՜շ.	Պտուղ բարի.	Պտուղք բարիք.
Սեւ. և Տր.	Պտղոյ բարևոյ.	Պտղոց բարեաց.
Հայց.	զՊտուղ բարի.	զՊտուղս բարիս.
Գործ.	Պտղով բարեաւ.	Պտղովք բարեօք.
Բայց.	ի Պտղոյ բարևոյ.	ի Պտղոց բարեաց.

61. Ե զ ա կ ի .

Յ ո գ ն ա կ ի .

Ո՜շ.	Քաջ այր.	Քաջ արք.
Սեւ. և Տր.	Քաջի առն.	Քաջաց արանց.
Հայց.	զՔաջ այր.	զՔաջ արս.
Գործ.	Քաջաւ արամք.	Քաջօք արամքք.
Բայց.	ի Քաջէ առնէ.	ի Քաջաց արանց.

Գ.

ԹՈՒԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ.

62. Թուական անունը նշանակում է առարկայի թիւը, քանիս կամ քանիներորդ լինիլը: Առաջին տեսակ թուականները կոչւում են **Քաշակաւն**, երկրորդ տեսակները՝ **Գասակաւն**: Քանակական են՝ մի, երկու, տասն, հարիւր, հազար, բիւր: Գասական են՝ առաջին կամ առաջներորդ, երկրորդ, հինգերորդ, տասներորդ, վեշտասներորդ, յիսներորդ, երկեքիւրերորդ:

Բացի այս գլխաւոր թուականներից կան մի քանի երկրորդական թուականներ ևս, որոնք ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ քանակականների կրկնուածն կամ ածանցուածն. սոքա են՝ Բաշխական, Զատական և Անմներական:

Բաշխարհի նոյն քանակականն է կրկնուած, որ նշանակումէ մի քանակութեամբ առարկայ բաժանած մի քանի անձանց կամ մի քանի տեղ. Երեք երեք, մի մի, տասն տասն, հարիւր հարիւր: *պարտէզ*

Զարգացումն է դարձեալ քանակականն՝ ածանցուած էս: մասնկով, որ ցոյց է տալիս միանման առարկաների միջև մէկ քանակութիւն զատած. Երկեակ, երեակ, հնգեակ, տասնեակ, յիսնեակ, հարիւրեակ:

Անշնորհիւ նոյն քանակականն է սին կամ սին մասնկով ածանցուած, որ նշանակումէ իւր ցոյց տուած քանակութեան բոլորն էլ. Երկութեան, չորեքեան, տասնեքին, հնգեքին, յիսնեքեան (երկուան էլ, չորսն էլ, տասն էլ, հինգն էլ, յիսունն էլ):

63. Թուական անուանք առանձին հոլովումն չունին, այլ հոլովում են մեզ ծանօթ կանոնաւոր հոլովմանց վերայ:

Քանակական թուականները հասարակօրէն հոլովում են Ք. հոլովման վերայ: Քացառութիւն կազմում են.

Մէ, որ իբր է վերջացած միավանկ, հոլովումէ Ք. հոլովման վերայ:

Երէս կամ երէս՝ Ե. հոլովման վերայ, և անեզական է:

Եօն, ինն, ասն՝ իբրև ըն յանգ ունեցող, բացի Ք. հոլովմանից, կարող են հոլովուիլ նաև Զ. հոլովման 2 օրինակի վերայ. (ինն միայն յոգնակի թուում):

Հարիւր՝ սովորաբար հոլովումէ Ք. հոլովման վերայ:

Հարիւր՝ սովորաբար Զ. հոլովման 1 օրինակի վերայ:

Բիւր՝ Ե. հոլովման վերայ. նոյնպէս և Գ-ի և Զ-ի 1 օրինակի վերայ:

Երէս, չորս անեզական են:

Պատական թուականները բոլորն էլ հոլովում են Զ. հոլովման 1 օրինակի վերայ. միայն ասն և ասն հոլովումէ Ք. հոլովման վերայ, Պատականների պէս հոլովում են և զատականները:

Անձներականները հոլովում են այսպէս.

Յ ո գ ն ա կ ի

Ո-շ.	Տասնեքեան	— քին.
Սե. և Տր.	Տասնցուն	— ցունց.
Հոյց.	ՉՏասնեսեան	— սին.
Գրծ.	Տասնեքումբ	— քումբք.
Բոյց.	Ի Տասնցուն	— ցունց.

(Այսպէս հոլովում են և ասն և ասն, Բոլորէսն և Բոլորէսն բառերը):

64. Բաղադրեալ թուականները, թէ քանակական և թէ դասական, այսինքն այնպիսիք, որ կազմուած են մէկից աւելի թուանիշ բառերից (Հարիւր երեսուն և վեց, հինգհարիւր վաւասուն և Ք), կը հոլովուին երկու կերպ. այն է՝ կամ միայն նոցա վերջին բաղադրիչը կը հոլովուի և կամ բոլոր բաղադրիչներն էլ զատ զատ: Այսպէս՝ Երկու հարիւր յիսուն և վեց, երկու հարիւր յիսուն և վեցի, երկու հարիւր յիսուն և վեցիւք. Հարիւր քսան և ութերորդ, Հարիւր քսան և ութերորդաւ. և կամ՝ Երկուց հարիւրոց յիսնից և վեցից, երկուք հարիւրովք յիսնիւք և վեցիւք. Հարիւրերորդ հարիւրերորդ քսաներորդ ութերորդ, Հարիւր երորդաւ հարիւրերորդաւ քսաներորդաւ ութերորդաւ և այլն:

65. Արովհետև թուական անուանք ածականի նշանակութիւն ունին, ուստի և գոյականների հետ վարում են ածականների նման՝ և՛ յետողաս և՛ նախաղաս:

Յետաղաս թուականները, քանակական թէ դասական, գոյականների հետ միասին կը հոլովուին. իսկ նախաղասները կարող են և՛ հոլովուիլ և՛ չհոլովուիլ:

Մէ, որպէս կարճ ածականները, նախաղաս ժամանակն էլ սովորաբար հոլովում է: Անձներականները թէ նախաղաս թէ յետաղաս պէտք է հոլովուին անշուշտ:

6-3.8. Երէս. *պարտէզ*

Գ Լ ՈՒ Ն Բ.

Դ Ե Ր Ա Ն ՈՒ Ն

66. Զատ անգամ խօսքի մէջ գոյական կամ ածական և կամ թուական անունները չկրկնելու համար՝ նոցա փոխարէն դրոււմ են այլ բառեր, որ կոչոււմ են Դ ե Ր ա ն ու ն:

67. Գերանունները բաժանուում են մի քանի տեսակի, որք են:

Ա. Ա ն ձ ն ա կ ա ն՝ Ես, դու, ինքն, իւր, նա, (սա, դա), իրեար, միմեանց:

Բ. Յ ու ը ց ա կ ա ն՝ Սա, դա, նա, այս, այդ, այն, սոյն, դոյն, նոյն:

Գ. Ս տ ա ց ա կ ա ն՝ Իմ, քո, քոյ, իւր, մեր, ձեր, սորա, դորա, նորա, սոցա, դոցա, նոցա, իմային, քոյին, իւրային, մերային, ձերային, սորային, դորային, նորային, սոցային, դոցային, իւրեանցային:

Ստացական գերանուններն են Անձնականներն սեռականները և կամ այս վերջններէց Է մասնկով ածանցուածները:

Դ. Յ ա Ր ա բ ե Ր ա կ ա ն՝ Ո կամ ով, որ, զի կամ զինչ և կամ ինչ:

Ե. Ո Ր ա կ ա ն՝ Որպիսի, այսպիսի, այդպիսի, այնպիսի, սոյնպիսի, դոյնպիսի, նոյնպիսի:

Զ. Ք ա ն ա կ ա կ ա ն՝ Որքան, որքանի, որչափ, այսչափ, այդչափ, այնչափ, այսքան, այդքան, այնքան, այսքանի, այդքանի, այնքանի, սոյնքան, դոյնքան, նոյնքան, սոյնչափ, դոյնչափ, նոյնչափ:

Է. Ա ն ո Ր ո շ՝ Ոմն, ոք, իմն, իք, ինչ, միւս. այլ:

Ը. Ո Ր ո շ ե ա լ՝ Անձնիւր, իւրաքանչիւր, երկաքանչիւր, ամեն, ամենայն, ամենեքեան, բոլորեքեան:

68. Վերոյիշեալ գերանուններէց միմիայն գոյականի մտաքով գործ են ածուում բոլոր անձնականները, ոչ յարաբերականը

և «ս», «դ», «ն» ցուցականները: Այս, այդ, այն, սոյն, դոյն, նոյն ցուցականները թէ՛ գոյական են թէ՛ ածական՝ ըստ գործածութեան: Իսկ մնացածներն ածական են և գոյականի մտքով այն ժամանակ են միայն վարուում, երբ գոյական չունենան մօտները:

69. Ածական գերանուններն, ածական անուանց նման, իրանց գոյականների հետ վարուում են և նախադաս և յետադաս: Նախադաս ժամանակը կարող են հօլովուիլ կամ չհօլովուիլ, իսկ յետադաս ժամանակն անշուշտ պիտի հօլովուին:

Որ, որչափ սովորաբար նախադաս են լինում, և որ սովորաբար հօլովուում է երբև կարճ ածական: Ոք, ոչ, իք, ինչ, գոյականներէց սովորաբար յետադաս են լինում և միշտ հօլովուում են:

70. Անձնական, ցուցական, յարաբերական, և անորոշ գերանունաւոր ունին իրանց յատուկ գերանուական հօլովումն, իսկ մնացածները հօլովուում են անուանց կանոնաւոր հօլովումներից մէկի կամ միւսի վերայ:

Ահաւասիկ օրինակներ.

71. Ե գ ա կ ի.

Ո-դ. Ես	Գու	Ինքն	Նա	(Չունի)
Սէ-ս. Իմ	Քո	Ինքեան	Նորա	Իւր
Տը. Ինձ	Քեզ	Ինքեան	Նմա	Իւր կամ Իւրեան
Հայց. զիս	զՔեզ	զԻնքն	զՆա	(Չունի)
Գրծ. Ինչ	Քիչ	Ինքեամբ	Նովաւ	Իւրև
Բայց. ինչն	իՔէն	յինքենէ	ի Նմանէ	յԻւրմէ

Յ ո գ ն ա կ ի

Ո-դ. Մեք	Գուք	Ինքեանք	Նոքա	Իւրեանք
Սէ-ս. Մեր	Չեր	Ինքեանց	Նոցա	Իւրեանց
Տը. Մեզ	Չեզ	Ինքեանց	Նոցա	Իւրեանց

Հայ. զՄեզ զՁձեզ զԻնքեանս. զՆոսա. զԻւրեանս.
 Գրծ. Մեօք Ձեօք Ինքեամբք. Նոքօք. Իւրեամբք.
 (մեւք, (ձեւք)

Բայ. Ի Մէնջ Ի Ձէնջ լինքեանց. Ի Նոցանէ. լիւրեանց.
 Նա գերանուան պէս Հոլովուումեն և սա, Կա:
 Ինչն անձնականն և ի-ր անձնականի յոգնակին Հոլով-
 ւումեն Ա. Հոլ. Չ օր. վերայ. այպէս և Ռեանչ, Երեբայ, որ Հո-
 լովուումեն միայն յոգնակի և ուղղական չունին:

72. Ե գ ա կ ի.

Ո-շ. Այս (Կարճ չե)	Այս (Երէպն չե)	Սոյն.
Սեւ. Այսք	Այսորիկ.	Սորին, սորուն
Տր. Այսք	Այսմիկ.	Սմին.
Հայ. զԱյս.	զԱյս.	զՍոյն.
Գրծ. Այսու.	Այսուիկ.	Սովին, սովիմբ.
Բայ. լԱյսմանէ.	լԱյսմանէ.	Ի Սմանէ (ի սմին):

Յ ո գ ն ա կ ի.

Ո-շ. Այս (ք)	Այսոքիկ.	Սոքին.
Սեւ. Այսց.	Այսոցիկ-ցուն-ց.	Սոցին-ցուն-ցունց.
Տր. Այսց.	Այսոցիկ-ցուն-ց.	Սոցին-ցուն-ց.
Հայ. զԱյս.	զԱյսոսիկ.	զՍոսին.
Գրծ. Այսոքիւք-քիմբք.	Այսոքիւք-քիմբք.	Սովիմբք-սոքիմբք.
Բայ. լԱյսցանէ.	լԱյսոցանց.	Ի Սոցուն-ց (ի սոցին):

Սոցա պէս Հոլովուումեն Այր, այն, Կայն, Կայն:

73. Ե գ ա կ ի.

Ո-շ. Ու, ո.	Ջինչ. (ինչ, զի).	Որ.
Սեւ. Ուր	էր.	Որոյ.
Տր. Ում.	Իմ, էրում.	Որում (որոյ).

Հայ. Ջով, զո.	Ջինչ.	Ջոր.
Գրծ. (Չունի).	Իւ.	Որով.
Բայ. լՈւմէ (յումմէ).	Առ իմէ.	լՈրմէ.

Յ ո գ ն ա կ ի.

Ո-շ. Ուք	»	Որք.
Սեւ. Ուց.	»	Որոց.
Տր. Ուց	»	Որոց.
Հայ. զՈւս.	»	զՈրս.
Գրծ. (Չունի).	»	Որովք.
Բայ. լՈւց	»	լՈրոց.

Որ յարաբերականը Հոլուումէ Կ. Հոլովման վերայ:
 Այս յարաբերական գերանունները, մանաւանդ
 շէշ, (շէ, էշ) գործ են ածուած յաճախ Հարցականի
 մտքով:

74. Ե գ ա կ ի.

Ո-շ. Ոմն.	Ոք.	Իմն.	Իք (ինչ).	Ոմանք.
Սեւ. Ուրումն.	Ուրուք.	(Իրիք)	Իրիք	Ոմանց.
Տր. Ումեմն.	Ումեք.	Իմեմն.	Իմիք.	Ոմանց.
Հայ. զՈմն.	զՈք.	Իմն.	Իք.	զՈմանս.
Գրծ. Ոմամբ.	(Ոմամբ)	(Իւիք).	Իւիք.	Ոմամբք.
Բայ. լՈւմեմնէ.	լՈւմեքէ.	լԻմեմնէ.	լԻմեքէ.	լՈմանց.

Այս անորոշներէց միմիայն առ ունի յոգնակի:

75. Չատ անգամ իբրև Հարցական, երբեմն և ոչ Հարցա-
կան, գործ են ածուած յարաբերական ու անորոշ գերանուն-
ներն ի միասին. այսպէս՝

Ե գ ա կ ի.

Ո-շ. Ո՞ք	Ջինչ ինչ	Ո՞ք ոմանք.
Սեւ. Ո՞ր ուրուք	է՞ր երիք.	Ո՞րոց ոմանց.

Յ ո գ ն ա կ ի.

Տր.	Ո՛ւմ ումեք.	Ի՛մ իմիք.	Ո՞րց ոմանց.
Հայց.	ՂՈ՞ ոք.	Ջինչ ինչ.	զՈ՞րս ոմանս.
Իրժ.	Որո՞վ ոմամբ.	Ի՛ւ իւիք.	Որո՞վք ոմամբք.
Բայց.	յՈւմմէ ումեքէ.	Առ իմէ իմեքէ.	յՈ՞րց ոմանց.

76. Միւս դերանուններէց՝

Ա. Բոլոր ստացական դերանունները հոլովուած են Գ. հոլովման պէս. իմ, իմոյ, իմով, լիմմէ, իմոց, իմովք, քո, քոյոյ, քոյով, քոյք, քոյոց, քոյովք. նորա, նորայոյ, նորայով, նորայք, նորայոց. իւրայնով, ձերայնովք, իւրեանցայնոց, և այլն:

Ք. ստացականը հոլովուած է և կարճ ձևով.— Քո, քոյ, քում, ՚ի քումմէ, քով, քոյք, քոց, գքոյս, ՚ի քոց, քովք: Այս ձևը գործածական է միայն յետադաս:

Բ Բոլոր որակականները հոլուում են Ի. հոլովման պէս. Որպիսի, որպիսւոյ, որպիսեալ, որպիսիք, որպիսեաց, որպիսեօք և այլն:

Գ. Քանակականներէց՝ ի վերջացածները նոյնպէս կը հոլովուին Ի. հոլովման վերայ: Այսքանի, այսքանուոյ, այսքանեալ և այլն: Միայն Գ. թուում կը հոլովուի Գ. հոլովման վերայ ևս. Քանոյ, քանով: Մնացած քանակականներն առհասարակ հոլովուում են Գ. հոլովման վերայ. Այնչափ, այնչափիւ, այնչափից, այնչափիւք և այլն:

Դ. Միւս, այց, իւրաքանչիւր, երկաքանչիւր, անչիւր կամ անչիւր) հոլովուում են Գ. հոլովման պէս. Այլ, այլոյ, այլում, յայլնէ:

Անչիւր սովորաբար միայն նախդրել է հոլովուում:

Ե. Անն, աննայն կը հոլովուին Գ. հոլովման պէս. իսկ աննեքէն, քոյրեքէն, ինչպէս անձներական թուականները:

77. Այս, այր, այն ցուցականներն իրանց գոյականի հետ միասին հոլովուելիս՝ եթէ նախադաս են՝ կարճ ձևով են հոլովուում, իսկ եթէ յետադաս՝ երկայն ձևով. այս վերջին դէպքում գոյականի վերայ զըլումէ նոցա համապատասխան յօդը, իսկ նախդիրը կրկնուած է երկուքի վերայ ևս. այսպէս. Այրս

այս, առնս այսորիկ, արամբս այսուիկ. զինուորդ այդ, զինուորիդ այդմիկ, ՚ի զինուորէդ յայդմանէ. պարզեն այն, պարզեալսն այնոցիկ, զպարզենսն զայնոսիկ:

ԳԻՄՈՐՈՇ ՅՕԿԵՐ.

78. Այսպէս կոչուում են «, ր, ն գրերն, որ կազմում են արմատն ու տարերքը էս, րո, ինչն, սս, րս, նս, այս, այր, այն և իճ, Գ, իւր դերանուանց: Յիշեալ գրերը շատ անգամ զըլուում են բառերի վերջը նոյն դերանուանց նշանակութեամբ. ինչպէս. Եթէ Տէրս, ասէ, էլից. (էս): Ամենայն մարմինը լուսաւոր եղեցի. (Գ): Այլք զաղօթից կարծեցին ասացեալ ՚ի տեառնէն (այն): Ո՞վ է այլր (այր): Հոգիս յօժար է, բայց մարմինս տկար. (Իճ): Որ խօսիս, ոչ գիտէ զինչ խօսի. (նս):

Գ Լ Ո Ւ Ս Գ.

ԲԱՅ.

79. Բանի մասանց երրորդ տեսակն է Բայն, որ նշանակում է առարկայի գործողութիւնը—անիլը, կրելը կամ լիւնիլը:

80. Չորս Ս ե ո ի բայեր կան, ա. Այն բայերն, որ ցոյց են տալիս խօսքի մէջ գլխաւոր առարկայի գործողութիւնն երկրորդականի վերայ անցած՝ կոչուում են Ներգործական:

բ. Այն բայերն, որ ընդհակառակն ցոյց են տալիս գլխաւոր առարկայի կրած գործողութիւնն երկրորդականից՝ կոչուում են Կրաւորական:

գ. Այն բայերն, որ ցոյց են տալիս գլխաւոր առարկայի

ինքն ըստ ինքեան կատարած գործողութիւնը կամ նորա ինչ լինիլը՝ կոչուում են 2 է գ ո ք:

Ե՛հ, լե՛նի՛հ, է՛գո՛նի՛հ և 4-ի՛ չէ՛գո՛ք բայերը քերականները կոչուում են նա՛ և է ա կ ա ն:

Գ. Կան շատ բայեր միայն կրաւորականի ձևով վարուած, որոնք ըստ դիպաց և՛ կրաւորական են և՛ ներգործական. այս տեսակ բայերը սովորաբար կոչուում են չ ա ս ա ր ա կ սեռի բայեր:

Շատ անգամ մի սեռի բայերը, խօսքի իմաստին համաձայն, գործ են ածուում մի ուրիշ սեռի նշանակութեամբ:

81. Բայերն իրանց սկզբնական ձևով չորս տեսակ վերջաւորութիւն ունին. ա՛յ, է՛յ, ի՛յ, ո՛ւ: Սուքա կոչուում են բայերի լծորդութիւն. (Գնալ, սիրել, ծնանիլ, թողուլ):

82. Բայերը բացի լծորդութիւնից ունին նաև Ե զ ա ն ա կ, ժ ա մ ա ն ա կ, Թ ի ւ և Գ է մ ք:

83. Եղանակները չորս են. Ա ն ո ղ ո շ, Ս ա հ մ ա ն ա կ ա ն, Հ ը ա մ ա յ ա կ ա ն և Ս տ ո ղ ա դ ա ս ա կ ա ն:

Անորոշ եղանակը բայի սկզբնական ձևն է, որով չէ որոշուում ոչ գործողութեան ժամանակը, ոչ գործողների թիւը, ոչ դէմքը. ինչպէս՝ Գրել, գնալ, տանիլ, զբօսնուլ:

Սահմանական եղանակն՝ անորոշի հակառակ՝ սահմանումէ գործողութեան ժամանակը, թիւն ու դէմքը. — Խօսիմ, գնացեր, զգացին, կայցուք:

Հրամայական եղանակը բայն արտայայտումէ Հրամանի կամ Հրաւերի և կամ խնդրուածքի ձևով. — Գործեա՛, բեր, երթա՛ք, տես, մի խօսի՛ք:

Ստորադասականն արտայայտումէ գործողութիւնը թէութեան կամ պայմանի տակ թողնելով. — Իմանայցեմ, տեսանիցէք, առնիցեն, իջանիցէ, ամայցես:

84. Ժամանակներն երեք են. Ն եր կ ա յ, Ա ն ց ե ա լ և Ա պ ա ու ն ի: Անցեալն էլ դարձեալ երկու է. Ա ն կ ա տ ա ր և Ա պ ա տ ա ր ե ա լ:

Ներկայ ժամանակը ցոյց է տալիս մի գործողութիւն, որ այժմ է կատարոււմ. — Չգննում, խօսի, գործեն:

Անցեալ — Անկատարը ցոյց է տալիս այնպիսի գործողութիւն, որ կատարոււմէր անցեալ ժամանակում, բայց դեռ չէր վերջացել. — Գնալը, Հայէին, օրհնէիք, կարդալի:

Անցեալ — Կատարեալն արդէն կատարուած վերջացած գործողութիւն է ցոյց տալիս. — Ասացի, եկին, կարգեաց, նստայք:

Ապառնին նշանակումէ այնպիսի գործողութիւն, որ դեռ ևս զայրոց ժամանակում պիտի կատարուի. — Տեսից, արասցուք, զնեսցեն: — Ստորադասական եղանակը նոյնպէս վարուումէ ապառնի ժամանակի նշանակութեամբ:

85. Բայերի Թ իւ ն ու Գ է մ ք ը ճանաչել ոչինչ դժուարութիւն չկայ, ըստ որում անուանց և դերանունաց մէջ ծանօթացանք նոցա. — Եթէ գործողութեան տէրը Ք անձն է կամ Ք իր, բայն Եղակի է. իսկ եթէ 2-րդ անձինք կամ իրեր, Յ-4-ն-ի: Ել-ի. Ծնաւ Յիսուս. Գատեան, Տէր. Անկցի աստղն. Ել այրն: Յ-4-ն-ի. Եկին արքն. Բաց են դրունքն. Խօսեցան զարդարութիւն:

86. Բայերի Գ է մ ք երը Համապատասխան են դերանունաց դէմքերին: 1 Դ-ի. — Ես խօսիմ, մեք տեսաք: 2 Դ-ի. — Գուքարողեցեր, դուք էք լոյս աշխարհի: 3 Դ-ի. — Նա ոչ եկաց, նոքա ընթերցան:

Հայերէն լեզուի մէջ խոնարհման ժամանակ սովորաբար դերանունները զանց են առնուում:

87. Բայերի վերջաւորութեանց փոփոխումն կոչուումէ Խ ո ն ա ր հ ու մ ն:

Ինչպէս որ միանման չէր անուանց հոլովումն, այնպէս էլ բայերի խոնարհումն չէ միանման:

Բոլոր լծորդութեանց համար երկու կերպ խոնարհումն կայ. Ն եր գ ո ղ ծ ա կ եր պ և Վ ը ա ո ղ ա կ եր պ:

Ամեն ներգործական բայեր խոնարհուումեն ներգործակերպ, ամեն կրաւորականները՝ կրաւորակերպ. չէգոք բայերից ոմանք

խոնարհուածն ներգործակերպ, ոմանք կրաւորակերպ. Հասարակ բայերը միայն կրաւորակերպ:

Մասնաւոր արտուղութիւնները կ'երեւին խոնարհման օրինակները մէջ՝ ամեն մէկն իւր տեղը:

88. Խոնարհման կերպը կ'որոշուի Անցեալ—Վատարեալի և սորանից կազմուած միւս ժամանակների մէջ, ինչպէս կը տեսնենք օրինակներից: Այստեղ Հերիք է միայն այսչափս իմանալ, որ ներգործակերպ բայերի Վատարեալի եզ. 1 գէմքը կը յանգի է (այի, էյի). իսկ կրաւորակերպներինը՝ աչ (այաչ, էյաչ).— Տեսի, կարացի, սիրեցի. անկաչ, դողացաչ, զգեցաչ:

89. Բայերն ըստ կազմութեան երկու տեսակ են. Պարզ և Ածանցեալ կամ Յաւելուածով:

Պարզ այն բայերն են, որոնց արմատի վերայ անմիջապէս յաւելանումէ լծորդական յանգը. ինչպէս՝ Գործ-ել, Համար-ել, Թող-ուլ, խոկ-ալ: Իսկ Ածանցեալ կոչուածն այն բայերն, որոնց արմատի *) և լծորդական յանգի մէջ յաւելանումեն հետեւեալ մասնիկները—ն, չ, նչ, ան, էն, ուսան (ոյս — ան):—Առ-ն-ում, փախ-չ-իմ, կոր-նչ-իմ ել-ան-եմ, մերձ-էն-ամ, կեց-ուսան-եմ:

*) Արմատ ասելով այստեղ պէտք է հասկանալ Բայի արմատը եւ ոչ բառի Բառ արմատը. դորօրինակ անիւս-ել բայի արմատն է անիւս, իսկ բառի բուն արմատն է ել:

90. Բայերը խոնարհուածն երկու ձևով՝ Կարճ և Երկայն, այսինքն իւրեանց յասելուածը զեղջելով կամ պահելով:

Ա. Բ. և Գ. լծորդութեանց պարզ բայերը խոնարհուածն երկայն չեմով իսկ նոյն լծորդութեանց անանցեալ բայերը կարճ չեմով: Գ. լծորդութեան բայերը խոնարհուածն միայն կարճ չեմով: Երկայն և կարճ ձևերը պահուածն թէ ներգործակերպ թէ, կրաւորակերպ խոնարհման մէջ:

Ա. լծորդութեան ան (ան—ամ) վերջացած բայերն և Բ. լծորդութեան ուսան (ուս—ան—եմ) վերջացածները թէ և խոնարհուելու ժամանակ Վատարեալի և սորանից կազմուած ժամանակների մէջ պահուածն արմատի և վերջաւորութեան մէջ աչ և այս անանցները, բաց ըստ

որում զեղջուածն ան եկամուտ մասնիկն, ուստի և պատկանումեն կարճ ձևով խոնարհուողները կարգին:—Վուրացաչ, կեցուցի, (կուր—աց—աչ, կեաց—ուց—ի), փոխանակ՝ կուրացաչ, կեցուցանցի:

Այլ մասնաւոր արտուղութիւնները կ'երեւին իւրաքանչիւրն իւր տեղը խոնարհմանց մէջ:

91. Խոնարհման չեմն ու չեմն որոշուած երկուսն Անց.—Վատարեալի և սորանից կազմուած միւս ժամանակների մէջ. և առ Հասարակ եթէ բայերն իրանց խոնարհման սկզբնական ձևի մէջ որեւէ փոփոխութիւն պիտի կրեն՝ այդ կը լինի Անց.—Վատարեալի մէջ, որ կը պահուի սորանից կազմուած միւս ժամանակներում ևս:

92. Ըստ որում բայերն իրանց սկզբնական ձևից, (Անորոշ—եղանակից կամ Ներկայից), որևէ փոփոխութիւն ու այլալուծութիւն կրումեն միմիայն Վատարեալի և սորանից կազմուած միւս ժամանակների մէջ, ուստի և այս ժամանակները կարելի է կոչել անշանտ. իսկ բոլոր միւսերը՝ կանոնաւոր: Ըստ այսմ սահմանականի ներկայն, անց.—անկատարը, արգելական—հրամայականը և ստորադասականը Կանոնաւոր են. իսկ անց.—կատարեալը, սպառնին և բուն—հրամայականը Անշանտ:

ԲԱՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄՆ.

93. ԵԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐ

Ս ա հ մ ա ն ա կ ա ն ե ղ ա ն ա կ

Ներկայ	Եմ.	Լինիմ.	Եղանիմ.	Գոմ.
	Ես.	Լինիս.	Եղանիս.	Գոս.
	Ի.	Լինի.	Եղանի.	Գոյ.
	Եմք.	Լինիմք.	Եղանիմք.	Գոմք.
	Էք.	Լինիք.	Եղանիք.	Գոյք.
	Են.	Լինին.	Եղանին.	Գոն.

Անյ.-Անի. Էի.	Լինէի.	Եղանէի.	Գոյի.
Էիր.	Լինէիր.	Եղանէիր.	Գոյիր.
Էր.	Լինէր.	Եղանէր.	Գոյր:
Էաք.	Լինէաք.	Եղանէաք.	Գոյաք.
Էիք.	Լինէիք.	Եղանէիք.	Գոյիք.
Էին.	Լինէին.	Եղանէին.	Գոյին.
Անյ-Կապ.	—	Եղէ. — Էշայ.	—
—	—	Եղեր. — Էշար.	—
—	—	Եղև. — Էշաւ.	—
—	—	Եղաք.	—
—	—	Եղէք. — Էշերոք.	—
—	—	Եղեն.	—
Ապաստնի.	Լիցիմ.	Եղէց. — շէյնի.	—
—	Լիցիս. — յէո.	Եղիցիս. — յէո.	—
—	Լիցի.	Եղիցի.	—
—	Լիցուք. — յէճք.	Եղիցուք. — յէճք.	—
—	Լիջիք. — յէք.	Եղիջիք. — յէք.	—
—	Լիցին.	Եղիցին.	—
Հ ր ա մ ա յ ա կ ա ն Ե ղ ա ն ա կ .			
Եր (ողջ).	Լեր. շէշեր.	— Եղիջիր. Էշաշէշեր.	—
	շէշէշեր.		
Երուք (ողջ).	Լերուք. — շէք. —	Եղերուք.	—
—	Մի լինիր.	— Մի եղանիր.	—
—	Մի լինիք.	— Մի եղանիք.	—
Ս տ ո Ր ա ղ ա ս ա կ ա ն Ե ղ ա ն ա կ .			
Իցեմ.	Լինիցիմ.	Եղանիցիմ.	Գուցեմ.
Իցես.	Լինիցիս.	Եղանիցիս.	Գուցես.
Իցէ.	Լինիցի.	Եղանիցի.	Գուցէ.
Իցեմք.	Լինիցիմք.	Եղանիցիմք.	Գուցեմք.
Իցէք.	Լինիցիք. — Էշէք.	Եղանիցիք. — Էշէք.	Գուցէք.
Իցեն.	Լինիցին.	Եղանիցին.	Գուցեն.

Պ Ե Ր Բ ա յ .

Անորշ.	Ել.	Լինիլ. — նել.	Եղանիլ.	Գոլ.
Անյէալ.	Եալ.	Լեալ. — շէալ.	Եղեալ.	—
Ապաստնի.	Ելոց.	Լինելոց.	Եղանելոց.	—

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Ի Ո Ր Բ Ա Յ Ե Ր Ի Խ Ո Ն Ա Ր Հ Ո Ւ Մ Ն .

94. Ն Ե Ր Գ Ո Ր Ծ Ա Կ Ե Ր Պ Խ Ո Ն Ա Ր Հ Ո Ւ Մ Ն .

Ե Ր Կ ա յ ն ձ Լ ո վ .

Անմանական.	Ա. լծ.	Բ. լծ.	Գ. լծ.
Ներշայ. X	Կարդամ.	Գրեմ.	—
	Կարդաս.	Գրես.	—
	Կարդայ.	Գրէ.	—
	Կարդամք.	Գրեմք.	—
	Կարդայք.	Գրէք.	—
	Կարդան.	Գրեն.	—
Անյ. Անի.	Կարդայի.	Գրէի.	—
	Կարդայիր.	Գրէիր.	—
	Կարդայր.	Գրէր.	—
	Կարդայաք.	Գրէաք.	—
	Կարդայիք.	Գրէիք.	—
	Կարդային.	Գրէին.	—
Անյ. Կապ.	Կարդացի.	Գրեցի.	—
	Կարդացեր.	Գրեցեր.	—
	Կարդաց.	Գրեաց.	—
	Կարդացաք.	Գրեցաք.	—
	Կարդացիք. — յէք.	Գրեցիք. — յէք.	—
	Կարդացին.	Գրեցին.	—

Ապուստոսի,	Կարգացից.	Գրեցից.	—
	— րուսցէմ.	— րեւսցէմ.	—
	Կարգացես.	Գրեսցես.	—
	Կարգացէ.	Գրեսցէ.	—
	Կարգացումք.	Գրեսցումք.	—
	— ցէմ.	— ցէմ.	—
	Կարգասջիք.	Գրեսջիք.	—
	— ցէ.	— ցէ.	—
	Կարգացեն.	Գրեսցեն.	—

Հրամայական.

Կարգան.	Կարգասջիք.	Գրան.	Գրեսջիք.
Մի կարգար.		Մի գրեր.	
Կարգացէք.		Գրեցէք.	
Մի կարգայք.		Մի գրէք.	

Ստորադասական.

Կարգացեմ.	Գրեցեմ.	—
Կարգացես.	Գրեսցես.	—
Կարգացէ.	Գրեսցէ.	—
Կարգացեմք.	Գրեսցեմք.	—
Կարգացէք. — ցէ.	Գրեսցէք. — ցէ.	—
Կարգացեն.	Գրեսցեն.	—

Գերբայ.

Անորոշ.	Կարգալ.	Գրել	—
Անցեալ.	Կարգացեալ.	Գրեալ.	Գրեսցեալ.
Ապուստոսի.	Կարգալոց.	Գրելոց.	—

95. ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԵՐՊ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄՆ.

Կ ա Ր Ճ Ճ Լ Ո Վ.

Ա. լծ.	Բ. լծ.	Գ. լծ.	
Սահմանական.			
Ներշնչ.			
Բանամ. *)	Հարցանեմ.	Թողում.	Առնում.
Բանաս.	Հարցանես.	Թողուս.	Առնուս.
Բանայ.	Հարցանէ.	Թողու.	Առնու.
Բանամք.	Հարցանեմք.	Թողումք.	Առնումք.
Բանայք.	Հարցանէք.	Թողուք.	Առնուք.
Բանան.	Հարցանեն.	Թողուն.	Առնուն.
Անչ. Անչ.			
Բանայի.	Հարցանէի.	Թողուի.	Առնուի.
Բանայիր.	Հարցանէիր.	Թողուիր.	Առնուիր.
Բանայր.	Հարցանէր.	Թողուր.	Առնուր.
Բանայաք.	Հարցանէաք.	Թողուաք.	Առնուաք.
Բանայիք.	Հարցանէիք.	Թողուիք.	Առնուիք.
Բանային.	Հարցանէին.	Թողուին.	Առնուին.
Անչ. Կար.			
Բացի.	Հարցի.	Թողի.	Առի.
Բացեր.	Հարցեր.	Թողեր.	Առեր.
Բաց, եբաց.	Հարց, եհարց.	Թող, եթող.	Առ, էառ.
Բացաք.	Հարցաք.	Թողաք.	Առաք.
Բացիք, Բացեալ.	Հարցիք, հարցեալ.	Թողիք. — ցէ.	Առիք. — ցէ.
Բացին.	Հարցին.	Թողին.	Առին.
Ապուստոսի.			
Բացից. — ցէ.	Հարցից. — ցէ.	Թողից. — ցէ.	Առից. — ցէ.
Բացցես.	Հարցցես.	Թողցես.	Առցես.
Բացցէ.	Հարցցէ.	Թողցէ.	Առցէ.

98. ԿՐԱՒՈՐԱԿԵՐՊ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄՆ.

Երկայն ձևով.

	Ա. լծ.	Բ. լծ.	Գ. լծ.
Սահմանական			
Ներհոյ.	*Կարդամ.	Գրիմ	—
	*Կարդաս.	Գրիս	—
	*Կարդայ.	Գրի.	—
	*Կարդամք.	Գրիմք.	—
	*Կարդայք.	Գրիք.	—
	*Կարդան.	Գրին.	—
Անյ. Անի.	*Կարդայի.	*Գրէի.	—
	*Կարդայիր.	*Գրէիր.	—
	*Կարդայր.	*Գրէր.	—
	*Կարդայաք.	*Գրէաք.	—
	*Կարդայիք.	*Գրէիք.	—
	*Կարդային.	*Գրէին.	—
Անյ. Կառ.	Կարդացայ.	Գրեցայ.	—
	Կարդացար.	Գրեցար.	—
	Կարդացաւ.	Գրեցաւ.	—
	*Կարդացաք.	*Գրեցաք.	—
	Կարդացայք-ցարուք.	Գրեցայք.—ցարուք.	—
	Կարդացան.	Գրեցան.	—
Ապաս.	Կարդացայց.—ասցի՛ք.	Գրեցայց.—եցի՛ք.	—
	Կարդասցիս.	Գրեսցիս.	—
	Կարդասցի.	Գրեսցի.	—
	*Կարդասցուք.—ասցի՛ք.	*Գրեսցուք.—եցի՛ք.	—
	*Կարդասջիք.—ասցի՛ք.	*Գրեսջիք.—եցի՛ք.	—
	Կարդասցին.	Գրեսցին.	—

*) Աստղանիշներն ներգործակերպ խոնարհման կետ նոյն են:

Հրամայական.

Կարդացիր.—ասջիր.	Գրեաց —եսջիր.	—
—ասջեր.	—գրեջեր.	—
*Մի կարդար.	Մի գրեր.	—
Կարդացարուք.—սոյք.	Գրեցարուք.—սոյք.	—
*Մի կարդայք.	Մի գրիք.	—
Ստորադասական.		
Կարդացիմ.	Գրեցիմ.	—
Կարդացիս.	Գրեցիս.	—
Կարդացի.	Գրեցի.	—
Կարդացիմք.	Գրեցիմք.	—
Կարդացիք.—սոյք.	Գրեցիք.—եջք.	—
Կարդացին.	Գրեցին.	—
Գերբայ.		
Անորոշ.	*Կարդալ.	Գրելլ, գրելլ.
Անշեալ.	*Կարդացեալ.	Գրեալ, գրեցեալ.
Ապասեի.	*Կարդալոց.	Գրելոց.

99. ԿՐԱՒՈՐԱԿԵՐՊ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄՆ.

Կարճ ձևով.

	Ա. լծ.	Գ. լծ.	
Սահմանական.			
Ներհոյ.			
*Ֆանամ.	Մոռանամ.	Հարցանիմ.	Փախչիմ.
*Ֆանաս.	Մոռանաս.	Հարցանիս.	Փախչիս.
*Ֆանայ.	Մոռանայ.	Հարցանի.	Փախչի.
*Ֆանամք.	Մոռանամք.	Հարցանիմք.	Փախչիմք.
*Ֆանայք.	Մոռանայք.	Հարցանիք.	Փախչիք.
*Ֆանան.	Մոռանան.	Հարցանին.	Փախչին.
Անյ. Անի.			
*Ֆանայի.	Մոռանայի.	*Հարցանէի.	Փախչէի.
*Ֆանայիր.	Մոռանայիր.	*Հարցանէիր.	Փախչէիր.
*Ֆանայր.	Մոռանայր.	*Հարցանէր.	Փախչէր.

*Ֆանայաք.	Մոռանայաք.	*Հարցանէաք.	Փախչէաք.
*Ֆանայիք.	Մոռանայիք.	*Հարցանէիք.	Փախչէիք.
*Ֆանային.	Մոռանային.	*Հարցանէին.	Փախչէին.

Անյ. Կառ.

Քացայ.	Մոռացայ.	Հարցայ.	Փախեայ.
Քացար.	Մոռացար.	Հարցար.	Փախեար.
Քացաւ.	Մոռացաւ.	Հարցաւ.	Փախեաւ.
*Քացաք.	Մոռացաք.	*Հարցաք.	Փախեաք.
Քացայք.	Մոռացայք.	Հարցայք.	Փախեայք.
	— ցարոսք.	— արոսք.	— էրոսք.
Քացան.	Մոռացան.	Հարցան.	Փախեան.

Ապարանի.

Քացայց.	Մոռացայց.	Հարցայց.	Փախեայց.
— ցիս.	— արս.	— ցիս.	— էիցիս.
Քացցիս.	Մոռացցիս.	Հարցցիս.	Փախիցես.
Քացցի.	Մոռացցի.	Հարցցի.	Փախիցէ.
*Քացցուք.	Մոռացցուք.	*Հարցցուք.	Փախիցուք.
— ցիսք.	— արսք.	— ցիսք.	— էիցիսք.
*Քացջիք.	Մոռացջիք.	*Հարցջիք.	Փախիջիք.
— ցիսք.	— արսք.	— ցիսք.	— էիցիսք.
Քացցին.	Մոռացցին.	Հարցցին.	Փախիցեն.

Հրամայական.

Քացիր:	Մոռացիր.	Հարցիր.	Փախիր.
— *ցիսք.	— *արսք.	— *ցիսք.	— էիք.
— անայցիք.	— անարսիք.	— անիցիք.	
*Մի բանար.	Մի մոռանար.	Մի Հարցանիր.	Մի փախչիր.
Քացարուք.	Մոռացարուք.	Հարցարուք.	Փախերուք.
— ցիսք.	— արսք.		
Մի բանայք.	Մի մոռանայք.	Մի Հարցանիք.	Մի Փախչիք.

Ստորադասական.

Ֆանայցիմ.	Մոռանայցիմ.	Հարցանիցիմ.	Փախչիցիմ.
Ֆանայցիս.	Մոռանայցիս.	Հարցանիցիս.	Փախչիցիս.
Ֆանայցի.	Մոռանայցի.	Հարցանիցի.	Փախչիցի.
Ֆանայցիմք.	Մոռանայցիմք.	Հարցանիցիմք.	Փախչիցիմք.
Ֆանայցիք.	Մոռանայցիք.	Հարցանիցիք.	Փախչիցիք.
— ցիսք.	— արսք.	— ցիսք.	— էիք.
Ֆանայցին.	Մոռանայցին.	Հարցանիցին.	Փախչիցին.
Դերբայ.			
Ան. *Ֆանայ.	Մոռանայ.	Հարցանիլ (ել).	Փախչիլ (ել).
Անյ. *Ֆացեայ.	Մոռացեայ.	*Հարցեայ.	Փախուցեայ.
Ապ. *Ֆանայոց.	Մոռանայոց.	*Հարցանելոց.	Փախչելոց.

Կոյն ձևով. (շարունակունիսն)

Գ. լծ.

Սահմանական.

Ներհայ.	Անյ. Կառ.		
*Թողում.	Ոստնում.	Թողայ.	Ոստեայ.
*Թողուս.	Ոստնուս.	Թողար.	Ոստեար.
*Թողու.	Ոստնու.	Թողաւ.	Ոստեաւ.
*Թողումք.	Ոստնումք.	*Թողաք.	Ոստեաք.
*Թողուք.	Ոստնուք.	Թողայք. — րոսք.	Ոստեայք. — էրոսք.
*Թողուն.	Ոստնուն.	Թողան.	Ոստեան.
Անյ.		Ապ.	
*Թողուի.	Ոստնուի.	Թողայց. — ցիսք.	Ոստեայց. — էիցիսք.
*Թողուիր.	Ոստնուիր.	Թողցիս.	Ոստիցես.
*Թողուր.	Ոստնուր.	Թողցի.	Ոստիցէ.
*Թողուաք.	Ոստնուաք.	*Թողցուք.	Ոստիցուք.
		— ցիսք.	— էիցիսք.
*Թողուիք.	Ոստնուիք.	*Թողջիք. — ցիսք.	Ոստիջիք. — ցիսք.
*Թողուին.	Ոստնուին.	Թողցին.	Ոստիցեն.

Հրամայական.

Թողիր.—չիր. Թողարուք: Ոստիր.—ելիր. Ոստերուք.

Մի թողուր. *Մի թողուք. Մի ոստնուր. Մի ոստնուք.

Ստորադասական.

*Թողուցում. *Թողուցումք. Ոստնուցում. Ոստնուցումք.

*Թողուցու. *Թողուցուք. Ոստնուցու. Ոստնուցուք.

*Թողուցու. *Թողուցուն. Ոստնուցու. Ոստնուցուն.

Գերբայ.

*Թողուլ. *Թողեալ. *Թողլոց.

Ոստնուլ. Ոստացեալ. Ոստնլոց.

100. Այս օրինակների վերայ խոնարհւումեն բազմաթիւ կրաւորական, հասարակ և կրաւորակերպ խոնարհուող չէզոք բայեր. ինչպէս.

Երկայն ձևով

Զգամ —ացայ—ցիր. Հոգամ —ացայ—ցիր.

Ամամ —ացայ—ցիր. Գլթամ —ացայ—ցիր.

Մատնիմ —եցայ—սեանց.— Խօսիմ —եցայ—սեանց.—
—ե՛ջիր. —ե՛ջիր.

Փրկիմ —եցայ—կեաց.— Երևիմ —եցայ—եանց.—
—ե՛ջիր. —ե՛ջիր.

Կարճ ձևով

Մերկանամ —ացայ—ցիր. Ուսանիմ —սայ—սիր.

Զարմանամ —ացայ—ցիր. Զերծանիմ —ծայ—ծիր.

Ծուլանամ —ացայ—ցիր. Հանդչիմ —դեայ—գիր.

Յուցանիմ —ցայ—ցիր. Զբօսնում —սայ—սիր.
—ե՛ջիր.

Կորուսանիմ —սայ—սիր. Յասնում —սեայ—սիր.
—ե՛ջիր.

101. Գիտելիք. Ա. անո՞յժ վերջացած չէզոք բայերն և հասարակ բայերն ներգործականի մտքով՝ Ստորադասական եղանակի մէջ վերջանումեն այցե՞մ, այցե՞ս, այցե՞ք, այցե՞մք, այցե՞քք, այ-

ցե՞ն (ներգործակերպ), փոխանակ՝ այցե՞մ, այցե՞ս և այլն. և Հրամայականն՝ երբեմն * փոխանակ ցիր, —իմանայցեմ, մոռանայցեիմ, մոռան: (Ա՛ վերջացած սոյն սեռի բայերն էլ այս տեսակ Հրամայական կ'ունենան. գլթամ, հոգամ, դողամ):

Բ. Գ. լծորդութեան Անորոշ դերբայն յաճախ էլ քան իլ է յանգում. Խօսել, լինել, փախչել, հատանել:

Գ. Սոյն Գ. լծորդութեան հասարակ բայերը ներգործականի մտքով Հրամայականը կ'ունենան միայն այ յանգով և ո՞չ ի՞ր կամ ցիր. երբեմն էլ առանց ց, ներգործականների նման. Գատեանց, Խօսեաց, Նայեանց. Խորհեան, համարեան, դատեան: Այսպէս կարող է լինիլ և կրաւորակերպ չէզոքներինը. Աշխատեան, հաճեան, մերձեան:

Գ. Այսպէս և հասարակ բայերը ներգործաբար առնուած և շատ չէզոքներ՝ շատ անգամ պատահումեն խոնարհած ներգործակերպ. Գատեմ, դատեցի, դատեան, դատեցից, դադարեմ, դադարեցի, դադարեցից, դադարեցէք, դադարիցեմ:

Ե. Զե՞մ, նչե՞մ յանգով բայերը, ինչպէս տեսանք խոնարհման օրինակի մէջ, Ապառնի ժամանակում վերջաւորումեն ներգործակերպ իցե՞մ (ե՛այց) իցե՞ս, իցե՞ք, իցե՞մք (իցե՛սք) իցե՞ք (իջե՛ք) իցե՞ն. Փախիցեմ (փախեաց) փախիցես, փախիցէք, փախիցումք (փախիցեմք), փախիցիք (փախիցէք) փախիցեն: Այսպէս են այն անո՞ւ վերջացած բայերն էլ, որոնք կարող են և չիլ վերջանալ. (Ոստչիլ—ոստնուլ, փախչիլ—փախնուլ, գարթչիլ—գարթնուլ, ցասչիլ—ցասնուլ):

Զ. Չատ անգամ կրաւորական բայերը այն ժամանակներում, ուր ներգործականին նման են՝ խոնարհւումեն իրանց Անցեալ դերբայի հետ լինիմ բայը բաղադրուած: Այսպէս աղացեալ լինիմ—լինէիր—լինիցիմ. երևեալ լինէիր. փախուցեալ լինէաք. ընթերցեալ լինիմ—լինէիր—լինիցիմ. Առեալ լինիմ—լինէիր—լինիցիմ:

ՀԱՐՏՈՒՂԻ ԲԱՅՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄՆ

102. Զարտուղի կոչուածեն այն բայերն, որոնք խոնարհման ժամանակ շեղուածեն իրանց սկզբնական կազմութիւնից կամ ձևից. և այս լինումէ սովորաբար կատարեալի և սորանից կազմուած ժամանակների մէջ:

103. ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ.

Սահմանական.

Ներշնչ.

Տամ. տաս. ևն. Առնեմ.—ես Գնեմ.—ես—է. Ուտեմ.—ես. —է և այլն. և այլն. —է. և այլն.

Անյ. Անի.

Տալի. տալիր. Առնէի.—էիր. Գնէի.—էիր. Ուտէի.—էիր. և այլն. և այլն. և այլն. և այլն.

Կար.

Ետու.	Արարի.	Եղի.	Կերայ.
Ետուր.	Արարեր.	Եղիր.—էր.	Կերար.
Ետ.	Արար.	Եղ.	Կերաւ. եկեր.
Տուաք.	Արարաք.	Եղաք.	Կերաք.
Ետուք.	Արարիք.	Եղիք.	Կերայք.
Ետուն.	Արարին.	Եղին.	Կերան.

Աղասանի.

Տաց.—յե՛մ.	Արարից.—առյե՛մ.	Եղից.—առյե՛մ.	Կերայց.—առյե՛մ.
Տացես.	Արացես.	Դիցես.	Կերիցես.
Տացէ.	Արացէ.	Դիցէ.	Կերիցէ.
Տացուք.—յե՛մք.	Արացուք.—յե՛մք.	Դիցուք.—յե՛մք.	Կերիցուք.—յե՛մք.
Տաջիք.—յե՛ք.	Արասջիք.—յե՛ք.	Դիջիք.—յե՛ք.	Կերիջիք.—յե՛ք.
Տացեն.	Արացեն.	Դիցեն.	Կերիցեն.

Հրամայական.

Տ՛ուր. առջե՛ր.	Արա.—առջե՛ր.	Դիր. առջե՛ր.	Կեր. առջե՛ր.
Մի տար.	Մի Առներ.	Մի Գներ.	Մի Ուտեր.
Տ՛ուք.	Արարէք.	Դիք.	Կերայք.—առջե՛ք.
Մի տայք.	Մի Առնէք.	Մի Գնէք.	Մի Ուտէք.

Ստորադասական.

Տայցեմ.	Առնիցեմ.	Դնիցեմ.	Ուտիցեմ.
Տայցես.	Առնիցես.	Դնիցես.	Ուտիցես.
Տայցէ.	Առնիցէ.	Դնիցէ.	Ուտիցէ.
Տայցեմք.	Առնիցեմք.	Դնիցեմք.	Ուտիցեմք.
Տայցէք.—առջե՛ք.	Առնիցէք.—առջե՛ք.	Դնիցէք.—առջե՛ք.	Ուտիցէք.—առջե՛ք.
Տայցեն.	Առնիցեն.	Դնիցեն.	Ուտիցեն.

Դերբայ.

Անարշ.

Տալ.	Առնել.	Դնել.	Ուտել.
Անշալ.	Արարեալ.	Եղեալ.	Կերեալ.
Աղասանի.	Առնելոց.	Դնելոց.	Ուտելոց.

104. ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ.

Սահմանական.

Ներշնչ.

Տուիմ կամ տու- Առնիմ.—իս Դնիմ.—իս—ի. Ուտիմ.—իս.—եալ լինիմ —ի. և այլն. և այլն. ի. և այլն. —իս. ի.

Անյ. Անի.

Տուեալ լինէի. Առնէի.—էր. Դնէի.—էիր. Ուտէի.—էիր. —էիր. և այլն. —էր. և այլն. —էր. և այլն. —էր. և այլն.

Անյ. Կոպ.			
Տուայ.	Արարայ.	Եղայ.	Կերայ.
Տուար.	Արարար.	Եղար.	Կերար.
Տուաւ.	Արարաւ.	Եղաւ.	Կերաւ.
Տուաք.	Արարաք.	Եղաք.	Կերաք.
Տուայք.	Արարայք.	Եղայք.	Կերայք.
Տուան.	Արարան.	Եղան.	Կերան.

Ապաստի.			
Տուայց. աստի.	Արարայց. —	Եղայց. աստի.	Կերայց. — աստի.

Տացիս.	Արասցիս.	Գիցիս.	Կերիցիս.
Տացի.	Արասցի.	Գիցի.	Կերիցի.

*Տացուք. աստի.	*Արասցուք. — աստի.	*Գիցուք. — աստի.	*Կերց. — աստի.
----------------	--------------------	------------------	----------------

*Տաջիք. աստի.	*Արասջիք. — աստի.	*Գիջիք. — աստի.	*Կերիջիք. — աստի.
Տացին.	Արասցին.	Գիցին.	Կերիցին.

Հրամայական.

Տուեալ լեր. —	Արասջիք աստիցի Գիջիք. աստիցի.	Կերիջիք. — աստի.	
լիջիք. — աստիցի.	Մի առնիր.	Մի գնիր.	Մի ուտիր. լիջիք.

Տուեալ լերուք.	—	Եղարուք. աստի.	—
—	Մի առնիք.	Մի գնիք.	Մի ուտիք.

Ստորադասական.

Տացիմ — իս. ի.	Առնիցիմ. — իս.	Գիցիցիմ. — իս.	Ուտիցիմ. — իս.
և ալլն.	— ի. և ալլն.	— ի. և ալլն.	— ի. և ալլն.

Գերբայ.

Տուեալ լինիլ.	Առնիլ. — աստի.	Գիցիլ. — աստի.	Ուտիլ. — աստի.
Տուեալ. — աստի.	*Արարեալ.	*Եղեալ.	*Կերեալ.
—	*Առնելոց.	*Գիցելոց.	*Ուտելոց.

105. ՁԵՁՈՒՔ.

Սահմանական.

Ներկայ.			
Գամ. գաս. գայ. և Երթամ. — աս. — ալ.	Յառնեմ. — նես. —		
ալլն.	և ալլն.	նէ. և ալլն.	

Անյ. Անի.		
Գայի. — լեր. — լր. և	Երթայի — լեր. — լր.	Յառնէի. — էիլր.
ալլն.	և ալլն.	էր. և ալլն

Կաստի.		
Եկի:	Չողայ.	Յարեայ.
Եկիր.	Չողար.	Յարեար.
Եկն.	Չողաւ.	Յարեաւ.
Եկաք.	Չողաք.	Յարեաք.
Եկիք.	Չողայք.	Յարեայք.
Եկին.	Չողան.	Յարեան.

Ապաստի.		
Եկից. աստի.	Երթայց. — աստի.	Յարեաց. — աստի.
Եկեսցես.	Երթիցես.	Յարիցես.
Եկեսցէ.	Երթիցէ.	Յարիցէք.
Եկեսցուք. — աստի.	Երթիցուք. — աստի.	Յարիցուք. — աստի.
Եկեսջիք. — աստի.	Երթիջիք. — աստի.	Յարիջիք. — աստի.
Եկեսցեն.	Երթիցեն.	Յարիցեն.

Հրամայական.

Եկ. աստիցի. աստիցի. Երթ. աստիցի.	Երթիցիք. — աստի.	Արի. աստիցի. աստիցի.
----------------------------------	------------------	----------------------

Մի գար.	Մի երթար.	Մի յառներ.
Եկայք.	Երթայք.	Արիք.
Մի գայք.	Մի երթայք.	Մի յառնէք.

Ստորադասական.

Գայցեմ. — ցես. — ցէ.	Երթայցեմ. — ցես. —	Յառնիցեմ. — ցես. —
և ալլն.	ցէ. և ալլն.	ցէ. և ալլն.

Գերբայ.

Անորոշ.		
Գալ.	Երթալ.	Յառնել.

Անյեալ.		
Եկեալ.	Երթեալ.	Յարուցեալ.

Ապաստի.		
Գալոց.	Երթալոց.	Յառնելոց.

ՊԱԿԱՍԱՆՈՐ ԲԱՅԵՐ

106. Պակասաւոր կոչումեն այն բայերն, որոնք լրիւ խոնարհումն չունին և պակասած եղանակը կամ ժամանակը փոխ են առնում ուրիշ նոյնանիշ բայից: Այդպիսի բայերն ունենումեն սովորաբար Սահմանականի Կատարեալն և սորանից կազմուած ժամանակներն (անկանոն ժամանակներն), որպէս կարելի է տեսնել օրինակների մէջ:

Սահմանական.

Կարարեալ.

Արբի.	—	Լուայ.	—	Պանեայ.
Արբեր.	—	Լուար.	—	Պանեար.
Արբ. էարբ.	—	Լուաւ.	—	Պանեաւ.
Արբաք.	—	Լուաք.	—	Պանեաք.
Արբիք.—էէք.	—	Լուայք.—արոք.	—	Պանեայք.—նէրոք.
Արբին.	—	Լուան.	—	Պանեան.

Ապասանի.

Արբից.—յէմ.	—	Լուայց.—իյէմ.	—	Պանեայց.—նէրոք.
Արբցես,	—	Լուիցես.	—	Պանիցես.
Արբցէ.	—	Լուիցէ.	—	Պանիցէ.
Արբցուք.—յէմք.	—	Լուիցուք.—յէմք.	—	Պանիցուք.—յէմք.
Արբջիք.—յէք.	—	Լուիջիք.—յէք.	—	Պանիջիք.—յէք.
Արբցեն.	—	Լուիցեն.	—	Պանիցեն.

Հրամայական.

Արբ. արբջիք.	—	Լուր. լուիջիք.	—	Պանիք. ծանիջիք.
Արբէք.	—	Լուարուք.	—	Պաներուք.

Դերբայ.

Անյեալ.

Արբեալ.	—	Լուեալ	—	Պանուցեալ.
---------	---	--------	---	------------

107. Գիտելիք. Ա. Արբի բայի թերին կը լրանայ լեզուի կանոնաւոր բայից: Այսպէս և կրաւորականն, որ կարող է լի-

նիլ նաև անցեալ դերբայի հետ բաղադրուած. —Արբեալ լինիմ. —իս.—ի. և այլն:

Բ. Լուայ բայի թերին կը լրանայ լեզուի կանոնաւոր բայից: Այսպէս և կրաւորականն, որ կը լինի՝ Լուեալ լինիմ.—իս.—ի. և այլն. կամ լսելի լինիմ. լու. լինիմ.—իս.—ի. և այլն: Գորա ապառնին կարող է լինիլ նաև լուիցիմ.—իս.—ի. և այլն:

Գ. Ծանուց կը լրանայ ծանուցի բայից, որպէս և կրաւորականն, որ կարող է Անցեալ դերբայով ևս լինիլ. Ծանուցեալ լինիմ.—իս.—ի. և այլն. կամ ծանուցանիմ.—իս.—ի. և այլն: Սորա Ապառնին կը լինի և ծանիցիմ.—իս.—ի. և այլն:

Այս բայը կարելի է կանոնաւոր ևս համարել, որովհետև ծ և ճ—լծորդ են միմեանց և փոխանակ ասելու ծանուցի աստուծէ ծանուցի և խոնարհուած ինչպէս իսիւնէ, լսուիւնէ բայերն:

108. Պակասաւոր է նաև անիմ չափարակ բայն, որ խոնարհումէ կանոնաւորապէս. բայց չունենալով Կատարեալն և սորանից կազմուած ժամանակներն՝ այս թերութիւնն լրացնում է անիմ կանոնաւոր բայից.—Կալայ. կալայց. կալ կամ կա. կալարուք. կալեալ:

109. Այսպէս է և պարբեր բայն (պարբերեալ է նշանակութեամբ և ոչ յաշիւնով), որ նոյնպէս չունի կատարեալն և սորանից կազմուած ժամանակներն. սակայն ոչ մի տեղից չէ լրացնում սա թերին:

110. Պակասաւորների կարգը կարելի է դասել նաև գոգեղ բայն, որ գործ ածուած կալ միայն հետեւեալ ժամանակների ու դէմքերի մէջ:

Սահ. Ապ.	—	Գոգցուք.
	—	Գոգցես.
	—	Գոգցէ.
	—	Գոգցեն.
Հրամ.	—	Գոգ. գոգջիր.
Դեր. Արբ.	—	Գոգել.

ԱՆԴԷՄ ԲԱՅՅԵՐ.

111. Մի քանի բայեր գործ ածուելով միայն եզակի երրորդ դէմքով կարող են վերաբերել թէ՛ եզակի թէ՛ յոգնակի բոլոր դէմքերին. որպիսիք են՝ մարթի, մարթէր, մարթիցի՝ ինձ, քեզ, նմա, մեզ, ձեզ, նոցա. պիտի, պիտէր, պիտեցաւ, պիտեսցի, պիտիցի՝ ինձ, քեզ, այնմ. ցաւէ, ցաւէր, ցաւեաց, ցաւեսցէ է՞մ ցաւեսցի, ցաւիցէ է՞մ ցաւիցի՝ ինձ քեզ, նմա, մեզ, ձեզ, նոցա:

112. Մոյն մտքով գործ է ածուում նաև մի քանի ամբողջ բայերի եզակի երրորդ դէմքն. էհո՞ նմա թագաւորել. էհո՞նք ձեզ պարտել կամ տիրել. էհո՞նք մեզ թողուլ զաշխարհ. էհո՞նք քեզ հիւանդանալ:— Ըստ այսմ և էրե՛, Լո՛ւի, էարժի, ասի, լի:

Այսպէս են էական բայով բաղադրուած մի քանի բառեր ևս անդեմ բայի մտքով. Անկ է, արժան է, վայել է, դէպ եղև, պարտ էր, պիտոյ իցէ. և այլն:

ԲԱՅՅԵՐԻՆ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ԳԻՏԵԼԻՔ

113. ժամանակների կազմութեան մասին: Բայերն ունին երկու արմատական ժամանակներ, որոնցից կազմուած են բոլոր միւսերը: Սահմանականի ներկայն և Անց. Կատարեալը: Ներկայից կազմուած են բոլոր կանոնաւոր ժամանակներն, իսկ Կատարեալից՝ բոլոր անկանոն ժամանակները:

Ա. Ներկայից կազմուած է Անց. անկատարը նորա խոնարհական յանգերի տեղ դրուելով ըստ լծորդութեանցն՝ էի, էիր, էր, այն, այնք, այնք—, ունի, ունիր, ոյր (—ի, —իր, —ր) Գործելի, խօսելի, դողալի, առնուի:

Բ. Նոյն ներկայից կազմուած է ստորագասականը՝ նորա յանգերի տեղ դրուելով իյեմ, այեմ, իյիմ, այիմ, ույոմ. Սիրիցեմ, մնայցեմ, ծնանիցիմ, մոռանայցիմ, փախնուցում:

Գ. Արդելական — Հրամայականը կազմուած է այսպէս. ներկայի եզ. ա. դէմքը վերջին յ գիրը փոխելով ՚ դառնում է եզ. Արդելական. իսկ յոգ. բ. դէմքը՝ յոգ. Արդելական: Մի՛ ածեր, մի՛ ածէք. մի՛ տանիր, մի՛ տանիք. մի՛ զնար, մի՛ զնայք. մի՛ արգելուր, մի՛ արգելուք:

Դ. Կատարեալից կազմուած է Սահ. Ապառնին, ընդունելով նորա եզ. ա. դէմքի վերայ յ գիրն, ըստ այսմ և միւս դէմքերն. բացի — բացից, բացցես, բացցէ. ընկալալ — ընկալաց, ընկալցիս, ընկալցի, խօսեցալ — խօսեցայց, խօսեսցիս, խօսեսցի:

Ե. Եթէ Ապառնույ եզ. ա. դէմքն երկավանի է, մնացած դէմքերն մէջ խոնարհական յանգերն է և զբերը կորչելով՝ կըմնայ յ՛յ, և յ՛ջ, իսկ եթէ բազմավանկ՝ յոյ, յ՛ն, և Կացցես, յացցիք. խցց է, խցցիք. շինեսցես. շինեսցիք. աղաչեսցուք, աղաչեսցիք:— Բացառութիւն է՝ ընթերցցիս, ընթերցցիք:

Ե. Կատարեալից կազմուած է Հրամայականը, կարճ ձևով ներգործակերպ խոնարհմանց մէջ առնելով ուղղակի Կատ. եզ. գ. դէմքն. իսկ եթէ երկայն ձևով են՝ յապաւելով և վերջին յ գիրն. Հատ, բեր, օծ, խնդրեա, վանեա, զգեցո, կորո:— Յոգնակի թիւը նոյն է, ինչպէս և Կատ. յոգ. բ. դէմքը՝ էս, յէս յանգով. Ածէք, բերէք, խնդրեցէք, կորուսէք:

Զ. Արաւորակերպ խոնարհմանց մէջ՝ կարճ ձևով բայերի եզակին նոյն կարգով կազմուելով՝ վերջաւորուած էր, իսկ երկայններինը՝ յի կամ էոյ: Ուսիր, փախիր, մոռացիր, խօսեաց:— Յոգնակիները դարձեալ Կատ. յոգ. բ. դէմքի հետ նոյնն են այս կամ բո՛ւս յանգով. Ուսարուք, փախարուք, խօսեցայք, դարձայք կամ խօսեցարուք, դարձարուք, համարեցայք:

Հրամայականի միւս տեսակները կազմուած են Ապառնից և Ստորագասականից՝ ջն վերջաւորութեամբ. Ուսջեր, ուսանջեր, փախջեր, փախանջեր, խօսեսջեր, խօսանջեր:

114. Բայերի ըստ սեռին փոփոխմանց մասին: — (79) Ա. Չատ անգամ մէկ սեռի բայեր գործ են ածուում մի

ուրիշ սեռի նշանակութեամբ. օրինակ, երբեմն ներգործական բայեր կամ այս մտքով հասարակներ, կրաւորական բայեր կամ այս մտքով հասարակներ՝ վարումեն իբրև չէզոք բայեր:— Ոչ ևս յաւել դառնալ. հարցանէր վասն ժամուն, աւարտիցն զբազում արամբք. հանրաբարեաց երկիրն: Ահարցան գետք. հանգնեցան կացին հսկայքն. գործնիցն սուտ վկայք. վարագոյրն յելու. ըստ սովն յաշխարհին:

Բ. Կան բայեր, որոնց կրաւորականը չէզոքաբար առնուած գործ է ածուած այլ նշանակութեամբ. օրինակ. առաջնորդէ՝ առաջնորդել, ճանապարհ ցոյց տալ. առաջնորդէ՝ առաջնորդ լինիլ. ժառանգել՝ խնդրել թախանձանօք. ժառանգել՝ յանդգնել. պարտէ՝ ծառայել. պարտէ՝ գործ ածուիլ:

Գ. Կրաւորական բայերն երբեմն հասարակ բայի ձևով գործ են ածուած ներգործականի մտքով, ցոյց տալով այնպիսի գործողութիւն, որ կատարուած է նոյն իսկ գործողի վերայ. Լաւաւորաց զձեռս իմ. որչա՞ր զլոյս, որպէս զօթոց. զօտի ընդ մէջ իւր ածու:—

115. Խոնարհմանց մասին: Ա. Ներգործական և ներգործակերպ չէզոք բայերն երբեմն գործ են ածուած կրաւորակերպ խոնարհմամբ. և գորա հակառակ, հասարակ կրաւորակերպ չէզոքներն՝ երբեմն պատահումեն ներգործակերպ խոնարհուած:— Հարցա՝ զնոյն բան. արկա՞ զաթոռ իւր. հաստի տեղին: Կամեաց զայն, ուսնց զպատուիրան. ինձ այնպէս թուեաց:

Բ. Ներգործակերպ բայերի Կատարեալի յող. բ. դէմքն է, յէ, յանգով, և կրաւորակերպ բայերինը՝ աչ, էաց, որոչ, երոչ յանգով լոկ պատահական չեն զբաբարի մէջ, այլ ընտիր հեղինակների մէջ սովորական են:— Արարէ, առէ, գործեցէ, թողէ, ամացէ: Սիրեցայ, նստայ, ուրացարոչ, փախեցարոչ:— Այսպէս են և Ապառնուոյ, Հրամայականի և Ստորագասականի երկրորդ ձևերը:

Գ. Մի քանի չէզոք բայեր ամբողջապէս կամ մասամբ խոնարհուումեն և՛ ներգործակերպ և՛ կրաւորակերպ:— Յօժարէ, ի՛նչ, — էյի, — էյայ. բնակի, — է՛, — էյայ — էյի. դատի, — է՛, — էյայ, — էյի. սխալէ, — է՛, — էյայ. ողորմի, — է՛, — էյի, — էյայ. պատահի, — է՛, — էյայ — էյի:

Էյի. սխալէ, — է՛, — էյի, — էյայ. ողորմի, — է՛, — էյի, — էյայ. պատահի, — է՛, — էյայ — էյի:

Գ. Երրորդ լծորգութեան (—ի՛նչ) կրաւորական բայերը, երբեմն և հասարակները կրաւորականի մտքով, Անկատար ժամանակի եզ. գ. դէմքում շատ անգամ վերջաւորուումեն իւր փոխանակ էր, որպէս զի սրոշուին ներգործականից:— Կոչիւր, սպանանիւր, ծնանիւր, վարկանիւր:

116. Փամանակների գործածութեան մասին: Ա. Սահմանականի ներկայն երբեմն գործ է ածուած իբրև Ապառնի կամ Ստորագասական:— Ես գրէ և յարանէ ի դուռն մովպետան մովպետի. Մի ծառայ չգտանի իմ, որ ինձ խոհեղութիւն առնէ. Կամիմ զի կացցէ դա, մինչև ես գամ. թող գրէ և յարանէ մեծ թագաւորին, զի ՚ի բաց Բողայոյցանէ զայդպիսի իրաց առաջարկութիւն:

Բ. Ապառնուոյ կամ Ստորագասականի մտքով գրուած ներկայն երբեմն վարուած է իբրև Հրամայական:— Բարեկամայ և մի Բեղանչէ. իմանա և ապա պարտաւորու. Մինչև քննեալ իցէ, մի Բեղարէ:

Գ. Ըստ որում Ստորագասականի անկատար ձևը գործածական չէ զբոց լեզուի մէջ, ուստի սորա փոխարէն վարուած է Սահմանականի Անկատարը:— Լաւ էր նմա, եթէ չէր ծնեալ. Զխնդր էրեւէր ընտրութիւն գործոյն, եթէ ոչ ունէր մարդն իշխանութիւն երկոցունց՝ և անսալոյն և՛ չանսալոյն: Զի եթէ իբրև գմի ինչ յայլոցն բնութեանց չէր, որ ՚իհարկէն ծառայեն Աստուծոյ, ապա և վարձս ընդ կամարարութեանն առնուոյ չէր արժանի, այլ իբրև գործի մի էր Արարին, զոր թէպէտ ՚ի չար վարէր և թէպէտ ՚ի բարին, ոչ պարսաւանք ինչ էն նմա և ոչ գովութիւնք:

Գ. Ստորագասականը յաճախ վարուած է բոլոր միւս ժամանակների տեղ, ըստ յարմարութեան իմաստին:— Աստուած միայն կարող էյի (է) առնել յունչէ ինչ. Ո՛րք վնաս է, զի կոյր ծնի (ծնաւ). Զինչ կամի ուսուցանել, յորժամ աիցէ (ասէ).

լաւ էր նմա թէ անկանէր ՚ի ծով, քան թէ փայտակարանսն ինչ
զմի ոք ՚ի փոքրկանցս (գայթակղեցուցանէր). Չգուր նիւթ ինչ,
ուստի զարարածս կոչեցէ (կազմէր):

Ստորագասական է գործ ածուած սովորաբար այն-
պիսի նախագասութեանց մէջ, որոնք խօսքն մէջ յա-
ռաջ են բերուած իբրև նմանութիւն կամ օրինակ:—
Որպէս յորժամ եջ ոք ուրուք թշնամի, և թաքուցեալ
զթշնամութիւնն՝ գաղտ կոչեցի վնասել, և չէրեցէ զհան-
գամանս վնասակարութեանն, և շուրջ եկեալ յածեցի
հնարս խնդրել. ապա դուտեալ ժամանակ՝ յորժամ ոք
իբժշկաց թշնամուցն նորա պատուէր ուրեցէ յայտ ինչ
չհաւել, և յածելի կերակրոց չձաշակել, որով առողջու-
թեանն կոչեցէ հասանել. և նորա լուեալ վաղլաղակի
իկեղծիս բարեկամութեան կեղծաւորեալ՝ զրժիշկն ու-
րեցէ, և զօգտակարսն նմա վնասակարս թելադրեալ
կոչեցէ, և հակառակ պատուէրս հրամանաց բժշ-
կին ուրեցէ, և այնու ուրեցէ նմա վնաս . . . նոյնպէս կար-
ծի և գոտանայէ՝ նախանձելն նմա ընդ նախաստեղծ
մարդոցն . . . :

Գ Լ Ո Ւ Ս Գ.

Դ Ե Ր Բ Ա Յ

117. Դ երբ ասն է մասն — բանի, որ խօսքի մէջ վար-
ուած է կամ իբրև բայ կամ իբրև անուն՝ իմաստին համաձայն:
Դ երբայներն երեք են. Ա ն ո Ր Ո Չ, Ա ն ց ե ա լ և Ա պ ա ռ ն ի:

118. Անորոշ Դ երբայը բայերի սկիզբն է՝ ալ, էլ, ին ու
յանգերով, որ ինքն ըստ ինքեան որոշ եղանակ, ժամանակ,
թիւ ու դէմք չէ ցոյց տալիս, այլ ըստ տեղուցն յարմարուած
ամեն եղանակների և ժամանակների հետ:— Կամ իմ, կամ էլ իր,
կամ եցաւ, կամ սցուք, կամ իցին՝ լեւ զպատուիրանս Աստուծոյ
և պահել:

Անորոշ Դ երբայը վարուած է նաև անուան նշանակու-
թեամբ, այսինքն իբրև Բ ա յ ա ն ու լ ն, Հ ո լ ո Վ ու մ է Գ. Հ ո լ ո Վ-
ման վերայ և անյոգնական է:— Ոչ կամի զմահ մեղաւորին,
այլ զբարեմտն նորա և զկէտն. Լ ու եցին ՚ի խաւերս. Արթուն կացէք
ի ստեղ ՚իտան, ՚ի փայլ ՚ի ճանապարհ. երկուք յղացան, Որմիզդն
ի յաշտն ուրեցէ, և Արհմն ՚ի յերկնսն ուրեցէ անտի:

119. Մնցեալ Դ երբայը, ինչպէս խոնարհման օրինակնե-
րից կարելի էր տեսնել, կազմուած է Կատարեալից՝ լծորդական
յանդը փոխելով էալ, (այեալ, էյեալ):— Արարեալ, եղեալ, սիրե-
ցեալ, նստեալ, կացուցեալ:

Երբեմն այս Դ երբայը խոնարհուած է՝ շինիմ, մերթ ևս
էշտիմ էական բայերի հետ բաղադրուած:— Տեսեալ եմ, էի,
իցեմ. տեսեալ լինիմ, լինէի, լինիցիմ. տեսեալ եղէ, լեր, լի-
ջիր, եղանիջիր, և՛ այլն:— Այս դէպքում եթէ բայը չէզոք կամ
կրաւորական է՝ դերբայը կարող է գրուիլ և յոգնակի:— Հրեշ-
տակք ՚ի վերուստ են ձեզ բարկայեալս, և ՚ի լերկրէս մարտի-
րոսքն են ձեզ ցատուցեալս. Մնացեալքն եղեն յրուէալս:

Մնցեալ Դ երբայը գործ է ածուած նաև ածական անուան
նշանակութեամբ, այսինքն իբրև Բ ա յ ա ծ ա կ ա ն, և Հ ո լ ո Վ-
ուած է Գ. Հ ո լ ո Վ ման վերայ՝ եզակի և յոգնակի:— Եղեալ, եղե-
լայ, եղելով, եղեալք, եղելոց, եղելովք:

120. Ապառնի Դ երբայը կազմուած է, ինչպէս տեսանելի է
խոնարհման օրինակներից, Անորոշ եղանակից՝ ոչ յանգի յա-
ւելմամբ, և ինչ սեռի բայից կազմուած լինի՝ նոյն սեռի էլ
նշանակութիւնն ունի:— Անսալ-ոչ, մերժել-ոչ, մեռանիլ (ել) —
նէլոչ, լնուլ — լնլոց:

Այս Դ երբայը կը խոնարհուի միայն է՝ էականի հետ բա-
ղադրուած և միայն կանոնաւոր ժամանակները:— Կարդալոց
եմ, էի, իցեմ:

Ապառնի Դ երբայը խոնարհուելու ժամանակ սովորաբար
եզակի է մնում. բայց կրաւորական և չէզոք բայերի մէջ եր-
բեմն պատահում է յոգնակի գրուած:— Արդարանալոչ էին,
ապրիւրոչ իցեն:

Վարուժէ նա և, թիկն տ սակաւ ուրեք, իբրև ածական, հորովուելով նախգրիւ միայն, ըստ որում վերջահոլովներն գործադրելի չեն: Իսկ եթէ հարկաւոր է լինում վերջահոլով գործածել՝ դրուժէ չի յանգով Բայաճականը:— Զլինելոց եղեռն իւր. Զլինելոց իրան դուշակէր. Ընդ լինելոցսն ՚ի վախճանի:

121. Բայաճական կոչուումն ոչ կամ օշ, իչ և չի մասնիկներով աճանցուած բայերն (առանց լծորդական յանգերի,) որոնք թէպէտ և միշտ բայի զօրութիւն ունին, բայց չեն խոնարհուում, այլ հոլովուումն: Ոչ և իչ վերջացածները հոլովուումն Զ: հոլովման ա. օրինակի վերայ, իսկ չի վերջացածներն Ի. հոլովման վերայ:

Ոչ յանգով Բայաճականը սովորաբար կազմուժէ Անց. Կատարեալի եզ. դ. դէմքից. (Բ. և Գ. լծորդութեանց մէջ երբեմն և ՍաՀ. ներկայից)—Տեսող, հայեցող, աւնող, կերող, ճանաչող, լսող, ներող, արկող:

Իչ յանգով կազմուժէ բայի պարզ արմատից:—Տուիչ, գործիչ, Արարիչ:—Անցողականքն ոչ մասնկով.—Կեցուցիչ, ծանուցիչ, մեռուցիչ:

Իչ յանգով Անորոշից, հազիւ ուրեմն և ՍաՀ. ներկայից: Ստանալի, ընթեռնելի, կելի, ունելի: (Ընկերայանէ՛ք՝ բացառաբար կազմուած Կատարեալից):

Այս Բայաճականը շատ անգամ վարուժէ ոչ վերջացածի մտքով:—Վէսքն (յանասնոց) կրելիք են և կէսք ուտելիք. ԳՂ֊փուշսն ուստի և ունիցի ոք՝ յարեան առնին դձեռս ունելիքսն. եթէ բարեբարութեանն վախելիք չիցեն՝ ում շահ իցէ բարեբարութիւնն:

Գ Լ Ո Ւ Ս Ե .

Ն Ա Խ Ա Դ Ի Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

122. Նախադրութիւն կոչուում է այն անփոփոխ մասն—բանի, որ ցոյց է տալիս անուանց միջի փոխադարձ

չարաբերութիւնը, կամ դործողութեան որ և է հանգամանքը. գոր օրինակ, եթէ ասենք. Գպիւրք երգէին սեղանոյ,— այս տեղ առաջի բառը ցոյց կը տայ դպիրներին և սեղանի փոխադարձ չարաբերութիւնը. իսկ եթէ ասենք. վասն մեր արաբան աստեղք,— Վասն ցոյց կըրտայ աստղների ստեղծուելու մի հանգամանքը—նպատակը:

123. Նախադրութիւնները պահանջում են անշուշտ որ և իցէ հոլոված բառ, որ և կոչուում է նորա խոբիբը: (Բացի ուղղականից ամեն հոլովով կարող է խնդիր լինիլ): Նախադրութիւնը սովորաբար իւր խնդրից առաջ է դրվում, դորա համար էլ քերականութեան մէջ սովորութիւն է եղած անուանել նորան նախադրութիւն. սակայն կան նախադրութիւններ որ իւրեանց խնդրից յետագաս ևս գործ կ'ածուին, ինչպէս կը տեսնենք օրինակներից:

- 124.** Եկն եկաց առաջի դատաւորին:
- Յառաջ հարց և եղբարց մերոց աղաչեսցո՛ւք:
- Փոխն դառին ինքն եղև:
- Աստեղք բազում են ՚ի վերայ երկնից:
- ՚ի չեմ Մովսիսի խօսեցաւ:
- Իմ իսկ առաջի ընթերցան:
- Մի գնար չարին շէն:
- Մունչէր իբրև դառիւծ:
- Փոքրագոյն ասն զհատն մանանխոյ:
- Առանց նորա եղև և ոչինչ:
- Տկար էր Զրուան և առանց զիտութեան:
- Հանրէդ դրան տաճարին:—Տան հանրէդ:
- Մի եղիցի քեզ այլ Աստուած բայ լինէն:
- Ոգով չափ սիրէի: Մահու չափ մարտնչէր:
- Յարևմուտս հոշն հայէին:—՚ի սկզբանց և այլք ցանկային:
- Արասայ գրոց սրբոց բարբանջն:
- Ամենայն բանիցն, որ զտորին հեռ են:—Զմեր էնի ոչ շրջէր:
- Յեռաւոր կողմանէ ընկեցին խարիսիս:—

Յովսէփ եղբարքքն հանրէրչ արածէր զխաշինս:
 Յայսմ հեռէ մի լինիք տգէտք:
 Այս ամենայն ասացաւ օրինակի վասն:
 Էառ զմանուկն մարքն հանրէրչ:
 Զորչ զքաղաքան պատնէշ ամին:
 Եթէ մոլորութեան հէռ երթացես՝ մոլորութեան հասանիս:
 Արարան ՚ի մեր պէտք: — ՚ի ջուրցն վերայ զնայր:
 Ինձ զինչ օգուտ իցէ, որ ցանգ ՚ի տրտմութեան մըջ է եմ:
 Անցին ասոր — ասն զչափն:
 Վայ, յոր չէսն զայցէ զայթակղութիւն:
125. Բացի այս խնդիր պահանջող բառերից՝ նախագրութեանց կարգը դասուած են և հետեւեալ տառերն ու պարզ ձայները շ, ի, յ, ոյ, աս, ընդ, ըս: Սոքա ն ա խ գ ի ը են կոչուում և զրոււմ են այս կամ այն հոլովի վերայ՝ իբրև նորա մէկ մասը: Նախգիրները դրուելով հոլովների վերայ՝ որ և է կերպով փոփոխում են նոցա նշանակութիւնն, ինչպէս որ կը տեսնենք այժմ:

2.

126. շ Նախգիրը Հայցականի յատուկ նախգիրն է: Կը դրուի նաև. ա.— առանձին ոճով հարկանել, շարկանել բայերի մօտ տրականի վերայ:
 Չարկուցանէ զնա զգետնի:
 Մի հարցես զքարի գոտն քո:
 Չահի հարան ամենեքեան:
 Բ.— Գործիականի վերայ, և կը նշանակէ վերան (ծիծաղել, այսին ասանել, ծաղրել և սոյն մտքով գործածուող բայերի մօտ), վերայել, շորչել: (Սա է Պարսաստանի կոչուածը):
 Այսն առնելին զնովաւ. ծիծաղին զինև. Ոջ այնպէս պարտ էր գառաջին յանցանօքն արհամարհել. Արհամարհել զբանիւք նորա. կատակել զվատթար զինուրօքն. Չանցանել զպատուիրանան. Անցանել զօրինօք. Արկանել զանձամբ զպատմուճան նոր. Այննել զմիմեամբք. Յանկ պատեաց զպարտիզան:

Գ. Բացառականի վերայ, և կը նշանակէ հանր, վերայ, համար. (Սա է Պարսաստանի կոչուածը):
 Չարխօսէին հրէայք զՅիսուսէ:
 Բերէին համբաւ չար զՅովսէփայ:
 Գնացին արքն զցորենոյ:
 Գետական արարին զնմանէ:
 Առանձին ոճով ասել, էսին և սոյն մտքով գործածուող բայերի մօտ. (քարշել, ձգել, առնուլ, ընկենուլ, բուռն հարկանել, կախում, շնորհակալ լինիլ):
 Կալաւ զձեռանէ կուրին:
 Կախեցին զքնարս իւրեանց զճառոց:
 Ընկեցին զայրն զպարսպէ ամրոցին:
 Անոյր զձեռանէ մանկանն:
 Որ տրտնջէն ապաշնորհ լինի զԱստուծոյ:
 Վշտանայ մարմին, յորժամ քարշեսցի զհերացն:
 Որ չլինի շնորհակալ զԱստուծոյ, ապա ուրեմն հայհոյիչ է:

Ի. Յ.

127. ի կամ յ նախգիրը Բացառականի յատուկ նախգիրն է: Կը դրուի նա և.
 Ա. Հայցական հոլովի վերայ շարժան ցոյց տուող բայերի մօտ. (Սա է Նախգիրը — Տրական կոչուածը):
 Այր մի իջանէր յերուսաղեմէ յերիքով:
 Մտին ՚ի քաղաք անդր:
 Յոր տուն մտանիցէք՝ ողջոյն տաջիք:
 Համբարձի զաչս իմ ՚ի լերինս: Նայեանց յերկինս:
 Բ. Յողնականում միշտ Հայցականի, եզականում և՛ Հայցականի և՛ Տրականի վերայ՝ Գործարան ցոյց տուող բայերի մօտ. (Սա է Ներգոյական կոչուածը): (*)

(*) Ներգոյական կազմուլու համար ի— յ նախգիրն այն ժամանակ է դրուում Տրականի վերայ, երբ այդ գէղբուլ բացառականի հետ չի նոյնանում:

Բնակիմք մեք ՚ի տան տեառն:
 Արք երկուք յաղօթս կային լեկեղեցւոջ:
 Ձկունք բնակին ՚ի ջուրս:
 Ես չմ հանգեաց, եթէ ոչ ՚ի խոնարհս և ի ՚հեզոս:

Յ.

128. յ նախդիրը գրուած միայն Հայցականի վերայ և նշանակուած Բնակ, Կէպի:
 Ասէ ցնա Յիսուս. թողեալ լիցին քեզ մեզք քո:
 Գնացին ցֆեթղեհէմ:
 Թոյ տուք ցայս վայր.
 Մինչև ցերբ խտտասիրտք իցէք:
 Ի ծագաց երկրի ցծագս նորա:
 Անդ էր ցվախճան Հերովդի:

ԱՌ, ԱՌԻ.

129. — նախդիրը կը գրուի.
 Ա. Սեռականի վերայ, և կը նշանակէ Հասար, պատճառով
 Մատնեցին զեղբայր իւրեանց առ նախանձու:
 Աջ խօսէին առ ամօթոյ: Ջայս արարէք առ իմոյ յիշատակի:
 Առ ՚ի տղխտութեան ոչ իմացան:
 Առ ՚ի թիւրելոյ զիրաւունս՝ ընկալան զպատիժս:
 Առ լաուութեանցն իսելամուտ լինելոյ՝ զանձնիշխանութիւնն պարզեաց նմա.
 Բ. Տրականի վերայ եզակի թուում և Հայցականի վերայ յոգնակի թուում (երբեմն և Տրականի), նշանակելով Ծառ
 Երեկօթս արարին առ նմա:
 Առ կնոջն այնմիկ ցուցաւ:
 Բազմեալ կայր առ արքային:
 Կատարել զտօն զատկի առ ընտանիս իւրեանց:
 Գ. Հայցականի վերայ, և կը նշանակէ պատճառով, Կէպի, Ծառ.
 Առ սէր քո արարի զայդ:
 Առ չժուժալ սրտին՝ զոչեաց:

Ես առ Աստուած կարգացի:
 Գառնամ առ Հայր իմ:
 Հեղզ առ ՚ի յուսումն և փոյթ առ ի վարդապետել:
 Բանակեցան առ եզր զետօյն:

Գ. Կը գրուի Գործիականի վերայ և կը նշանակէ Ծառով, Համեմատութեամբ, Ժամանակ. (այս վերջինս մարդկանց անուանց մօտ):

Աւագուտ է երկիր առ ափամբ ծովու:
 Եղեալ կայր առ որմովք տանն:
 Ջինչ է պղինձ առ ոսկւով: Ջինչ է յարդ առ ցորենով:
 Նշանագիրք Հայոց զտան առ Առամշապհով արքայիւ:
 Ծնաւ Յիսուս առ Ազգուստեալ կայսերք:

Ե. Բացառականի վերայ, և կը նշանակէ Հասար, Կատարով, Կէպի:

Աջ եթէ առ եղեռանէ ինչ լեալ ասեմք մարդոյն:
 Առ ՚ի չգոյէ հիւթոյ՝ չորացաւ: — Առ մարդկան ականէ են այն պիսի կոծիքն:
 Անհնարինքն առ ՚ի մարդկանէ հնարաւորք են առ Վստուծոյ:

ԸՆԴ

130. Ընդ կը գրուի Ա. Սեռականի վերայ, և կը նշանակէ Կատարով, Կէպի.

Փոխանակեցին զԱստուած ընդ որթուն յանապատին:
 Ակն ընդ ական, ատամն ընդ ատաման:
 Ընդ իմ և ընդ ամենայն եկեղեցւոյ արարի պատանխանի:
 Հատո՞ զարծաթն ընդ իմ և ընդ քո:
 Վարձս ընդ կամակարութեանն առնոյ չէր արժանի:

Բ. Տրականի վերայ, (իսկ յոգնակիւում սովորաբար Հայցականի վերայ) և կը նշանակէ Կէպի:

Եկին առ մեզ ընդ նմա և ընդ բարեկամի մերում:
 Բազմեալ էին ընդ Յիսուսի և ընդ աշակերտս նորա:
 Դասեսցես զնոսա ընդ արդարսն:

Գ. Հայցականի վերայ՝ նշանակելով վերջով, ԲՆԸ, ԼԵՐԱ, ԼԵՐԱ, ԲՆԸ ԿԵՂԸ:

Անցաք մեք ընդ հուր և ընդ ջուր: և մենասց զ՛նա բրձն Յաճէին ընդ ծով և ընդ ցամաք: և արժար զբձնս նա մարգիտամար ընդ արտորայան շրջէին: Եւ զի քիչ ժամս յայտարար զի քիչ ընդ եղեգան փող ծուխ ելանէր: Եւ արժար զբձնս նա մարգիտամար Գուք ընդ այս զի գարմանայք: Եւ արժար զբձնս նա մարգիտամար Առ ահի միտք, քո ընդ բանսս լիմարեցան: Եւ արժար զբձնս նա մարգիտամար Մի նախանձիր ընդ չարս: Եւ արժար զբձնս նա մարգիտամար Մի լիցի կուլ և ընդ իս և ընդ քեզ և ընդ հովիւս իմ և ընդ հովիւս քո:

Վիհ մեծ է ընդ մեզ և ընդ ձեզ: Եւ արժար զբձնս նա մարգիտամար Ընդ առաւօտն ելին ՚ի տանէ: (Առաւօտ եղաւ թէ չէ): Ընդ ծագել արեգական: (Որեգակը ծագելուն պէս):

Գ. Գործիականի վերայ, և կը նշանակէ ԿՈՂԱԿ: Ունիմ ընդ իշխանութեամբ իմով արս բազումս: Կեաց ընդ հովանեաւ իմով:

Ե. Բացառականի վերայ, նշանակելով ԿՈՂԵՅ: Նստաւ ընդ աջմէ Հօր: Երթալը առ նա ընդ Կողաց լերինն: Ասա՛ զի նստցին մի ընդ աջմէ և մի ընդ ահեկէ քումմէ:

Ը Ս Տ

131. Ըստ նախորդը կը գրուի— Ա. Տրականի վերայ, և կը նշանակէ համեմատ, համաչափ, Եղիցի ինձ ըստ բանի քում: Արասցուք մարդ ըստ պատկերի մերում: Ըստ գործոց իւրոց գատելոց է: Բ. Հայցականի վերայ, և կը նշանակէ այն Կողմը, չափ, Կէն — Կէն: Անցուցին ըստ Պահ գուռն ՚ի ներքս:

Ծով տկար աւագովն պաշարեալ չիշխէ անցանել ըստ հրաման: Անցին ըստ ուխտ իւրեանց և ըստ օրէնս հայրենեաց: Ըստ աճել և ըստ նուազիլ լուծնոյ: (Աճելուն, նուազելուն չափ) Ըստ տունս ազգացն: (Ամեն—մէկ տան, տունս զլուխ):

Գ. Բացառականի վերայ, նշանակելով ԿՈՂԵՅ: Օր ըստ օրէ զարգանայ: Մի ըստ միոջէ պատմեցի: Ամ ըստ ամէ գորանայր թագաւորութիւնն:

132. Նախորդները անուանը տուած նշանակութեան նրբութեանց միմիայն շատ կարգալով և վարժուելով կարելի է հմտանալ: Վերը բերած օրինակները սովորականներն են:

Գ Լ Ո Ւ Ն

ՄԱԿԻԱՅ: Եւ արժար զբձնս նա մարգիտամար

133. Մակբայն է անփոփոխ մասն— բանի, որ ցոյց է տալիս գործողութեան որ և է հանդամանքը. — տեղը, ժամանակը, եղանակը, քանակութիւնը, հարցումը, հաստատութիւնը, ժրտումը, երկբայութիւնը, կարգը:

134. Մակբայները կազմութեամբ լինում են կամ պարզ (աստ, ուր, այն) և կամ անանցեալ թէ այս պարզերից, թէ ուրիշ բանի մասերից. (աստէն, ուրանօր, լուելեայն, ուրոյն, երկիցս, անդուտ): — Չատ անգամ գոյականներն էլ այս կամ այն հոլովով կամ անականները (չհոլոված) մակբայօրէն դրուում են բայի մօտ, ցոյց տալով գործողութեան որ և է պարզան:

135. Հետեւեալ քանի մի օրինակներից կարելի է լաւ հասկանալ ասածներս: Արիք գնասցուք Կացէք մնացէք Անգոստ տխականի պուրակին նուազեր:

Յայնժամ զիտասջիք, թէ մերձ է ՚ի դուրս: Երբ լինիցի այս ամենայն: Զի տեսանես զշիւղ յական քո: Ընդէր խռովեցան Հեթանոսք: Այն, դու ասացեր: Յերուի, այդ այդպէս է: Ոչ զիտէք զինչ խօսիք: Մի՛ արասցես քեզ կուռս: Թէրեւ ամաչեսցին յորդուոյ աստի իմմէ: Երկնյա և երկնյա զնոյն բան խօսէր: Այնպէս եղիցի զայլուստն Որդուոյ Մարդոյ: Մերը բարի լինի, քերը չար: Ապաչէն ասացաւ ձեզ: Մինչդէռ նա զայս խօսէր՝ ահա երևեցաւ նմա Հրեշտակն: Ասա մեզ յայնպէս և իմաստաբար: Յանձնաբանի ձայն եղև յերկնից: Աստուածն բան որ վասն մեր երևեցաւ, զձոցն Հայրենի թափուր թուր օս անոր փարգասի, քոս շնչի: Ոչ զիտէք քոսի՛ գայ և չո՛ երթայ Հողմն: Թուեաւ արծիւն յո՞ժ քորչր: Արջք օրհասականք հզօրագոյնս կուռին: Մեծաձեծս բարբառիս: Կանա արարի զայն ամենայն: Յանգեհոս գործեցին զօճիրն մեծ: Գրեմէ ամենայն քաղաքն ժողովեցաւ: Փոքր մեծ և անկցի ՚ի մեծութենէն: Խօսեաց ընդ մեզ հայերէն և ոչ յոստրէն: Ման ճանր կոտորեցին զհացն: Խորշս խորշս գործեսցես գտապանն: Անորմ անորմ հանել զմիսն: Գիշերոյ փախեան ՚ի քաղաքէն: Զայս ամենայն և դու ինչնին քաջ զիտես: Գիտեմք և բնաւ ինչ ոչ: Մինչև և հաւու խօսեալ ուրասցիս զՏէրդ: Գայլ ՚ի գայլ ընթանայր և հաղիս յտոն կայր:

Արեգակն ընդ ժամանակս ժամանակս խաւարի, և լուսին անոյ անոյ Հիւճանի:

Ք Լ Ո Ւ Ն Է .

Շ Ա Ղ Կ Ա Պ :

136. Զաղկապն է անփոփոխ մասն—բանի, որ կապում է բառ բառի կամ նախադասութիւն նախադասութեան հետ: 137. Նախադասութեանց կապակցութիւնն իրար հետ միանման չի լինիլ, այլ տարբեր տարբեր. ուստի և շաղկապները կամ կը ջոկեն նախադասութիւնները կամ կը միացնեն, կամ կ'անջատեն կամ կ'որոշեն. ցոյց կը տան կամ պատճառը կամ հետեանքը, կամ պայմանը կամ մեկնութիւնը, երկբայութիւնը, ներհակութիւնը, բացառողութիւնը, և այլն: 138. Զաղկապներն էլ լինում են կամ պարզ կամ որ և է մասնկով ածանցուած և կամ բարդուած ուրիշ մի շաղկապով կամ որ և է բանի—մասով: Մի բանի օրինակներով կարելի է տեսնել այս: Ես եւ հայր իմ մի եմք: Օրհնեցէք, գովեցէք եւ բարձր արարէք զնա յաւիտեան: Են նորա երկու եղբարք եւ: Ինքն եւէ իցէ և եւէ չիցէ՝ զայն ոչ զիտէ: Ինչ մեք փառաւորեսցուք զհայր, զՈրդի եւ զՍուրբ Հոգի: Ոչ պարծեցայց, բայց եւէ ՚ի տկարութիւնս: Ոչ ունիմք աստ, բայց հինգ նկանակ: Ոչ ի կամաց առն, այլ յԱստուծոյ ծնան: Թէպէս և եմք ածու փոքր, անչն եւ ի մերում աշխարհիս գտանին բազում գործք արութեան: Ոչ մեյն ՚իձէնջ, այլ եւ յորդուոց ձերոց պահանջիցի: Կամէր արձակել զՅիսուս, քանչի գիտէր, թէ առ նախանձու մատնեցին զնա:

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՀԱՄԱԶԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽԱԾԱԻԻԶ

141. Քերականութեան այս մասն ուսուցանումէ ՀԱՄԱ-
 ԶԱՅՆՈՒԹԵԱՆ օրէնքները՝ այսինքն թէ խօսքի մէջ ինչպէս
 են կապակցուած բառերն և ինչ փոխադարձ յարաբերութիւն
 ունին առ միմեանս:

142. Խօսքով մարդս արտայայտումէ իւր միտքը: Միտքն
 է դատողութիւն որ և է առարկայի մասին: Իւրաքանչիւր ա-
 ռանձին միտք, որ արտայայտումէ բառերով, Քերականու-
 թեան մէջ կոչուումէ Ն ա ի ա դ ա ս ու թ իւ Ն:

143. Ամեն նախադասութեան մէջ պէտք է լինի նախ
 այն զլիաւոր առարկայի անունն, որի մասին դատողութիւն է
 տրուած, և երկրորդ՝ այն բառն, որ արտայայտումէ դատողու-
 թիւնը կամ ասացուածքը:— Գլխաւոր առարկայի անունը կոչ-
 ւումէ Ե ն թ ա կ ա չ, իսկ դատողութիւն ցոյց տուող բառը
 կամ ասացուածքը՝ Ս տ ո Ր ո գ ե ա լ:—

— Եհաս գարուն, եկին ծեծեռունք, տեսին և խնդացին կեն-
 ցադասէր մարդիկ:—

Այս խօսքն երեք միտք է պարունակում. ուրեմն երեք նա-
 խադասութիւն է: Խօսումենք Գարուն, ծեծեռունք և Տարբանց մասին.
 գարուն, ծիծեռունք, մարդիկ՝ են թ ա կ ա չ են, Մեր ասացուածքը
 գարնան մասին այն է, թէ՛ Կասս. ծիծեռունքի մասին, թէ՛ Են.
 մարդկանց մասին, թէ՛ Գեորգ ու Ինդրային. Եհաս, եկին, տեսին և
 խնդացին՝ ս տ ո Ր ո գ ե ա լ են:

144. Ենթական և ստորոգեալը նախադասութեան գլխաւոր մասերն են. առանց սոցա նախադասութիւն չի կազմուիլ:

Երբեմն կը պատահի, որ ենթական կամ ստորոգեալը նախադասութեան մէջ յիշուած չի լինիլ, այլ զօրութեամբ կը մնայ, բայց խօսքի իմաստից կը հասկացուի:

— Իջին անձրեք, յարեան գետք, Հնչեցին հողմք, հարեն գտունն, և անկաւ:

Այստեղ հինգ նախադասութիւն կայ. առաջին երեքն մէջ ենթականերն ու ստորոգեալները ներգործութեամբ կան. իսկ վերջին երկուսն մէջ ենթակաները զօրութեամբ են. — Հարին գտունն

145. Նախադասութիւններն ըստ կազմութեան կարող են լինիլ պարզ կամ բազմաբաղկաւ: Եթէ նախադասութեան մէջ կայ մի ենթակայ միայն և մի ստորոգեալ պարզ է. իսկ եթէ մէկից աւելի ենթակայ կամ մէկից աւելի ստորոգեալ լինի՝ բաղադրեալ:

— Պարզ են. Աստուած արար գերկինն և գերկեր. Ես և Գորան. Տէնայ. Հայոց աշխարհին բոկ և հետի երևայն ՚ի տունս աղօթից:

— Բաղադրեալ են. Տեսն և խնային կենցաղասէր արքի. Պետրոս և Յովնանն Գնացին ՚ի տաճարն. Պարտեգոս և Տիրապետոս արհաւիր և որսորդս նորեկ հարսանց:

Վերջինքս բաղադրեալ կոչումեն այն պատճառաւ, որ կարող են ենթակաների կամ ստորոգեալների թրւոյն համեմատ նախադասութեանց բաժանուիլ: — Տեսն կենցաղասէր մարդիկ. Խնդացին կենցաղասէր մարդիկ. Պետրոս գնաց ՚ի տաճարն. Յովհաննէս գնաց ՚ի տաճարն:

146. Մի նախադասութիւն եթէ բաղկացած է միայն ենթակայից և ստորոգեալից՝ կոչումէ Համառօտ. իսկ եթէ ունի միտքն ընդարձակող և լրացնող ուրիշ բառեր էլ, կոչումէ Ընդարձակ: Արեմն ընդարձակ նախադասութեան մէջ գլխաւոր մասերից զատ կան և երկրորդական մասեր, որոնք լրացնում են արտայայտուած միտքը: Այսպիսի լրացուցիչ բառեր հետևեալներն են. Ստորոգեալի, Խնդիր, Յատկացուցիչ, Բացայայտիչ, Մակարար, Կոչական անուն, Պարա-

գայական բառ, Չաղկապ և Չայնարկութիւն:

147. Ստորոգելի կոչումէ այն անունն, որ ուղղական հօլովով դրուած էական բայով ստորոգեալի մօտ և ցոյց է տալիս թէ ենթական ինչ կամ ինչպիսի բան է: Երբեմն ստորոգելին կը դրուի և այլ մի քանի բայերի մօտ, և երբեմն էլ ուղղականի փոխանակ՝ հայցականով, ինչպէս կը տեսնենք յետոյ:

— Դուք էք ոչ երկրի. դուք էք ոչ աշխարհի. Ես եմ Որբաճշմարեա և Հայր իմ և: Ե. Որբաճ. Սասունոյ կոչեսջիք. Ես եզիտ զամենեսեան. Մեծատանց պատուէր տաջիլը աստուծոյ, սիրուն, հարգուի լինիլ:

148. Խնդիր կոչումեն այն զանազան հօլոված անուններն, որոնք իբրև ինդրուած, պահանջուած բառեր դրուումեն իրանց խնդրառու բառերի վերայ: Խնդիր կարող են առնուլ բոլոր մասունք—բանի, բացի մակբայից և շարկապից:

Նախադասութեան մէջ խնդիրներն երեք տեսակ են. Սեռի խնդիր, Ֆնութեան խնդիր և Նախադրութեամբ—խնդիր:

Ս. Սեռի խնդիրը կարող է լինիլ հայցական և բացառական հօլովով, առաջինը ներգործական, երկրորդը կրաւորական բայերի մօտ:

Ներգործականի հայցական սեռի խնդիրն այն առարկայի անունն է, որի վերայ ուղղակի անցնումէ ենթակայի գործողութիւնը:

— Աստուած արար թերև և թերև. Տեսաք զիս նորա. Մեսրօք եզիտ ինչպիսիս Հայոց. Հայկ որս գիէլ:

Կրաւորականի բացառական սեռի խնդիրն այն առարկայի անունն է, որից ենթական կրումէ գործողութիւնը:

— Յովսէփ վաճառեցաւ յեղբոր իւրոց. Պատկեցաւ Մեհրուտան շամիբով ՚ի Սփորոյ. Մեծարեցան ամենեքեան յարայն:

Բ. Այլ դէպքերում բայերի մօտ դրուած հօլոված անունները կը լինին բնութեան խնդիր:

— Թունք կրկեսջիք ու. Յիշեցուցանեմք յեզ զժամանակն Եապհոյ. Յոյց յեզ, Տէր, գողորմութիւն քո. Ել ՚ի լեռն մի բարձր.

Հանին ինձնէ զպատմութեանն. Պնդեան գմէջ քո քօրէս. Հրեայք չա-
րախօսէին շնորհաւոր. Բարողէր նոցա զքո ողորդն. Շուրջ եղեն շնոր-
հունք բազումք:

Գ. Նախադրութեամբ — խնդիր այն անուններն են, որ
նախ խնդիր կը դառնան որ և է նախադրութեան և ապա
սորա հետ միասին խնդիր կը լինին բալին:

— Ունիմ զքո ինձ ծառայոյ բազումս. Աղօթեցէք վասն եղբորդ
ձերոց. Ի ձեզ դասարիւն և սուրբ աստուածընկալ՝ սուրբ «եղբորդ» խո-
նարհեալ երկնուրեւ երկրպագանեմք:

149. Յատկացուցիչն է սեռական հորովով մի
գոյական, կամ այս մտքով առնուած ուրիշ մասն — բանի, որ
գրուած է մի այլ գոյականի վերայ և ցոյց է տալիս թէ նա
մէն է, ո՞րքէն է կամ ո՞րն է:

— Աստեղք երկնից թօթափեցին և լուսին ոչ տացէ գլոյս իւր.
Աբգար արքայ Հայոց գրեաց թուղթ առ Տիրեբրիոս կայսր Հռոմայ-
եցոց. Առաքեաց Վաղարշակ գորգիս իւր յիգաւառն Հաշտիկ:

150. Բացայայտիչն է մի գոյական, կամ այս մտք-
քով ուրիշ բառ, գրուած այլ գոյականի վերայ, որ ցոյց տալ
թէ նա ո՞վ է կամ ի՞նչ է:

— Ձճըգատ ոմն, զորքի Սմբատուհեան՝ քարէր քաջին Սմբատայ՝
փեսայացոյց իւր արքայ Տիրոս յի դուստր իւր յերանեալ: Ձիւմըգ լինէն
ըմպել խնդրես՝ ինչո՞ք սամարացոյ:

151. Մակդիր կոչուած է նախադասութեան մէջ գոյակա-
նի վերայ գրուած որևէ ածական անուն կամ ածական գերանուն:

— Հրամանաւ անցաւ թագաւորին մարտնչէաք և վասն մակդ-
այոց հրամանատուին զայն արուժիւնս կատարէաք. Ձանալն իշխանն
խաբեցաք պատրեցաք իբրև զհանա՞ տղայ անպիտան. Յերկոս և յերկոս
կոխու Տէրն ինքնին ճե՞ծաւ զօրութեամբ օգնեաց մեզ:

152. Կոչական՝ նախադասութեան մէջ այն անունն
է, որին ուղղուած է խօսքը:

Լուր, որքէն, խրատու հօր քո. Հայր, անցո՞ լինէն գրաժակս
գայս. Ձի կայ իմ և քո, ինչո՞ք. Խնդրեմք յի քէն, որո՞յն քաջ:

153. Պարագայական բառ՝ նախադասութեան մէջ
կոչուածն մակբայները:

Երբէք չար է, երբէք բարի. Մի՞նչ սպանանել զիս կամիցես.
Փրկեցաւ մանուկն ինչ խառն. Յայրնորդ զպաշտօնն մատուցանէին.
Գոյն ոչ իցէ մեզ և ձեզ բաւական. Կայակք արեան հոսէին յի
նմանէ ուրախ ուրախ:

154. Չաղկապ և Չայնարկութիւն՝ իբրև մա-
սունք նախադասութեան նոյնն են, ինչ որ իբր մասունք — բանի:

— Թեղէք և կամէք, սուրբ ոչ կարաց. Արձակեան՝ գրա յի տուն
հօր իմոյ, որքէն շի տացէ նոցա վկայութիւն. շի մի և նօքա գայ-
ցեն: Վասն որ քակէիք գտաճարն և գերիս աւուրս շինէիք. Աս-
փառացս անցաւորի:

Գ Լ Ո Ւ Ն Ա.

ԵՆԹԱԿԱՅ ԵՒ ՍՏՈՐՈԳԵԱԼ

155. Նախադասութեան մէջ ենթական և ստորոգեալը
կը գրուին թուով համաձայն. այսինքն, եթէ ենթական
եղակի է, ստորոգեալն էլ կը լինի եղակի. իսկ եթէ յոգնակի է,
յոգնակի կը լինի և ստորոգեալը:

— Ձեռն հանց. անցնա՞նք և քննեալ մեկնեցան. Տալիս երեւցան յերկ-
րի. Խառնա՞յ յատանելոյ եհաս. Յայն տատարակի լուրէ եղև յերկրի մե-
րում. Ընէն ընչեղեաց զբողբօջ իւր. այգի մեր ծառնեցան և երան զհոտս
իւրեանց:

156. Եթէ ենթական բաղադրեալ է, թէպէտ եղակիներ-
րից լինի բաղկացած, ստորոգեալը կը գրուի յոգնակի թուով:

— Գայե՞՞ք ես, և մայր քո, և եղբայր քո, և երկնորդսն ինչի՞ք քեզ.
Ես և հայր իմ մի եմք. Երկն և երկն մատենագիրք ես Հայոց:

157. Եղակի հաւաքական անուանց մօտ, որ իմաստով
յոգնական են, կարող է գրուիլ յոգնակի ստորոգեալ. և ընդ
հակառակն անեղական անուանց մօտ, որ իմաստով եղական
են, կարող է գրուիլ եղակի ստորոգեալ:

— Տերեցն աշխարհին Հայոց ուրիշ Սասանայ պարսկի, որ վարէր
գիւր իշխանութիւն օրինօք մոգուցն. Գոհարն Հայոց եկն հասն ի գե-
ղաքաղաք մի մեծ. Եւ կենացն քննեաց. Երեւն յի վերայ ամենե-

ցուն Աստուածային շնորհք։ Այս գործերն ոչ ամենեցուն է անել։ Գոհութիւն հայոց իբրև լուսնու զայն գոյժ դառնութեան՝ ոչինչ լուսնայեալ լուսն ՚ի քաջութեանէն։

158. Թէ գոյականն հետ, թէ մենակ՝ եղակի թուական ենթականայի ստորոգեալը կարող է դրուել յոգնակի։

— Հինգն ինոցանէ իմաստունք էին։ Պարտէկեցիս նմա ասի բորտա։ Սէն հասն էլանէին իմնում փնջի լիք և գեղեցիկ։ Էն անդ էրկոսանս աղբէր ջուրց։

159. Երբ ստորոգեալը դրուած լինի բաղադրեալ ենթականայից առաջ, կարող է առաջին ենթականայի հետ համաձայնութիւնով եղակի դրուել, եթէ նա եղակի է։ Այսպիսի դէպքում միև ենթականերից իւրաքանչիւրի մօտ ստորոգեալը կրկնուում է զօրութեամբ։

— Եւստի Նոյ, և որդիք նորա, և կին նորա ընդ նմա ՚ի տապանն (եմուտ Նոյ, մտին որդիքն նորա, եմուտ կին նորա)։ Են Յիսուս և աշակերտք նորա։

160. Ստորոգեալը կարող է նոյնպէս եղակի դրուել, թէ որ ենթակաները միացած լինին ոչ, չի՞՞՞՞ բառերով, մանաւանդ երբ ստորոգեալն առաջ է դրուած և իրան մօտիկ ենթական եղակի է։

— Ո՛չ մահ, և ոչ կեանք, և ոչ հրեշտակք, և ոչ իշխանութիւնք, և ոչ բարձրութիւն, և ոչ խորութիւն, և ոչ այլ ինչ որոշած իւրէ մեկնել զմեզ ՚ի սիրոյ անտի Աստուծոյ։ Ո՛չ էր նոցա ոչ ել և ոչ մուտ, և ոչ զին և ոչ վաճառ։ Եթէ յարեցէ ՚ի մեջն քում մարգարէ կամ երազահան . . . և լինիցի նշանն կամ արուեստն . . . մարգարէն այն կամ երազահանն երազոց մեռցի։

161. Եթէ բաղադրեալ ենթական լինի զանազան դէմքերով՝ ստորոգեալը կը դրուի յոգնակի, և դ է մ ք ո վ համաձայն նախապատիւ դէմքին։ (Առաջին դէմքը նախապատիւ է երկրորդից, երկրորդը՝ երրորդից)։

— Մէս և դուս ծառայք Տեառն էն։ Ես և հայր իմ մի էն։ Գոհ և որդիք սատուեսցիք։ Եւ մէս և նոս հասարակ ժողովեցոյս գրադարամայրն բարեաց։

162. Այսպիսի ենթակաների մօտ ստորոգեալն եղակի էլ կը պատահի, մանաւանդ երբ ենթականերից առաջ լինի։

— Մար դու և ամենայն որևէ քո ՚ի տապանդ։ Ուրախ լինի իտօնի քում դու և ուսոր քո և արուսոր քո, ծառայ քո և արդիսն քո։

163. Հ ո լ ո վ ո վ ենթական դրուում է սովորաբար ուղղական սակայն կարող է լինել նաև սեռական և արդիսն հօլովներով։

164. Սեռական հօլովով կը դրուի հետևեալ դէպքերում.

Ա. Երբ և շաղկապով կապուած երկու զիմաւոր բայ վերաբերումեն միևնոյն ենթականային, կարող է և շաղկապը դուրս ձգուել և առաջին բայը դրուել անցեալ դերբայով. այն ժամանակ ենթական կը դրուի սեռական հօլովով։

— Մարդոյ առեալ զանձնիշխանութիւն՝ ում կամի ծառայանայ։ Մէնեալ Պարտիկ ՚Աթենացոց անտի՝ էն ՚ի Կորնթոս։ Սրբալիսն իտուտ շեալ զցամաքս միջոցաց ծովուցն երկոցունց՝ լուսն զովկիանոս բագմութեամբ նաւաց։ Կուեալ Յիսուսի զձեռանէ կուրին՝ առէ։

Բ. Երբ երկու զիմաւոր բայեր վերաբերումեն միևնոյն ենթականայի և առաջինի վերայ կայ միւս, յորժամ, էլէէ բառերից մէկը՝ վերջինս կարող է զեղջուել և տեղը կը դրուի ՚ի կամ ըստ նախդիր. այն ժամանակ ենթական կը դրուի գարձեալ սեռական։

— Իրաւանունս որդորոյն յարգարութենէ իւրմէ և առնել անիրաւութիւնս՝ նոքիմքք մեցի։ և ՚ի դուստր մեղաւորին յանօրէնութենէ իւրմէ՝ նոքիմքք կեցցէ։ Ընդ հանդիպելն իմ լցայ խնդութեամբ։

Գ. Նոյնպէս՝ եթէ զիմաւոր բայի մօտ լինի դի, ասող է շաղկապները, կարելի է այս շաղկապները զեղջել և բայը դնել գործիական հօլովով անորոշ դերբայ։ այն ժամանակ ենթական կը լինի սեռական հօլովով։

— Սպա հաւանեալ մեծն Ներսէս եկն ՚ի մէջ նոցա և արար խաղաղութիւն, լսելով նմա լուսնորին և նախարարոցն։ Ունելով իմաստն զիղձաստուածգիտութեան՝ մուրեցան ՚ի ճշմարեա շաղէն։ Թագաւորոցն առաջնոց լուսնու զայսպիսի ծանր և կարևոր պէտոս՝ չհոգացան իրացս։ Թէ ջուր թէ հուր թէ երկիր թէ օդ զսպասագորութիւնն մատուցանեն, վարելով ոմոր, որ կազմեացն զնոսս։

Դ. Չատ անգամ անցեալ դերբայը՝ բաղադրուած է՛ բայի կանոնաւոր ժամանակների եզ. գ. դէմքի հետ (է, էր, էյէ)՝ գործ է

ածուում նոյն ժամանակները թէ եղակի թէ յոգնակի բոլոր միևս դէմքերի փոխանակ. և այս դէպքում ենթական միշտ սեռական հոլովով է լինում:

— Իբազում պատերազմունս մտնէ է իմ և չէր ընդ իս. Զնցէ՞ չէր ընկերսէս գգիրս. Եթէ այնպիսի որոշում էր գնա Աստուծոյ՝ պատիժս ինձմանէ չէր պարտ սրահանջել: Եթէ չէ մեր աշտարակ և ինքնուրույն մնում ՚ի մէնջ ոչ տային ասրել:

165. Տրական հոլովով ենթական կը դրուի այն դէպքում, երբ երկու նախադասութեանց զիմաւոր բաղերը կապուած են էլէ, ու շաղկապով, և այս շաղկապները զեղջուելով՝ երկրորդ բայը դրուումէ անորոշ եղանակով, որի ենթական և կը լինի տրական հոլով, մանաւանդ եթէ գերանուն է:

— Վասն զի ոչ համակամեցար մեզ շնորհակալել ՚նմ, արդ և մեք կամեսցուք և զի չսահմանադրու. Սղաչեցար և մեք չեանել ՚նմ յերուսաղէմ. Հրաման հասանէր մի երթալ այնքան բազմութեամբ, այլ ՚նմ սակաւ արամբ յանդիման լինել արքայի. ՚Իբազում ամաց լինել զի դատաւոր ազգիդ այդմիկ գիտեմ. Սղաղակէին լինալ ՚նմ:

Գ Լ ՈՒ Մ Բ.

Ս Տ ՈՐ Ո Պ Ե Լ Ի

166. Բայերի ուղղական հոլովով խնդիրը կոչուումէ Ստորագրելի. բայց չենք անուանում ուղղակի խնդիր, ըստ որում երբեմն այդ ուղղականը փոխուումէ հայցականի: (147):

167. Ստորագրելին ըստ յարմարութեան կարող է դրուիլ և՛ եղակի և՛ յոգնակի թուով:

— Եղև Հարէլ հովի խաշանց. Զուգութիւն է մայր բարեաց, անզուգութիւն՝ ծնող չարեաց. Ուշ լերուք և մեք մեզէն ուշ եմք. Վարդապետ էիք առաքելական քարոզութեանցն. արդ ուրիշ լինիցիք մուրախարէութեանն. աստուծոյ էիք ճշմարտութեան. արդ չէիք արարչական զօրութեանն. յանդիման էիք ստութեան. աստուծոյ էիք Հօգուոյն սրբոյ. դուք էիք մեր ամուր պարտաւոր ապաստանի. դուք

էիք մեր պարծանս առ թշնամիս. Իոլոր մարմնոյս հօգի է կենդանութիւն. Իսկ հօգուոյ և մարմնոյ միտք են իստուար:

168. Ինչպէս օրինակները տեսանք՝ ստորագրելին սովորաբար էական բայի խնդիրն է. բայց նա դրուումէ շատ անգամ և կոչման, անուանման, կարգման, կայացման, արեւման, ասանման և այլ սոցա նշանակութիւնն ունեցող բայերի մօտ:

Այս բայերի մօտ ստորագրելին եթէ վերաբերի ենթականին՝ ուղղական հոլով է. իսկ եթէ վերաբերի սեռի խնդիրն՝ անորոշ հայցական:

— Ուղղական. Թշնամի դարձան միմեանց. Անուանել ընդդէմ նորա. Լէշու և Բաշու թուեսցին քեզ բանքս. Որքիս Աստուծոյ կոչեսցին. Դէս կացուցաւ ազգին այնմիկ:

— Անորոշ — հայցական. Մեք գծեզ Բաշու գիտեմք. Անուանել և վարկար գնոսա ցուցանէին. Մի ինչ զարմանայցիս զի գիտիկութիւնն իսկ կոչեաց. Յայնչալի մեծ իշխանութեան՝ աստուծոյ մեծ և սիրելի գէշացոյ աշխարհս անուանէին. Զանձն իւր մատոյց պարտաւոր. Աւելու ընդ իւր արմ երկու հազարս, զորս գիտէր արժանի պատուոյ:

169. Չատ անգամ լինել բայի ստորագրելին էլ դրուումէ անորոշ հայցական:

— Նո նոցա իշխանութիւն որքիս Աստուծոյ լինել. Մի վհատիք, ասլու լերուք. Թէ կամիմք՝ հրէշտակ իմարմնի լինիմք. Զգաստացուցանիցեն զմանկամարդսն այսպէս լինել, որքիս զմարմնսն իհատատ:

170. Երբ ստորագրելին գոյական է՝ չաճախ դրուումէ ՚ի նախորդով հայցական:

— Արարից դքեդ յուր մեծ. Եղիցին երկոքեան ինքիս մե. Հող էիք և ինչ դարձցին. Արար զանապատսն ինչեմէ. Զարց, և գեղիցին ծարաւուտ՝ ինչու. Եղէց յԱստուծոյ ազգիդ Իսրայէլ:

ի վերայ մերձաւոր հիւրերու իւրոց: Բազումք յուրէ մեծ նախարարացն էին հանրէրէ ամենայն հիւրեանց:

179. Մասնաւորապէս զիտելի է, որ Հայցական Հոլովը բնութեան խնդիր կը լինի այն դէպքում,

Ա. Երբ ցոյց տայ ժամանակի անհարմարութիւն, ճանապարհի անհարմարութիւն, ջրի, ջրի, ջրի, ջրի և եղանակի: Օրինակ.

— Սուրբ երէցն Ղևոնդ զմեզնոցն Գիւղի անձանձրոյթ ուսուցանէր զամենեւեան. Պահեալ զսուրբնոցն որն և զսուրբնոցն Գիւղի՝ ապա քաղցեալ. Զմեզնոցն ուսուցիչ կենաց իմոց ոչ դադարեցաց օրհնել զքեզ. Զսուրբնոցն անարգաբար թագաւորեալ Շասկոյ՝ Հասանէր նմա համբաւ հիւանդութեան հօրն. Լուսին երէտն օր անցեալ ընդ ամենայն աստեղատունսն՝ Հասանէ ՚ի նոյն տեղի. և երկինք զի Կիւղի և զի Գիւղի առածեալ զինքեամբք՝ շրջին ՚ի նոյն տեղի:

— Ես Տուրքի զմեզնոցն ճշմարտութեան գնացի. Մի երթար ճանապարհ ընդ նոսա. Որ տարապարհակ վարեցէ զքեզ ճշման ի երթ ընդ նմա և երկուս (ճշման). Անկաւ զբանական ուսուցիչն փոքր և ուսուցիչն փոքր անտի:

— Հնգերեսուն հարիւրն բարձրացաւ ջուրն ՚ի վեր. Բարձին գնըխարսն երկուսունսն ուսուցիչ. Արքեպիսկոպոստն զպարտէզն երկուսունսն ուսուցիչ ջուր. Որ շաբաթ ինչ պարտ էս տեառն իմում. և նա ասէ. հարիւր չորսնոց:

— Աստուածակերպ օրինակ բարձրացաւ. Զճարսոն զիւր և զբնակի Բարեւունի շինէր. Գրէ առ նոսա թուղթ օրինակ զայս:

Բ. Երբ որ և իցէ բայի արմատը կամ նոյն բայից կազմուած անունը և կամ նոյն նշանակութիւնն ունեցող մի ուրիշ բառ՝ Հայցական Հոլովով գրուի իւր բայի մօտ, փոխանակ գործիականի:

— Մեք զնոյն ճառարութիւն ծառայեցաք. Խնդացին յոյժ ուսուցիչն ընեն մեծ. Բարե իւրոց խրատեցի զքեզ. Զի՞նչ սիրեցին զՅիսուս. Զնոյն զարք եկեղեցեաց զարդարէին. Զանգիւտ յորտարն կորնչի. Զանուանի և զլաւ ճան մեռանիմք. Վառեցաւ ամենայն այր զնոյն իւր.

Այսպիսի խնդիրներին յարաբերող գերանունը կամ ուրիշ որ և է ածական՝ նոյնպէս կարող է գրուիլ Հայցական Հոլովով, փոխանակ գործիականի:

— Տեսի գնեղութիւնն, զոր նեղեն գնոսա Եգիպտացիքն. Մեծ էր սէրն, զոր սիրեաց գնա. Վկայ լիցի յարութիւնն, զոր յարեաւ աս-

տուածապէս. Զի՞նչ յանցանոց քոց ոչ յանցեալ. Առաջին գալուստն խոնարհութեամբ էր, իսկ զմեզնոցն (զմեզնոցն փառօք հանդերձեալ է զալ:

Բ.

Ա Ն Ո Ւ Ա Ն Յ Խ Ն Գ Ի Ի Ր Ն Ե Ր Ը

180. Խնդիր կարող են առնուլ նա և շատ գոյական և ածական անուններ, թուական անուններն ու անորոշ գերանունները:

181. Գոյական և ածական անուանք առնում են խնդիր այն Հոլովով, որը կը պահանջէր և՛ նոցանից կազմուած բայը կամ այն բայն, որից իրանք են կազմուել:

— Գիտացեր զամենայն խորհուրդն նոցա զմեզնոցն. Սրբոյն Գրեգորե տօնեմք զմեզնոցն ՚ի վերայն և զմեզնոցն ՚ի վերայն. Եւ բարեւալացոց ՚ի վերայն նոսանոցն. Հեղձմբ արեանդ ՚ի խաչին փրկեցեր զմեզ. Լաւ է նոյր աչօք, քան նոյր մտօք.

— Ո՛չ երբէք էր Աստուած դարձիւ յարարութեան. Ետես թագաւորն զինքն ընդ փարսութեամբ. Ո՛չ էր նիւղ ՚ի փարսութեան և ոչ իւրօր յիմարութեան. Անշաղակ ՚ի բարեացն վայելանէ. Յերկոյանոց չեալոց արդար էր Վահան. Ո՛չ եթէ անպիտան ինչ ՚ի Երեւանս մարդոց էր պտուղն. Աշակերտ հեղձ մ ՚ի յասանս և փոյլ ու ՚ի վարդապետութեան:

182. Թուական անունները, քանակութիւն ցոյց տուող ածականները, նոյնպէս և անորոշ գերանունները՝ պահանջում են խնդիր բացառական Հոլովով, երբեմն և ներգոյական:

— Հնգին ՚ի նոցանէ յմարք էին. Մի ուս ՚ի չեղ մասնելոց է զիս. Ծնաւ երև կատարեալս ՚ի դիւցազանոց. Մի արհամարհէք զմեզնոցն ՚ի փոքրկանց. Բարձրա՛ն ՚ի նոցանէ իբրև տեսին՝ զարմացան. Առ զմեզնոցն ՚ի զբոյս անտի. Մի ու յերկուսից, մի ու յառաջխորհուրդս և մի ու ՚ի լեւրհասարկոց մերձեցի յաստուածային խորհուրդս. Մեծն ՚ի չեղ եղիցի ամենեցուն սպասաւոր. Ոչ ու է նման քեզ յաստուածս, Տէր:

Թուական անուանց մօտ ընդ բառը գործիականով է գրուում:— Ետ ընդ ինքեան արք ընդ երեւ հարիւր. Աս յոյժ նուագունս թուով:

183. Բաղդատական ածականները գոյն յանդով կամ ա-

ուանց գորանն վառնուն խնդիր չուն նախադրութեամբ հայ-
ցական: մայրաքան (հարստութիւն) զի զի գետնայն յայն

— Մեծ է սէրն Աստուծոյ չուն զամենայն ճեմակներն երկրանորս: Մեծ
թէ դու ճեծ ոք ինչ իցես չուն զհայր մեր Աբրահամ: Ոչ է աշակերտ
չա չուն զվարդապետ իւր: Հասն մանանկոց փորձութիւն է չուն զամենայն սերն-
ան: Քան զտղտրանն Բնու-Նիւնն ՚ի վայր գտաւ:

184. Համեմատութիւն ցոյց տուող ածականներն, իմաս-
տի զանազան եղանակազրութեամբ, կարող են ուրիշ հոլով-
ներով էլ խնդիր ունենայ:

— Ամենեւեմ քան զքեզ վեհագունելցն վեհագոյն: Սա ամենեցունց
Լաւաւորացն մերոց հարստութիւն և խնայեալութիւն, և որոնցն այնոցն էլ և ամենեցունց
չոր: Չորսր ընդիւր յիւրոյնէ սատակեաց: Յոյժ հաւանելն ճարտարանոց Դեմոս-
թենէս Յոյն էր ազգան: Գիտեալ ով չառն քիչ-ցողանց, զի զիմեալ գայ
Բէլ ՚ի վերայ քո:

— Վասնորս մի գմայց ընդ միայց միայն նայ
վարձոյ՝ միայն չառն արտաքին միամտար քմապոյ՝

— Եւ զիմեալ զարգայնոց չիմ արտաքին է զիմ միայն զիմնայ
պօղա զիմ ձառն քմայց զիմնայ

Գ Լ Ո Ւ Յ Գ.

ՅԱՏԿԱՅՈՒՑԻՉ ԵՒ ՅԱՏԿԱՅԵԱԼ.

185. Գոյականների սեռական հոլովով խնդիրը կոչուում է
Յատկացեալից, իսկ խնդրառու գոյականը՝ Յատկացեալ:

186. Գրաբար լեզուի մէջ յատկացուցիչը կարելի է գնել
իւր յատկացեալից լետ կամ առաջ, և նախդիրը կը լինի միայն
նախադասի վերայ:

Երբեմն յատկացուցիչն և յատկացեալը միմեանցից բա-
ժանուած են լինում միջանկեալ բառերով: Այս դէպքում նախ-
դիրը կարող է երկուսի վերայ էլ դրուիլ:

— Ոչ է եկեղեցի շինուած ճարտար և ոչ տուրք արեւելոյն, ոչ
պարգևք Լաւաւորաց և ոչ արուեստ ճարտարութեանց, ոչ գիւտք Բնաստոց
և ոչ աւար զԲնաստոց: Նստեալ լայն զնիւտեւոյն կորուստ: Չայն ՚ի շը-
թանց գուժեաց լայն և դարձարանոց: Չորոց եղբայրն զԼաֆն էառ:

187. Հատ անգամ յատկացեալը թողնում է գորու-
թեամբ. այսպիսի դէպքում սովորաբար նորա նախդիրը դրում
է յատկացուցի վերայ:

— Հրեշտակի կարծեցին զաստուածայն բարբառն. Ընկալցի զՄեծ
մահն իբրև զամենայն: Մեծ է տեսաւորութիւն ճարտար, քան զճարտար: Այս
առակ և դարձարան:

188. Ներգործական սեռի բայերից կազմուած անուն-
ներն՝ ունի, ունիւն, ուն, ինչ, շի (ոչ) մասնիկներով, երբեմն և ա-
ռանց մասնիկների, ունելով նոյն բայի գորութիւնն՝ Հայցական
սեռի խնդրի փոխանակ կը պահանջեն սեռական խնդիր ե՛ք
յարկայրոցից:

— Եւ զիմեալ սերելք, առաքելոցն որդիք, Քրիստոսի արեանն
գիւնք, մի ծառայացուցանէք զոգիս ձեր երկիւղի մարդկան . . . ուր
են Եւ զիմեալ թշնամանիչքն, առտոնհարուք օրնայն, սրբութեան պղծելք,
շինելք Բնաստոցն, մոռացողք ճարտարութեան, հայհոյողք արտարութեան:
Հայր է բղտումն Հոֆոյն սրբոյ: Քարոզ Բնայն ճշմարտութեան: Ոտք
քահանայից կրեւեաց արարանայն: Առաջնորդ ունելեացն Յիսուսի:

Այսպէս ներգործարար վարուած անուններն երբեմն
կը պատահին և հայցական խնդիր առած՝ երանց
բայերի նման: — Չմտար անարգուք. Արարել զԲնուս յոչ-
էլց. ՚ի ձեռս գործելեաց զԳործ կահն Տեառն:

189. Հատ անգամ, գրաբարին յատուկ ոճով, մի գոյա-
կան, մանաւանդ ունիւն յանգով, դրում է միւսի վերայ իբր
յատկացուցիչ, բայց իմաստով ածական:

— Խափանեցն գիւտս արարութեան նորա (զամբարելչտ կիւտս).
Չինչ ելէք տեսանել. մարդ ՚ի հանդերձս փափութեան (՚ի հանդերձս
փափուկս). Առ հպարտ յանդգնութեան մտացն Կամարութեան՝ կարծէք
եթէ փոխանակիցն ճշմարտութիւնն ընդ ստութեան. Բագուժք ի
նոցանէ թաղծեալ ՚ի սուգ Բնաստոցն՝ եկին յանդիմանեցին զնա-
խարարեանն. Որչափ ՚ի խեղկատակութեան սուտ երդմունք լինին,
որչափ բանք արարութեան: Սպասք ունայ և արծաթայ. Աման ինչ Բարեայ:

Գ Լ Ո Ւ Յ Ե.

ԲԱՅԱՅԱՅՈՒՑԻՉ ԵՒ ԲԱՅԱՅԱՅԵԱԼ.

190. Խօսքի մէջ շատ անգամ մէկ անուն դրում է
նոյն առարկան նշանակող մի ուրիշ անուան վերայ, որ ցոյց

տայ թէ նա ո՛վ է կամ ի՞նչ է: Այս անունը կոչուում է Ֆ ա ց ա-
յ ա յ տ ի չ, իսկ բացայայտուող բառը կոչուում է Ֆ ա ց ա յ ա յ-
տ ե ա լ:

Բացայայտիչ կարող է լինել գոյականաբար առնուած որ և
է ուրիշ մասն—բանի էլ, և մինչև իսկ մի ամբողջ նախադա-
սութիւն:

191. Բացայայտիչը կարող է լինել իւր բացայայտեալից
նախադաս կամ յետադաս. երբեմն էլ միջանկեալ բառերով բա-
ժանուած:

Ձևով այս երկու անունը դժուար կը լինի շատ անգամ
որոշել իրարից. ուստի պէտք է միտ դարձնել, որ երկուսից
այն է բացայայտիչն, որ ցոյց է տալիս թէ յատկապէս այն ինչ
անուան մասին է խօսքն և ո՛չ ուրիշի: Օրինակ՝ այս խօսքի
մէջ—Գեղեցիկ իմն ճառէ գայտմանէ Գաւիթ.—եթէ կամե-
նանք բացայայտել թէ ո՛վ է այդ Գաւիթը՝ կ'աւելացնենք
անյուր թիւ իրոհայն, (և ոչ արքայն:) Կամ այս խօսքի մէջ—
Լցաւ ասացեալն ՚ի ձեռն մարգարէին.—եթէ կամենանք որո-
շել թէ ո՛ր մարգարէի՝ կ'աւելացնենք Եսայի, (և ո՛չ Մովսիսի):
Փիլիսոսայն, Եսայի բացայայտիչ են. Գաւիթ, մարգարէն՝ բացա-
յայտեալ են:

192. Բացայայտիչի մօտ զօրութեամբ պէտք է հասկա-
նալ հետեւեալ մեկնական բառերից մէկը—ո՞ր է, այն է, այս է,
այսինքն, այսինքն է, այստ է, իմա, ասեմ. այս բառերն երբեմն էլ
գրած են լինում:

193. Բացայայտիչը սովորաբար համաձայնուած է բացա-
յայտեալի հետ թուով և հօրովով և մէկի նախդիրը կրկնուած
է միւսի վերայ էլ, բացի աս նախդրից, որ շատ անգամ չէ
կրկնուած:

Օրինակներից աւելի պարզ կարելի է հասկանալ:

— Բարասոյ արքայ արար ընթրիս մեծամեծաց իւրոց. Եկն
Վարդ ողջ գերծուցեալ ՚ի կապանացն, Էդէայր զօրաւարին հայոց
Վահանայ. Չմեղսն ձեռ զօր արարիք, զարևն, առի և այրեցի. Եթող
իբաց զվառան հայրենի՝ զչառնայն լիւն. Ետ զՎղէնուպատրա զբարսոյ

իւր. Ասէ ցաւատանին յիւրաբանիւն իւր. Անց նա ըստ գետն մեծ ար
Եբրո. Առ Վառնայի արքայիւ գտան նշանագրեր մեր. Ահաւասիկ
երբև զկառս իմն լծեալ ՚ի չորից երկվարաց գաշխարհս տեսա-
նեմք, ՚ի ջերմութեան, ՚ի սրտութեան, ՚ի ցոմայութեան և ՚ի խնամութեան. ՚ի Վա-
ղարշակայ առնու զթագաւորութիւն Խորոյ որդի նորա, հայր սրբոյ
մեծին Տրդատայ. Զիւրգ երևէր ընտրութիւն գործոցն, եթէ ոչ
ունէր մարզն իշխանութիւն երկոցունց՝ և՛ անաւայն և՛ շահաւայն. Ա-
մենայն օրէնք ՚ի մի բան կատարին, ՚ի զերեցեան զընէր տ իջնո զտնն տո.
Միւսն մեայն դէտակն կալցուք—հասարակութեամբ իւրեք զգնացս և զիւսն
անցնոց յերոց. Անհնարին ազէտս զերսն համարիս՝ զսարսածոյն տ ՚ի ներս
հրանէլ:

194. Յաճախ նախադաս յատուկ բացայայտիչներն ան-
հօրովով են մնում՝ ածականների նման:

— Սրտաչէս Բ. էր որդի Սասարոյ՝ արքայի. Բանակեցան յայն-
կոյս Եբրո գետոյն. Մննդեամբ էր յԱնդէս քաղաքէ. Աստուած ՚ի
հարաւոյ եկեացէ և սուրբն ՚ի Փարսոս լեռնէ. Կարգէր և կազմէր զձա-
կատն առ ափն Տրդատ գետոյն:

195. Մարդկանց անուանք շատ անգամ բացայայտիչ
են լինում անուն բառի հետ միասին՝ միշտ ուղղական հօրովով:

— Այս մի էր ՚ի Կեսարիա անուն Կոստանդինոս. Եզիտ գոմն հրեայ
անուն Ալիսոս. Մենչչև բնաւ էր ինչ, ասեն, Զբոսն ոմն անուն էր. ԶՍար-
ոսիւր ոմն անուն՝ մարգարան հրամայէր թողուլ. Մի ոմն ՚ի քաջ
զօրակահէն Բա՛ անուն՝ Էլեալ ՚ի սարիսսն թշնամանս դնէր անօրինին:

196. Բացայայտիչն ուղղական կը դրուի նաև, երբ
հետը յայտնապէս դրուին ո՞ր է, այն է բառերը:

— Զգոյշ լեռուք ՚ի խմօրոյ փարիսեցւոց, ո՞ր է ինծաւորութիւն.
Սօի հրեշտակ ոգի, այլ ոգի հարկաւոր, ո՞ր է հնարանք և շահարար.
Եհաս ՚ի Մամբրէ ի քաղաք դաշտին, այն է Գեղարս:

197. Բացայայտիչն ասեմ բառով հասարակօրէն պատմա-
կան հօրով կը դրուի:

— Կամիցիք եթէ քննեսցուք զբազմատենչիկ իրան, զմեծութեան
ասեմ. Լերինքն՝ յօրս դաղարեաց տապանն՝ վկայեն, զՀայոց լերանցն ասեմ:

Գ Լ Ո Ւ Մ Զ.

Մ Ա Կ Դ Ի Ի Ր

198. Մ ա կ գ ի Ր կոչումէ նախագասութեան մէջ անջ բառն, որ գրուածէ գոյականի վերայ իբրև նորա ածականը: Այս բառը կարող է լինիլ ածական անուն, թուական անուն կամ դերանուն և կամ դերբայ:

199. Մակդիրը կարող է իւր գոյականին նախագաս լինիլ կամ յետագաս, կամ թէ ուրիշ բառերով նորանից հետագած:

200. Մակդիրը սովորաբար եթէ յետագաս է՝ կը համաձայնի գոյականի հետ թուով և հոլովով. իսկ եթէ նախագաս է՝ չի համաձայնիլ: Մակայն այս կանոնը շատ անգամ խախտուած է. որովհետև յաճախ նախագաս մակդիրն էլ, մանաւանդ եթէ միավանկ է, համաձայնումէ իւր գոյականին, և ընդ հակառակն՝ յետագորը, մանաւանդ երկայնը, վարումէ անհամաձայն:

— Եթէ վասն մակդիրս հրամանատուին լայն արութիւնս կատարէաք, որչափ ևս առաւել վասն անոր թագաւորին ճեշոյ. մարտ եղեալ կուեսցուք ընդ անորն իշխանին վասն հայրենի սարսաղապան օրինացն. Յերևոս և յերև կուես Տէրն ինքնին ճեշոս գորութեամբ օգնեաց մեզ. և գզօրսն արտանի չարաչար հարաք. Հաստատուն կացէք յանշուշտ գորագրութան մեր. Չայս ամենայն սարսաղապան լսօսեցաւ ընդ ամենայն բազմութեանն: Եւ երանելի երէցն Ղևոնդ հրաման առեալ ՚ի սուրբ ընկերացն՝ ՚ի ճեշոս Յովսէփայ և յամենայն մեծամեծացն՝ ասէ բարչ բարբառով. Յիշեցէք գհարսն լայնութիւն, որ յերանանելի ժամանակս. Բարչարեալ սրբեսալ քաղաքին երեքովն ձայնիւ լայն անկեալ կործանեցան: Բաւական ահա հայրենի էր լայն ամենայն զիւրացուցանել լայն ժառանգութիւն. Կոչս կայ սրայք կուսութեամբ ղարմատեալսն ստանելեալսն. Տերանախտան վարեսլըր խրատով. Միշտոյ եկեսցեն յերկրագութիւն արեգական. Լուայ գձայն բարբառոյն երանելի. Ճաշակեաց գղառնութիւն մահուն անխափնիսն: Բերարարի բեռինս երկարոյ բարձեալ կրեմք:

201. Գոյականից անմիջապէս առաջ գտնուած մակդիրն նախդրիւ հոլովներում սովորաբար անհամաձայն կը մնայ, թէև գոյականի հետ հոլովուելիս լինի:

— Բարձր պատճառք էին Աստուծոյ, որովք եկն զարարածն տունել. Որ յերեւելէ պատերազմունս սրտորաստեն՝ վառեն լուսութեամբ.

202. Ածական մակդիրները դերանուանց հետ միշտ պէտք է համաձայն գրուին թէ՛ նախագաս թէ՛ յետագաս:

— Ոչորմեան ինձ բարձր եղի. Չիք վերկութիւն վասն իմ ճեշոսն. Որ եղիւն ինձ ճածկեցեալն է, քուսմդ անձառութեան չափեալ է:

203. Ածական մակդիր փոխանակ երբեմն առանձին ուձով կը գրուի գործիական հոլովով գոյական. երբեմն էլ նախագորութեամբ սեռական, և կամ դարձեալ այլ կերպ, որը մտքից կարելի է հասկանալ:

— Ոչ ձեր կարգը անիրաւ է, և ոչ մերս սարսաղաք (սուտ). Ճշմարտ եւ գործք նորա, և ամենայն ճանապարհք նորա իրարմէ. Աստուծոյ ճեշոսն եւ զատանսանք նորա, և սուսոյ ճեշոսն եւ ճանապարհք նորա (անքնին, անզնեղի). Գարսոսոյ կարգի գզօրս կատարեցին. Զի յուս կեանս անցուց. Մնաւ երիս իտարեալս ՚ի յերանանց (երես զիւցազունս կատարեալս). Յանրեղեցոյ է զայս ստել (անտեղի է). Տկար էր Գրուանն և սուսոյ փրկութիւն:

204. Թուական մակդիրները մի, երկու, երեք, չորս գոյականին նախագաս եղած ժամանակն էլ սովորաբար հոլովում են. իսկ մնացած քանակականները վարումեն ածականների ընդհանուր կանոնին համաձայն, միայն թէ եզակի թուում վերջահոլով չեն լինիլ. (չի ասուիլ՝ վեցի աւուր, տասին աւուր, մետասանի առաքելոցն, կամ աւուր եօթման, առաքելոցն երկուտասանի. այլ՝ վեց աւուր, երկուտասան առաքելոց, քսան դահեկանի, աւուրց վեցից, ամաց երեսնից):

205. Նախագաս գոյականները, թէև լինին եզակի քանակականներից առաջ, կը գրուին յոդնակի թուով:

— Ս.՝ Եւն եկեսցեն բազում լիութեան. Լուծի եզանց կինք հարեւր և էջ մատակք արօտականք կինք հարեւր. Էսա ընդ իւր ճարտի իբրև ճեշոսն հողար:

206. Չի, չի՛նչ, է՛նչ դերանուն մակդիրները միշտ նախադաս կը լինին գոյականից, և չի՛ միայն ուղղական Հոլովի Հետ կը գրուի:

— Վասն է՛նչ պատճառի առաքեր գայա- Իմացաւ թէ վասն է՛ր երացն եկն. Ի-ն է հնարիւք առեց. Քեզ լի՛ փոխ. է՛

207. Ի՞նչ, է՛նչ, անորոշ դերանուն մակդիրները կը գրուին իրանց գոյականից յետոյ, երբեմն էլ առաջ, և շատ անգամ անփոփոխ կը վարուին: Չատ անգամ էլ մի ուրիշ ածականի վերայ գրուած՝ միասին կը լինին մակդիր:

— Աշխարհ է՛ն է բնութիւնս. Ա-տալի է՛ն էր բանն. Մի է՛ն գործեր ընդ անձն քո շար. Եւ է՛ն հասկարութիւնս ո՛չ գոյ ՚ի նոսա. Իբրև Տէ՛ծ է՛ն անուն փառաց ժառանգել: Միթէ՛ դու Տէ՛ծ է՛ն ոք իցես. Արտաքոյ այսինքն է՛ն տեսանեմք սահմանի. Առանց իր- մարմնական Տի՛ջարի:

Այս մակդիրներով երբէք նախադասութիւն չի սկըսուի: Նոքա յաճախ դրուած են և ուրիշ բանի—մասանց վերայ՝ խօսքի իմաստին մէկ տեսակ անորոշութիւն տալով:—Աստուծոյ է՛ն մանչէր. պատճառ է՛ն դեղովք: Մի հոգայ է՛ն զանձանց. Երեւ է՛ն ՚ի վերայ ամենեցուն Աստուածային շնորհք:

208. Եթէ գոյականն ունի այս, այդ, այն մակդիրը յետադաս, և զարձեալ ուրիշ ածական մակդիրներ, սովորաբար առաջ յիշեալ դերանուն մակդիրները կը գրուին, յետոյ ածականները:

— Տեսաք զգորութիւնս շար մեծ. Պատուհասեաց գժողովուրդդ շար. Իդէպ ելանէ նոցա բարբառն այն աստուածային:

209. Ի՛նչ, է՛ն, մեր, չէր, է-ր, ստացական դերանուններն, որ յատկացուցիչ են, յետադաս կամ նախադաս՝ երբ Հոլովուած են՝ ածականի ձև են ստանում. ուրեմն և հակառակ են դառնում:

210. Ի-րարանչի-ր՝ դերանուն մակդիրը սովորաբար չի Հոլովուած, այլ եզակի ուղղական Հոլովով դրուածէ՛ բոլոր միւս Հոլովների տեղը թէ՛ եզակի թէ՛ յոգնակի, և կամ մօտը դրուածէ՛ն, ոչ բառը, և սա է Հոլովուած:

— Ապրեցուցէք ի-րարանչի-ր զանձինս ձեր. Դարձան ի-րարանչի-ր

ի ճանապարհաց իւրեանց. Ընդ ի-րարանչի-ր ու՛րէ՛ խառնէ՛ զանձն խորհրդիւն. Զվրէժ իմ յի-րարանչի-ր ու՛րէ՛ է՛ ի ձէնչ խնդրեցից:

Գ Լ Ո Ւ Ն Է.

ԿՈՉԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

211. Կ ո չ ա կ ա ն ը նախադասութեան մէջ այն անձի կամ անձնաւորեալ իրի անունն է, որին ուղղած է խօսքը:

— Բանից իմոց ունին դեր, Տէր. Ընկալ Տէր, զկամաւոր պատարազս մեր. Յիշեցէք, առաջին, զմեծն Մովսէս. Մի, որպէս իմ պատուականք, մի այսրէն յերկիր անկեալ թաւալեցիմք.

212. Կոչականի Հետ շատ անգամ կը լինին ո՛վ, որ- բառերը:

— Ո՛վ առ անհաւատ և թիւր, մինչև յերբ իցեմ ընդ ձեզ. Արք կաց, մտառ զքո. Զի խնդրես, ո՛ր անուրիշ. Զի կայ իմ և քո, ինչ որ:

213. Կոչականն եթէ նախադաս ածական ունենայ, որ յօղը (փոխանակ որ-ի) կը գրուի այդ ածականի վերայ. իսկ եթէ յատկացուցիչ ունի՝ ու կը գրուի յատկացեալի վերայ:

— Նայեաց սիրով, հոյսք զթաճ. Կամ եղև ինձ գրել քեզ, որք թէրիւնէ. Գնան գնա, առաւմտորիւ Պարսից, թէ այր իցես. Գիտեմ զքեզ ո՛վ ես՝ որպէս Աստուծոյ. Ո՛ղ եր, որպէս Հրէից. Գիտեան, ասէ, ո՛վ Տէ՛ծ որ ի-րարանչի:

Գ Լ Ո Ւ Ն Ը.

ՈՐ ՅԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆ

214. Որ յարաբերականն ածականաբար՝ առնուած մակդիր է. իսկ գոյականաբար՝ որ կամ որ յարաբերուած խօսքի մէջ յիշուած մի բառ, երբեմն և մի ամբողջ նախադասութիւն: Այս դերանունը նախադասութեան մէջ կը կոչուի Յ ա Ր ա բ ե Ր ա կ ա ն, իսկ որ բառին ինքը կը վերաբերի՝ Յ ա Ր ա բ ե Ր ե ա լ:

215. Յարաբերականը սովորաբար դրուում է անմիջապէս իւր յարաբերեալից յետոյ և Համաձայնում է նորա Հետ թուով. իսկ Հորովը դրուում է այն՝ որ պահանջում է իւր բայն:

— Արքայութիւն երկինց նման է Հատոյ մանանկոց, շոյ առեալ մարդո՛յ՝ արկ ՚ի սարաէզ իւր. Յնծասցէ անձն իմ ՚ի Տէր, որ զձեզնեալ որդւոց եկեղեցւոց իւրոց ջնջեաց գլբրան. Որդւովն, շոյ եդ ժառանգ ամենայնի, որով և գլաւտեանսն արար, որ է լոյս փառաց. Չարչարեցաւ և մեռաւ, որով և կենդանացաք. Յովսէփ էր այր Մարեմայ, որով խօսեցեալ էր զՄարեմ իւրոյ, յոր՝ է ծնաւ Յիսուս, որ անուանեցաւ Քրիստոս.

216. Վերոյիշեալ սովորական կիրառութեան Հակառակ՝ կը պատահի նա և.

Ա. Յարաբերական իրան վերաբերուած բառերի Հետ միասին՝ յարաբերեալից նախորդս եղած:

Բ. Յարաբերականը յարաբերեալից ուրիշ միջանկեալ բառերով բաժանուած:

Փ. Եղակի յարաբերականը (ոչ վերջահօրով) դրուած յոգնակի յարաբերեալի վերայ:

— 1. Որ էրն ընդ քեզ յայնկոյս Յորդանանու, որով դուն վկայեցեր՝ ահաւասիկ նա մկրտէ. Որով շատ տուաւ՝ շատ խնդրեսցի ՚ի նմանէ. Որ զայլոց ինչ ունիցի՝ չէ նա մեծատուն:

— 2. Ո՛ւր է որ ծնաւ որչա՞նչ Հրէից. Ա՛մենեքի՛ն կորեան, որ ընդ նմա էին. Հնձես շոյ ոչ արկեր սերմնո. Զողեկանն, որ յառաքինութենէն է՝ սինդ սահնեցեմք զաղաղութիւն. Տնը ինչ ձեռն՝ որպէս երբեմն Պետրոսի ՚ի վերայ ալեաց, որ ծփիմս. Մինչև յօրն սլատուրելոց որչա՞նչ ՚ի ձեռն Հոգւոյն սրբոց, շոյ ընտրեացն:

— Երանի որչա՞նչ, որ սուրբ են սրտիւք. Սո՞ւ են, որ զբանն Աստուծոյ լսեն և առնեն. Մի՛ վարչն, որ զբոքն շողայցեն՝ արգել լեցին. Ամենայն ուրիշ և ուրիշ, որ են ընդ իմով ելխանութեամբ՝ դադարեցին յերաքանչիւր մուրար օրինաց. Կատարեաց զամենայն զգործս իւր, շոյ արար. Քրիստոսեայն, որ ՚ի գօրուն էին, իմացան զխորհուրդն:

217. Չատ անգամ գերանուն յարաբերեալը, մանաւանդ երբ յարաբերականից յետոյ է գալիս, մնում է գօրութեամբ:

— Որոյ ոգիքն թուլացեալ են յերկնաւոր առաքինութենէն՝

յոյժ ընդ ահիւ անկեալ է բնութիւն մարմնոց (նոյս). Որ ՚ի փոքուն հաւատարիմ է, և ՚ի բազմին հաւատարիմ է (նա). Ամաչեցէք զամօթ մեծ (որով). որ յուսացեալ էք ՚ի դրօշեալս:

218. Զօրութեամբ մնացած յարաբերեալին յաջորդող յարաբերականը յաճախ դրուում է այդ յարաբերեալի Հօրովով՝ փոխանակ այն Հօրովի, որ իւր բայը կը պահանջէ:

— Դուք երկիր սագանէք, որով ոչն գիտէք (որով) շոյ ոչ գիտէք). Դու ոչ մտանես, և շոյ մտանեն՝ ընդդէմ կացեալ արգելուս (որով) որ մտանեն. Որով խնդրէ ՚ի քէն տուք (որով) որ խնդրէ. Զմարդոց յերաւի ասեմք կրել սլատուհաս ընդ որոյ գործիցէ ընդ որոյ, շոյ գործիցէ). Քաղցր է Տէր որոյ սպասեն նմա (որով) որ սպասեն):

Ընտրե մատենագիրք փոխանակ ոչ յանգով բայածականի և ածականաբար առնուած անցեալ դերբայի սովորաբար դործ են ածուած որ յարաբերականը դիմաւոր բայի Հետ. — Որ ընկեալսն ՚ի միտ առցէ. Որ խաբեցան գղջացան. Ամենեցուն յայտնի է, որ չա՛ն ուսանել. Ողջոյն տան քեզ որ ընդիւ են ամենեքին: Փոխանակ ասելու. Ընկեցողն ՚ի միտ առցէ. Սքեւուն գղջացան. Յայտնի է ուսանել չա՛ն երգողն. Ողջոյն տան ընդիւ կամ եղեալն ընդիւ:

219. Երբեմն յարաբերականն իւր Հօրովի փոխանակ՝ դրուում է յարաբերեալի Հետ նոյն Հօրովով:

— Եւ զիս ջնջեա ՚ի դպրութենէն, յոր՝ է գրեցերն. Սա զիս յերկրէն, որով ծնեալ էի. Որոյ նստէին յաշխարհին և ՚իստուերս մահու լոյս ծագեաց նոյս. Զոր ինչ և ձեզ հաճոյ թուեսցի՝ շոյ գործեցէք:

220. Չատ անգամ, երբ յարաբերեալը յարաբերականից յետոյ է լինում խօսքի մէջ, մէկը միւսի Հօրովն է դրոււմ. ինչպէս.

— Մարգարէանայ շոյ առչապա ոչն ընդ Մաւուղ անցանելոց էին (որով) որ. Որոյ առ գիտութեամբն յարգուէ՛ս՝ առաջին է սա (մարգարէից, որ). Իարձաւ որով նստէին եւ ընտրեալ և ասէ (որով) որ:

Գ Լ ՈՒ Ն Թ.

Ս. Օ. Ֆ. Ն. ՅՕԴԵՐԸ

221. Յօդերը գործ են անում որ և է դառարկալի դէմքը կամ մերձաւորութիւնն ու հեռաւորութիւնը յայտնապէս ցոյց տալու, և կամ շատ միանման առարկաների միջից յատկապէս մէկը որոշելու համար:

Յօդերը դրուածն իրանց համապատասխան—անձնական, ցուցական և ստացական դերանուանց փոխանակ. « փոխանակ է», ի՞մ, այն, սա. ու—դու, բո, այդ, դու. ն—նա, նորս, այն՝ դերանուանց: Օրինակ.

—Եթէ տէրն, ասէ, էից և վարդապետ. բոլորեց. (ե՞ տէր, է՞ վարդապետ). Տեղի՞ անապատ է և օրն տարածափետալ (այ՞ տեղի, այ՞ օր). Տեսանեմ զմարդիկ,՝ գի շրջին (այ՞ մարդիկ). Սուրբ սրբոց երրորդութիւն, զմեզ մաքրեն (դու՝ սուրբ). Ընկնլ զփոքր՝ ՚իտկարէ, և շնորհեա՞ զմեծ առ ՚իհզօրէ (այ՞ փոքր, յինն՝ ՚իտկարէ, այդ մեծ, ի ՚ն ՚ի հզօրէ). Յոյժ ուրախ լինէր թագաւորն (այ, այն). Հրաման թագաւորն՝ սաստկանալ յոյժ. (այն, նորս). Իբրոլրեսին յայտոսիկ թուղթն (նորս) գրի նոյն բան:

222. Երբ անուանք չեն նշանակում յայտնապէս որոշուած կամ մասնաւորուած առարկայ, յօդ չեն առնիլ:

—Խառնութիւն է յամենայն կողմանց . . . զի թագաւորք տիրեալք խիստք և չօրաչարք, բեռինս բառնալով ծանունս և դժուարակիրս, հրամանս տալով անտանելիս. վերակացօք անդորմք. սրբելք դաւաճանեալք և թշնամիք գօրացեալք. հաւատ վաճառեալ ընդ սնոտի կենցաղոյս: Հէնք եկեալ անհատք և յուր վից կողմանց, գերփումն տանց և յափշտակութիւն ստացուածոց, կապումն գլխաւորաց և բանք յայտնեաց, յօտարութիւն վտարումն ազատաց և անթիւ նեղութիւնք ուսմկաց:

Մի և նոյն անորոշաբար գործածուած անունները խօսքի շարունակութեան մէջ իբր արդէն յայտնի առարկաների անուանք՝ յօդով են դրուում:

—Ոչ արկանեն քննի նոր ՚ի քննի հինս. ապա թէ ոչ քննի պատառին, և քննի հեղու, և քննի կորնչին. Ասաց Աստուած. եղիցի

լայ, և եղև լայ. և ետես Աստուած լայն զի բարի է. Եւ ասաց Աստուած. արասցուք մարդ ըստ պատկերի մերուս. և արար արարն ՚ի պատկեր իւր. Հանեալ զնա ՚ի եւշ, բաժանեցին զհանդերձս նորս. և որ անցանէին՝ շարժէին զգլուխս և ասէին. Եթէ որդի ես Աստուծոյ՝ է՞ջ ՚ի եւշ. Բառնայք մարդկան բննն դժուարակիրս, և դուք մատամբ միով ՚ի բննն ոչ մերձեանայք:

223. Յատուկ անուանք և այնպիսի հասարակներն, որ իրանց սեւի մէջ մէկ հատ են՝ յօդ չեն առնիլ:

—Քրիստոս զնեաց և իրկեաց զմեզ. Յետ մեռանելոյ վերջնոյ Արարի թագաւորեցուցանէ Արարչն զհոմանուն իւր զԱրտաշէս. ՚ի Տրոսոս առնու զթագաւորութիւնն Խորով: Զնիւն և զհարս դու աբարեր. Յախարէ էր, և ախարէ նոյաւ եղև, և ախարէ զնա ոչ ծանեաւ. Երկնս՝ պստմեն զփառս Աստուծոյ և զարարածս ձեռաց նորս պատմէ հոստարութիւնն. Արեւոս խաւարեացի և լուսնն ոչ տացէ զլոյս իւր. Յմենայն ուխք ՚իծով զնան և ծով ոչ լնու:

Երբեմն յօդ կ'առնուն այսպիսի անուանք, երբ որ և է կերպով օրոշուած լինին և կամ խօսքի ազդուութեան համար գործ ածուին, իբր թէ նշանակելով նոյն այն, նոյնն.—Մեզ զԳրիգոր տեսուչ կարգեսջիք. Ո՛ւր ծնանիցի Քրիստոսն. Իսկ Բէն յանդուգն և անձուռնի գօրութեամբ ամբօխին փութայք հասանել ՚իսահմանս բնակութեան Հայն. Յազգէն Խորխոսեանեաց Խորն կորովի (կատարեցաւ):

224. Գոյականաբար առնուած ածականներն երբ ընդհանուր մտքով են առնուած, սովորաբար եզականում յօդ կ'առնուն, յոգնականում՝ ոչ:

—Մի պարծեսցի իմաստութիւն իւր, և մի հրէն ՚ի գօրութիւն իւր, և մի մէն ՚ի մեծութիւն իւր. Անիւն զիւրաւ մորի. Անիւն անգոսնէ զխրատ հօր: Արարչ ժառանգեսցեն գերիկը. Անիւն խորհին զչարիս. Անիւն զխրատ անգոսնեն. Երանի ողորմածաց:

225. Միմեանց հետ շարկապուած անուններից, թէպէտ ամենի վերայ էլ յօդ հարկաւոր լինի, սովորաբար յօդն առաջնի վերայ միայն կը դրուի:

—Հախառակ ժողովրդեան և օրինաց ուսուցանէ. Հայեցեալ ընդ արարածս՝ փառաւորեմք զկարգին նոցա և զյօրինիչ. Յաւեաց

նմա վասն անկերոց: Ի հուր և տանջելոց. Ի մեծէն և Ի փոքուէ կասեցուցանեն զնոսա. Եցոյց արեգակնն զգորութիւնն՝ զկենդանաւարս և զուսանորիս: Պահելն և ասրեցուցանել չլինի առանց աշխատութեան. Արծաթագործն և պղնձագործ և քարակօր և բրուտ:

226. Երբ գոյական զօրութեամբ լինի՝ նորա յատկացուցչի կամ մակդրի վերայ յօդ կը գրուի նորա փոխանակ:

— Է բարկութիւն, որ գովելի է, որպէս Մովսէսին. Յիւրս՝ եկն և իւրք՝ զնա ոչ ընկալան. Աշակերտքն Յովհաննու սրահն ստէպ և բոլբոս ուտեն և ըմպեն. Ճանաչեմ զիմս՝ և ճանաչիմ յիմոցն:

227. Հատ անգամ անուանց մօտ ոյ, ոյր, ոյն գերանուանց Հետ միասին և կամ առանց դոցա յօդի փոխանակ գրուումեն Հետևեալ գերանուանական մակբայները. ոյր, ոյր, ոյն, ոյն, ոյն, ոյն: —

— Եհաս մինչև Ի տուն անդր. Կին յաշխարհ այսր. Որ ելանէ Ի բերանոյ՝ Ի սրտէ անտի գայ. Գուր յաշխարհէ աստի էք. Հեթանոսութեան սկիզբն Ի Սերուբայ ժամանակաց անտի եղև. Ի ժամանակի անդ յայնմիկ. Ի հիւանդութենէ աստի յայսմանէ:

228. Եթէ յօդ առնող բառը յատկացուցիչ ունի՝ յօդը կը գրուի յատկացուցչի վերայ. Իսկ եթէ սա յատուկ անուն է՝ կը գրուի յատկացեալի վերայ:

— Արք տեղւոյն սկսան զանցս ճանապարհին՝ պահ ունել. Եհաս մինչև մօտ Ի յատակս երկրի՝ Ի շինամէջ քաղաքի. Երբ ուսանիցիք զբազմութիւ անուանս աստուածոցն՝ Եոցա. Ոմանք Ի սուրբ ուխտէ կեղեցելոյ՝ աղօթիւք առ Աստուած կարգացին.

— Սրբոյն Գրեգորի առեալ զիշխանն՝ Արծրունեաց և զիշխանն՝ Անձնացեաց և զիշխանն՝ Անգեղ տան գային յանհոգս եղեալ. Գային Հասանէին իբրկիր՝ Հայոց:

229. Եթէ յօդ առնող գոյականն ամական ունի՝ յօդը գոյականի վերայ կը մնայ. Իսկ եթէ գոյականը յատուկ անուն է՝ յօդը կը գրուի ամականի վերայ, երբ սա նախադաս լինի, և չի գրուի ոչ մէկի վերայ, երբ յետադաս լինի:

— Առնու ամէ զնա Ի քաղաքն՝ սուրբ. Սովա յաղթեսցուք անօրէն լճնամուտք. Զգունդն առաջին տային ցՆերշապուհ Ռըմբո:

տեան. Տեղեկացան եթէ առ վաղիւն կործանելոց են զմեծ աստուածս: — Տեսեալ սրբոյ՝ Գրեգորի թէ մեծ վտանգ է Ի տեղւոյն իջոյց զնշխարան. Երանելի թէոդոս հնարս իրացն կամէք՝ գտանել խաղաղութեամբ. Յազգէն Սրուանձտայ յառաջադէմն Գարեգին (կատարեցան):

230. Հատ անգամ անուան յօդն առնում է նորանից առաջ եղած մակդիրը, կամ յատկացուցիչը, կամ բացայայտիչը, կամ խնդիրը կամ մակբայն՝ ոճի առաւել վայելչութեան համար, և կամելով առանձնապէս այդ բառերն առաջարկիլ լսողի ուշադրութեանը: — Այսպէս և շատ անգամ անորոշ դերբայի յօդը: —

Ի նմա բունեալ է նենգաւորս ստուծիւն. Մատուցէք զհոգեւորս պատարագս. Յարէ Ի նոյն զարժանաւորս հաւատարմութիւն. Աօցեն զկերպարանս արագութեւ՝ արանց. Զիցեն ինչ մեզ պէտք հնոցն պատմութեանց. Ի սնապարծիկն՝ փառաց ազատ էք. Ընդ ազգի ազգի եղծագործն՝ ապականութեամբ արկին զանձինս: — Զի մի վաղն առնելով՝ լեալքն վնասիցեն. Ի բազում աստուածս անկանել անհնարին ամբարշտութիւն է. Որմիզգն Ի յաշտն առնելոյ և Արհմն Ի յերկուանալոյ անտի յզացան. Մարմին և արիւնս ասել Առաքելոյն՝ ոչ յայն միտս իմանալի է, յոր Մարկիոնն առնու:

231. Կրաբարին յատուկ ոճով յօդ է գրուում յաճախ այն բառերի վերայ, որ անընդմէջ Հետևում են ոչ, զինչ յարաբերականներին կամ այս բառերի զօրութիւնն ունեցող այլ բառերի, որք են՝ որպէս, որպիսի, որչափ, որչափ, ուր, ուստի, յորժամ, իբրև, ևն, զն, զիսոր: *

— Զոր ինչ ես գործեմ. զոր ես բշիկեցի. զոր ես պատուիրեմ. Զինչ գործէք զի յայք. Ոչ տեսանես զինչ դօքայք գործեն. Զայնակից լեցուք այնոցիկ, որ զմեզն ողբային. Ես եմ որ խօսիմ ընդ քեզ. Որ էջն Ի Յորդանան, քարոզեաց զԱռաքեալն. Բայց զիւրդ աշտմք տեսանէ՝ ոչ զիտեմք. Հմուտ էք այնմ և եթ, յոր

* Այս բոլոր բառերի մօտ աշխարհաբար լեզուի մէջ ոչ կարելի է դրելու: — Ինչպէս որ, երբ որ, քանի որ, որչափ որ և այլն:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա.

ՊԱՐԶ ՇԱՐՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

235. Պարզ շարագրութեան մէջ խօսքի բնական կարգը պահանջումէ, որ նախագասութեան անդամները շարադասուին ըստ նոցա կարևորութեան. այսինքն առաջ գրուին նախագասութեան կարևոր անդամները, յետոյ նոցա լրացուցիչներն՝ ամէն մէկն այն բառից յետոյ, որին ինքը կը վերաբերի. իսկ եթէ սոքա էլ ունենան ուրիշ լրացուցիչներ՝ դարձեալ նոյն կարգով, առաջ լրանալին յետոյ լրացուցիչը:

Այսպէս միտան զրոյսի զայնպէս մասնակցութեամբ զիմաստը
- ձեռք Ա. նախ ենթակաւն, յետոյ ստորոգեալը, յետոյ ստորոգեկին:
- Ես եմ հովիւ. Դու ես վէժ. Այրն էր մեծատուն. Դուք էք

լրջ: Եւ յայնպէս զրոյսի զայնպէս մասնակցութեամբ զիմաստը
- մի Բ. եթէ ենթակաւն կամ ստորոգեկին ունենան յատկացուցիչ կամ մակդիր կամ բացայայտիչ կամ խնդիր. նոյնպէս և ստորոգեալն թէ որ ունենայ խնդիր՝ սոքա պէտք է գրուին անմիջապէս իրանցով լրացող բառից յետոյ, և խնդիրները՝ առաջ սեռի խնդիրը, յետոյ բնութեան:

— Ես եմ հովիւ քաջ. Դու ես վէժ հաւատոյ. Այրն այն էր մեծատուն. Դուք էք լոյս աշխարհի. Յիսուս ծնաւ ՚ի Մարիամայ կուսէն ՚ի Բեթղեհէմ Լըհաստանի. Տեսաք գաստղն նորա յարևելս և եկաք երկրագափանել նմա. Բագումք ՚ի Հեթանոսաց քաջալեւրէին գնոսա. Արտաշէր որդի Սասանայ թողու զթագաւորութիւնն Պարսից որդոյ իւրում Շապհոյ:

Գ. Եթէ գոյականն ունի և՛ մակդիր, և՛ յատկացուցիչ կամ բացայայտիչ, առաջ մակդիրը պիտի գրուի, յետոյ միւսերը:

— Դշխոյն մեծ հարաւոյ եկն տեսանել զՍողոմոն. Այրն այն Յովք էր մեծատուն:

Այս օրինակներէից իմացանք որ պարզ շարագասութեան կարգն այն է, որ խօսքի մէջ բառերը գրուին բնական կարգով, իրանց նշանակութեան համաձայն, այսինքն առաջ կա-

րևորները, յետոյ նոցա լրացուցիչները, որպէս թէ առել ենք մի համառօտ նախագասութիւն և աստիճանաբար, ըստ կարգի կարևորութեան ընդարձակումենք նորան լրացուցիչ բառերով:

236. Պարագայական բառերը, շղկապներն և ձայնարկութիւնները պէտք է գրուին այնտեղ, ուր որ խօսքի իմաստին համաձայն կը յարմարին:

237. Եթէ խօսքի մէջ բառերը շարագասուած չեն վերջիչեալ պայմաններին համաձայն, պարզ և սովորական կարգով՝ նա չառար է:

Գ Լ Ո Ւ Խ Բ.
ՁԵՒՍԻՈՐ ԿԱՐԳ

238. Զարագրութեան հերթանակն չեւրջ չորս են. Զըրջ ու մ ն, Զեղջ ու մ ն, Աւելա գրութիւն և Բակառ ու թիւն:

Ա.
Զ Ր Զ Ո Ւ Մ Ն

239. Եթէ որ նախագասութեան մէջ խօսքի սովորական կարգը յեղաշրջուած է, այն ժամանակ յառաջանում է Զըրջ ու մ ն կոչուած քերականական ձևը:

Զըրջումն էլ երկու տեսակ կարող է լինել. Հ ա Ր կ ա Ն ո Ր և Ա գ ա տ: Հարկաւոր է այնպիսի շրջումն, որի մէջ բառերի սովորական շարագասութեան խոտորումն եղած է առ հարկի, որպէս զի խօսքի մէջ երկբայութիւն կամ իմաստի հոմութիւն չծագի: Օրինակ.

240. Հարկաւոր: Ա. խօսքի բնական շարագասութեամբ մակդիրը գոյականից յետոյ պիտի գրուի, որպէս նորա լրացու-

ցիւր. սակաջն հարկ կը լինի նախադաս անել, եթէ մակդիրն երկայն ու անհոլովելի է, և կամ եթէ յետադաս լինելով՝ խօսքի իմաստն երկբայելի կը լինի:

— Վասն իջանելոյ աստուածեղէն սուրբ հոգւոյն. (փոխանակ՝ հոգւոյն սրբոյ աստուածեղինի). Որ զբազմաստուածեան պաշտամունսն մուծին՝ վկայեն. (որ մուծին զպաշտամունսն բազմաստուածեանս):

— Դառն և սատակիչ կործանումն Հերովդի:

Եթէ ասէինք՝ Կործանումն դառն և սատակիչ Հերովդի՝ չէր որոշուել թէ՛ կործանումն է դառն և սատակիչ, թէ՛ Հերովդ:

Բ. Յատկացուցիչը հարկ է լինում նախադաս անել իւր յատկացեալից, երբ յատկացեալը յարաբերական ունի, որ պիտի դրուի իւր յարաբերեալից անմիջապէս յետոյ, և կամ երբ ինքը յատկացուցիչը յարաբերական դերանունն է, որ ըստ կանոնի նախադաս է լինում սովորաբար:

— Յովհաննու եղբայրն, որ սպանաւ սրով:

Եթէ ասէինք՝ Եղբայրն Յովհաննու որ սպանաւ սրով կարող էր հասկացուիլ, թէ սպանուողը Յովհաննէն է և ոչ Էջիպոսը:

— Կինն, որոյ անուն պատմի ընդ ամենայն աշխարհ. (փոխանակ՝ անուն որոյ):

Գ. Ստորոգեալը փոխանակ անմիջապէս իւր ենթակային յաջորդելու՝ հեռանումէ նորանից, երբ ենթակային կցորդ կայ յարաբերական նախադասութիւն:

— Յակոբոս, զոր սպան Հերովդէս, կոչէր եղբայր Տեառն. Վէմն, զոր անարգեցին շինողքն, եղև գուլս անկեան:

Դ. Հարցումն պարունակող նախադասութեանց մէջ հարցական բառն իրան հետ կցորդուած բառերով կը դրուի նախադասութեան սկիզբը:

— Որպիսի՞նք ոք իցէ սա. Վասն որո՞յ գործոյ կամիք քարկոծ առնել զիս. Զի՞նչ գործ գործեալ է քո. Ո՞րք ՚ի ճշմարիտ արանց սորա յեշատակօքն ոչ զուարճասցի:

241. Առաջ.

— Ո՛չ ուստեք արբուցումն բաւական թագաւորականին գտանէր տեղոյ:

(Ոչ ուստեք արբուցումն գտանէր տեղոյն թագաւորականի).
— Հրամայեաց զնա վաճառել տէրն նորա, և զկին նորա, և զորդիս նորա.

(Տէրն նորա հրամայեաց վաճառել զնա և զկին նորա և զորդիս նորա):

— Եւ զայս ոչ վասն այնր օգտի, որ զապտակն առնուցու այլ վասն օգտի այնր, որ հարկանիցէն՝ ճառէ.

(Եւ ճառէ զայս ոչ վասն օգտի այնր, որ առնուցու զապտակն, այլ վասն օգտի այնր, որ հարկանիցէ):

— Ո՛չ գօսանալ ձեռաց կոփողացն հրամայեցեր օրհնեալ գագաթանդ:

(Ո՛չ հրամայեցեր գօսանալ ձեռաց կոփողաց գագաթանդ օրհնելոյ):

— Մէ ոք ինքնակաց զաշխարհս իշխեսցէ համարել.

(Մէ ոք իշխեսցէ համարել զաշխարհս ինքնակաց):

— Զիմահ գլորմանն ցուցից կերպարան.

(Յուցից զկերպարան գլորմանն ՚ի մահ).

— Կամք հօրն իւրոյ զի կատարեսցին ՚ի նմա՝ կամէր նա.

(Նա կամէր, զի կատարեսցին ՚ի նմա կամք հօրն իւրոյ):

— Վասն միոյ քինու ոչ է օրէն դիւցազանց զայլոց դիւցազանց զարմից բառնալ զկենդանութիւն.

(Վասն քինու միոյ ոչ է օրէն դիւցազանց բառնալ զկենդանութիւն զարմից այլոց դիւցազանց):

— Մարդոյ կերպարանօք, զոր ըստ իւրում պատկերին արար, յայտնէր. Մերթ կոչի առ ՚իսպասն, յոր կարգեցաւ հասանելոյ. Բայց աղէ՛ դու զկարին իսկ զօք շապուեալ ցանկութեամբ՝ պրկեա և մտրակեա. Գիտէին իսկ ոչ զնա, թէ է որդի. Բայց և տէր արարածոց զարդարն միայն զիմրդ կոչեցին. Եւ փառաւորեսցուք ընդ ամենայնի, զոր առնէ և արկանէ մեզ ՚ի կիր զշահօն՝ Աստուած. Զիմրդ չիցէ յետին անմտութեան, ուր կորնչին և ապականին համբարքն՝ համբարել. Զնորա և ոչ զանուն անգամ գիտեն բազումք.

242. Իբր յոյժ վայելուչ Ղրջու մն՝ ընտիր մատենագիրները միմեանց հետ կցորդուած բառերը յաճախ հեռացնումեն իրարից միջանկեալներով, ինչպէս օրինակ Ք՝ կամ Բ՝ մակբայով բայերը, երկու բառերից բաղադրուած բայերը կամ

ուրիշ բաղադրեալ բառեր, և կամ նախադրութեամբ խնդիր-
ները: —

— Զի ի՛նչ յորժամ յետոյ լինելցին՝ որոց իշխանն եղև, կարծես
վնասու թէ իւր արարածք իցեն. Զի ի՛նչ մթաւքն՝ որ
գործքն շողացեն, որքէն հայելոյ ՚ի յտակութիւն լուսոյն լինի: Նը-
բեմն խորհուրտիս իսկ կառացն քործէ. և ՚ի քործողի գլխաւարն և
զանձինս Կողոպտէն. Ինչպիսի նմա Կան, և փրկութեան սարսք մեզ լինն.
Զի աստուածապաշտ էր՝ յայտ ՚ի կրօնիցն էր. Յայտ ՚ի ջնջօցացն՝ որով
ջնջեցին, է. Զայտ ինչ երբէք զխուղն և զնուազութիւնն քո քործէր.
Նախաճեծար քան զյոյլ որդին լինելի. Ինչպիսի ճշմարտութեանն յաւի-
տինականի՝ որ գալոցն էր, լինելի. Մի՛ մեք յիշխանաց ողորքել և
եթ քործուցէն. Ընչպիսի գրեւինսն ասեն. Նա և ո՛չ թէ և գտուն ոք
գարդարէր, և ոսկեհուս սրահակ ձգէր, և քեզ կարկատուն կա-
պերսօք որչ մերկ և ծանակ ՚ի ներքս ասէ, անորժեղով յայն աս-
նայի. Զտեսանիցեմք զմանկունս մատաղս՝ որպիսի յօժարութեամբ
բաւն զտեսանցն մարցն Կործանելիցն. Զոր ունիցի ոք քն՝ հրամայէ ըն-
կենուլ. Ինչպիսի որպէս և յօժարեսցի ոք սրտիւ՝ արասցէ. Ես ծը-
նեալ իսկ ՚ի զմին է՛. Այս պարզե քործու ՚ի մկրտութենէն էր. Զի ի՛նչ
եկեղեցիքն արևելից յարարուցին. Իբրև ճրագ մի ՚ի մեծի տան իմէջ
ձեղուան և յատակի լուցեալ՝ աս ի գլխաւարն և գտուներն գերկուց
մեծացն անօթոց ՚ի բաց ՚ի միջոյ քործուց. Իատուարն զգողն և գա-
ւազակն սրկէ և քերէ՛ վասն զվնասահարութիւնն ՚ի միջոյ քործուց:

Բ.

Ջ Ե Ղ Չ Ո Ւ Մ Ն

243. Զ ե ղ չ ու մ ն է շարադրութեան այն ձևն, որով
նախադասութեան որ և է մասն, կամ բառ, կամ մասնիկ, կամ
նախդիր՝ զանց է առնուում և դորութեամբ է մնում:

Զեղչումն գործ է դրուում կամ բանի համառօտութեան և
կամ վայելչութեան համար:

244. Զեղչման ձևի վայելչապէս գործադրելը, որպէս և
Չրջմանը, կարելի է սովորել ընտիր մատենագիրները շատ և
մտադրութեամբ կարգալով: Խօսքի սովորական ընթացքն էլ

ցոյց է տալիս լաճախ, թէ նախադասութեան որ մասը պիտի
գեղչուի, որ միևնոյն բառի աւելորդ կրկնութեամբ, կամ նա-
խադասութեան ինքնին բացայայտ մի մասի աւելորդ գործա-
դրութեամբ խօսքը ճապաղ ու անհամ չլինի:

Հետևեալ քանի մի օրինակներով կարելի է ծանօթանալ
զեղչման ձևերին:

— Արասցուք զմա օգնական. (արասցուք ինչ). Աղաչեմ և
խնդրեմ ՚ի քէն, Տէր. (աղաչեմ էն). Գնացէք աշակերտեցէք զամե-
նայն հեթանոս. (քործ). Որդուոյ մարդոց ոչ գոյ, ուր դեցէ գգուլս
իւր. (ոչ գոյ որչէ, դեցէ ոչ). Զալիսն ՚ի նաւն գեղոց, մինչ գրեթէ
լի իսկ լինել. (չաւիս կամ նաւ). Եդ ՚ի կաածոց գերեզմանի, ուր չէր
զօք բնաւ եդեալ. (չէր զօք եդեալ ուր). Զբոլոր աշխարհս քեզ
յանձն արարեալ էր մարգարանութեամբ (արարեալ էր քործ).
Մինչև և խօսեալ իցէ՛ ուսիբ. (չև խօսեալ իցէ ուսիբ քործ). Զիմրդ
կարասցուք մարտնչել ընդ այնչափ պնդակազմ գնդի, մանաւանդ
զի լքեալք և լուծեալք. (էնչ). Մեկնեանց լինէն. եթէ դու յահակ՝
ես յաջ, եթէ դու յաջ՝ ես յահակ. (դու ինչպիսի՛ էս ինչպիսի). Եթէ
հրամայէ սպանանել՝ օպանեն, և եթէ կեցուցանել՝ կեցուցանեն.
(և եթէ հրամայէ կեցուցանել). Ոչ ոք է, որ որոմն սերմանէ և ցօ-
րեան հնձէ, և ցօրեան՝ որոմն. (և ոչ ոք է որ ցօրեան սերմանէ, որոմն
հնչէ). Յորժամ երեկոյ լինի՝ ասէք. պարզ լինելցի, զի կարմրացեալ
է երկին. և առաւօտու՝ այսօր մրրիկ, զի շառագունի տրտմու-
թեամբ երկին. (առաւօտու ասէ, մրրիկ լինելի). Կամիս զի երթի-
ցուք քաղեսցուք զայն ՚ի բաց. և նա ասէ ցնոսա. Մի՛ (մի՛ ինչ).
Բազմութիւն իմաստնոց՝ փրկութիւն աշխարհաց, և թագաւոր
հանձարեղ՝ հաստատութիւն ժողովրդոց. (է փրկութիւն, է հաստա-
տութիւն). Ոչ ՚իչարն գործել անտին ուշիմ և արթուն զմիտս, և
ոչ ՚ի գբարին. (իչարծէլ գբարին). Ոչ անսամք խաբերաց հրամա-
նացը և անկանիմք ՚ի ձեռս անօրէն իշխանացը (և ոչ անկանիմք).
Զերկնչիս Վաստուծոյ և հոգաս վասն քոյց յանցանաց. (ոչ հոգաս).
Մի՛ ներէք նոցա և թողացուցանէք (մի՛ թողացուցանէք). Մի՛ հօ-
գաւք վասն ոգւոց ձերոց՝ զինչ ուտիցէք կամ զինչ ըմպելցէք. (էնչ
զինչ . . .). Այնչափ տագնապաւ մերժեցաւ՝ զգերի և զաւարն ե-
թօղ և փախեաւ. (մի՛ լի եթօղ). Յօր երկըր թողուցից զգալարանս
իմ որսալ գբեզ. (չ զգալարանս իմ). Տարժամ ալիս ասէ և խնու
զգայունսն. (չ զգայունսն). Ոչինչ խնայեցին կամ ՚իմա հ անձանց

կամ յափշտակութիւն ընչից. (ե յափշտակութիւն). Կտրեաց զքա-
րինսն մինչև յատակս բլրոյն. (ե յատակս). Զհետ ընթանայ խարե-
բայիցն, որպէս զճշմարիտ արանց. (չէր արանց). Եթէ յայսպէս և
եթէ այն. (այնչէ). Եւ վէրս ՚ի վերայ վիբե և ցաւս ՚ի ցաւոց (ե
ճերս ցաւոց). Մին սակաւաժամանակեայ է, միւսն բազում. (բազ-
մաժամանակեայ). Կերպարանափոխ առնելոց էր զամենայն, և արդար
դատաստանօք դատել և ըստ իւրաքանչիւր գործոց՝ Հատուցանելու
(դատելոց, Հատուցանելոց).

Գ.

Ա Ի Ե Լ Ա Գ Ի Ռ Ի Թ Ի Ի Ն

245. Ա Ե Լ Վ Գ Ի Ռ Ի Թ Ի Ի Ն է կոչուում քերականական
ձևն, երբ Զեղչման Հակառակ՝ նախադասութեան մէջ որ և է
բառ կամ նախդիր կամ յօդ գործ է դրուում աւելորդաբար ոչ
թէ խօսքի իմաստը փոփոխելով, այլ նորան զարդ ու վայել-
չութիւն տալու, և կամ աւելի բացայայտ կամ ազդու անելու
Համար:

246. Աւելադրութիւնն, ինչպէս և նախընթաց երկու
ձևերը, չէ կարող կանոններով սահմանուիլ, այլ ընտիր մա-
տենագրութիւններից կ'ուսումնասիրուի ուշադիր ընթերցա-
նութեամբ:

Հետևեալ քանի մի օրինակներով կարելի է ծանօթանալ
Աւելադրութեան ձևի կիրառութեանը:

— Դուք որ եկեք գլինի իմ, ՚ի միւսանգամ գալստեան նստջեք
և բռն յերկոտասան աթոռ. Եւ ոչ մի այր ոչ է երթալոց. Գըն-
դի, որոյ զօրագլուխն վատ է, բռն յաւ լինել չէ հնար. Եւ զքեզ,
Գազառն . . . Հանեալ զչէ ՚ի հայրենեաց քոց Կամսարականաց՝
Սըշակունի անուամբ պատուեցից. Եւ ոչ մի ինչ յայտցանէ ամենեւին
իւ ոչ յիշեաց. Յետ մահուանն Սանատրկոյ շփոթի է թազաւորու-
թիւնն. Աստուած, որ գերկինս և գաշխարհս արար՝ ու երկնից և
երկրի է տէր. Վէժն գոր անարգեցին շինողքն՝ ու եղև գլուխ ան-
կեան. Մարդոյ որպէս խոտոյ են աւուրք իւր. Յորոց և իմաստունքն
տեղի տուեալ փախչին ՚ի ոյսն. Որում ոչ կամեցեալ Հայկայ հնա-

զանդ լինել Բէլոյ՝ չու արարեալ զնաց. Զայս առակաւ իմն
զնոսս հեզնելով ասէ. Յորոք երից անձնաւորութեանց մի ունելով
կամք և իշխանութիւն. Վասն անրիծ և անդատապարտ կալ մեզ
զճէր աղաչեսցուք. Մահու պատիժ փոխանակ ըր վատութեանն
կրեն. Մի խոտորիցես զերաւունս ղեկին և ղորբոյ և ղայլոյ. ՚ի փոր-
ձութեան ՚ի հանդիսի գտաւ հաւատարիմ. Ընդ քո յոյժ զարմացեալ
եմ ըր մտացդ ճննդականութիւն. Զգալի այն ասի, որ ըր զգայա-
րանացս ՚ի ներքոյ անկանի. Լուեցուցէ զեզու իւր ՚ի չարութենէ և
զըթունս իւր ՚ի շիտելոյ զնենգութիւն. Եւ ոչ ՚ի միւսում ու վայելե-
ցեր. Ոչ յամէ, այլ ոչ իւր գիշերոյն ժամս ունելով ոչ սակաւ՝ ճայնէ
զխորհրդակիցսն. Ո՛չ ապաքէն ինքնին ոչ ի կապէր զձեռն ման-
կանն. Վաղվաղակի անբէն և ուր հրաման ետ նմա. Զհաւատաս ե-
թէ գոյ Բու՝ ճնունդ ինչ այնպիսի. Զամենայն և ղբու՝ կորոյս. Որ-
դէ՞ զհարդ և ուսաւ ՚ի վարդապետէն և արար. Յորոց յորժամ և կա-
միցի՝ և մեկնել կարող է. Սողեալ և գայր նման օձին. Էր ժամա-
նակ յորժամ ղի հիւզն չէր. Զէ ինչ ՚ի ծածուկ որ Բէ ոչ յայտնեսցի.
Զոր ոչ վճարեաց բարեկամութիւնն, ուր ղ վճարեաց ժտութիւնն.
Գոնեա Բէ առաջի ճերակոյտ ժողովրդեանս պատուեա զիս. Մի
սպառնալիս և եթ ոք ու՛ համարելի:

247. Երբեմն պատահումէ Աւելադրութեան ձևով գոյա-
կանն արդեամբ դրուելուց յետոյ՝ նորէն բարդուած իւր ածա-
կանի հետ, կամ յատկացուցիչը՝ յատկացեալի հետ:

— Զարքունիսն մատաղաբունս՝ տնկովք զարդարեաց. Յօշ ման-
րացու էլ ՚ի թերթս ծաղկանց. Ոչ ևս եզիցի ջրհեղեղ ջուրց.
Հարեղարք հարսինն ըստ նմին օրինակի նմանեցուցին:

248. Զատ անգամ վայելուչ ոճով երկու նոյնանիշ գոյա-
կան գործ են ածուում իրար հետ, որոնցից մէկը դրուումէ յատ-
կացուցիչ ձևով, և Աւելադրութիւն է:

— Ոչինչ իմացաւ զպատրանս խաբարեան, որով վրիպեացն.
Կանայք նախարարացն կալցին զուսումն վարդապետութեան մոգացն. Ոչ
լուել կամիմք ծածկելով զվիշտս նեղութեան. Դուք էիք մեր ամուր
պարիսպ ուրախի. Ոչ էր տեղեկագոյն զօրութեան ուր մոգպետին.
Յետ այսր տագնապի խաբարեան բազմութիւն արանց և կանանց ՚ի
տեղին հասանէին. և անդ էր տեսանել զմեծ աղէտ ուրախի. Լը-
ռեալ դադարեցին ամենայն խռովութիւնք յուրանց. Յիրաւի կրէ
պատիժ ուրախից այնպիսին. Յորժամ զաներևութէն ճառիցէ ոք՝

և անհանգստանալ օրէնքներին, և առհասարակ մտադիր ընթերցմամբ ու վարժութեամբ: Այս պատճառով տառերի ուղղագրութեան բոլոր կանոնները հնար չկայ մի առ մի աւանդել:

Եւ սակայն մի քանի հիմնական կանոններ հարկաւոր և հնարաւոր է աւանդել առ տեղեւոյս, որք են.

257. Ոչ մէկ բառ չէ կարող կազմուել առանց ձայնաւոր գրի. ուստի եթէ բարդուած, անհանգուած կամ որ և է կերպով փոխուած բառերի արմատն առանց ձայնաւորի երևի, պէտք է իմանալ, որ այնտեղ անշուշտ մի ձայնաւոր տառ է եղել, որ կորուստման կանոնով զեղջուած է: Օրինակի համար. — Գոտես, Զնան, Կնչումն, Բաշխի, Բնական, բառերի արմատներն են Գո-տ, Զն-ն, Կն-չ, Բա-շ, Բն-ն: Սակայն շատ այդ տեսակ բառեր կան, որոնց իսկական արմատներն այժմ անյայտ ու անգործածական են. օրինակ. — Կն-ծութիւն, Կզայուն, Կրքել, Կրկանք և այլն:

258. Հայոց լեզուի մէջ մի և նոյն գիրը բառի մէջ չի կրկնուիլ, այսինքն նոյն գրից, բաղաձայն թէ՛ ձայնաւոր, երկու հատ չեն գրուիլ միմեանց մօտ: Հակառակը կարող է պատահիլ միայն ըստ դիպաց. (բառերի փոփոխմանց մէջ): — Անշահանձ, քնել, խրաբու, լէէ, իմարդարէէ, երբորդ, շաշալկեր, բայցէ:

259. Եթէ բառի վերջը պատահի * կամ * տառը՝ նորանից յետոյ պէտք է գրուի անձայն յ: — Քահանայ, ընծայ, իմացայ, Հայկայ, մարդոյ, գրոյ, դշխոյ:

Բացառութիւն կը կազմեն յատուկ անուանք ուղղական և հայցական հոլովներում, հրամայական եղանակի բայերը, անձնական և ցուցական գերանուններից լիշեալ գրերով վերջացածները և դարձեալ նոյն գրերով վերջացած մակբայները, շաղկապները և ձայնարկութիւնները, որոնք յօժ սակաւաթիւ են: — Աննա, առ Աննա, Երրորդ, Երրորդա, զԵւա, արն, Կողն, մնա, կեցն, փախո՞, սա, դա, նա, նորա, սմա, զսա, նոքա, նոցա, զնոսա, քո, հա, ահա, ապա, հնապս, տինա:

260. Ա և * տառերից յետոյ ոչինչ ձայնաւորն սլառ չի գրուիլ: Բացի յ և կէս ձայնաւորները, սերեթէ հարկ լինի դնել որ և է ձայնաւոր մէջները, պիտի լինի անշուշտ: — Նորայոյ, քոյոյ, յԵրրորդայ, Սարթայ: ասումա, մը, սամ, սամիցմ

261. Երբէք բառը չի վերջանալ * գրով: և էթէ պատահի կը: փոխուի է: — Եմ, ես, է: Խոյր է զցմ, զքն քմանքմած

262. Ե գրից յետոյ կարող են գրուիլ միայն * և * ձայնաւորները, կազմելով * և * երկբարբառները: Ս 302

263. Կրբար ոչ մի բառ չի վերջանալ * տառով, և ը-ից ոչ առաջ ոչ յետոյ ձայնաւոր գիր չի կարող գրուիլ, բացի յ կէս — ձայնաւորից, որ միայն իբրև նախդիր կարող է գրուիլ նոյն գրով սկսուող բառերի վերայ: — Յրնծայէ, յրնկերէ:

264. Յ գրից առաջ միայն * և * գրերը կարող են գրուիլ: Բացառութիւն կը լինի միայն բարդութեանց ու անհանգստանալ մէջ, երբ յ-ից առաջ կարող է պատահել որևէ բաղաձայն: — Անյապաղ, անյիշատակ, յեշտեղ:

265. Ի գրով բառ չի սկսուիլ. իսկ ինքը կը գրուի միայն *, է, է, * ձայնաւորներից յետոյ, կազմելով *-, է-, է-, * երկբարբառները:

Բաղաձայնից յետոյ կարող է լինիլ միմիայն է վերջացած բազմավանկ անուանց հոլովման մէջ, ուր է փոխուումէ. — Երբեմն էլ երբ գրուումէ սղուած *—ի փոխանակ: — Հոգոյ, եկեղեցոյ, քաղաքայոց, նազ. թուոյ: (Աշխարհաբար՝ պատասխանաբարութիւն, խօսուումէ):

266. Օ գրից յետոյ ոչ մի ձայնաւոր չի գրուիլ. իսկ առաջ՝ է ձայնաւորը կը գրուի և կը կազմէ է- երկբարբառը:

Վերջիշեալ կանոններին հակառակ ուղղագրութիւն երբեմն կը պատահէ օտարազգէ յատուկ անուանց մէջ: — Կախառնում (260), Լեբաէս (260), Փելիպպոս (258), Էմաուս (258-60) Արեիկէ (258), Մօնտեսքէ (266), Կօրեշէ (266):

267. Վ գրից կը գրուի միայն բառերի սկզբում, իսկ

բառերի մէջ և վերջը՝ միայն ո գրից յետոյ. միւս դէպքերում եթէ չ լսուի՝ կը գրուի — կամ —, նայելով թէ ըստ կազմութեան բառին որն է հարկաւոր: Աահան, վարդ, ծով, հովիւ, երկեաւ, նաւ, դէ, անուան:

Բառի մէջը կարող է պատահիլ բարդութեանց կամ ածանցմանց մէջ, երբ չ գրով սկսուող բառը վերջն է: Կանաչար, գորաչար, անշանելի, անշտահ, քաջաչարժ:

268. Մ տառը ք, ր, փ շրթնային տառերից առաջ յաճախ դառնում է արտաբերութեան համաձայն: Աճիճ, աճաւ, անուաճ, ուսմաճ (ան-բիճ, ան-բաւ, անուան-բ, ուսման-բ) աճող, աճիովի աճողարիշտ:

269. Ռ տառը ն-ից առաջ սովորաբար փոխում է ո, որ յետոյ կրկին ր է դառնում, երբ ն մօտից հեռանում է: Պուռն, դրան, ամառն, ամառանոց, ամառնային. առնեմ, արար, լեռն, լերինք, ՚ի լեռնէ. այր, առն, յառնէ, արանց. տէր, (տի-այր) տեառն. դարձ, դառնալ. բարձ, բառնալ. յարիր, յառնել, սրունք, սռնապան. ջերմ, ջերանիմ, ջեռնում:

270. Ր և ո տառերով հայերէն մի քանի բառ կայ միայն. (*) մնացեալներն, որ նոյնպէս շատ սակաւաթիւ են օտարազգի բառեր են: Իսկ հայերէն բառի սկզբում կը գրուի հր, եթէ բառը բուն հայերէն է կամ բոլորովին հայացուցած, և հո, թէ որ օտար բառ է: — Հրիտակ, հրովարտակ, հրաժեշտ, հրահանգ, հրաշք, հրապարակ, հրաւեր. Հոովմ, հոետոր, Հուաւեննա: (Բացառութիւն է հոչակ, հոիկ, հրեայ):

271. Ուշադրութեան արժանի է, որ երբ բառի մէջ միմեանց մօտ լինին լծորդ բաղաձայններ՝ գրեթէ միշտ այսպէս

(*) Ոամ, ումոն, ոիմ, ուշտ, ուումբ, ոոււզն, ոռն, կամ ոռշն: Բոսին, բոտել: (Թերեւս ապագայում այս սակաւաթիւ բառերի էլ հայերէն լինելու կամ արմատական բառ լինելու մասին տարակոյս ծագել, ինչպէս որ բողէ, ոռճիկ, և այլն ջին հայերէն, և բոճ, բոխ, բոպ, բեռնիմ բառերի խնկահանն է՝ երոճ, ուրբի, որոպ, որ—հոման):

են պատահում — նորք տառերը միմեանց մօտ կամ լեռ-երի մօտ, լեռ տառերը միմեանց մօտ կամ նորք-երի մօտ, իսկ Ռիշնէրը միայն իրար մօտ և ոչ նորք կամ լեռ տառերի:

Ն ու ը բ են. պ, կ, տ, ճ, ծ, ս, հ, ղ (փափուկ):

Մ ի ջ ա կ՝ ք, գ, դ, ջ, ձ, ժ, զ, ղ:

Թ աւն փ, ք, թ, ջ, ց, յ, չ, ջ:

Ահաւասիկ մի քանի օրինակներ.

— Ապտակ, աստ, Աստուած, սասար, ախտ, ոսկի, խի, բախտ, բաղդ, ուխտ, ոսպն, պաշտպան, պաստառ, պատկեր, պատկառ, պաշտօն, հագուստ, փախուստ, պահեստ, զգեստ, հրաժեշտ, պատուաստ, լապտեր, լաստ, լիտի, պատճառ, կշտամբել, կտակ, սաստ, սթափ, հսկայ, սկիհ, շտապ, շպար, շփոթ, պանդուխտ, հտակտ, ճիշտ, յափշտակել, վաշտ, վաշխ, տախտ, փշոտ, օցտիկ, աքցան, աքսոր, Երասխ, Ալէքսանդր, Քսերքսէս, դաշտ, դաստ, բաստ, թթու, երաժիշտ, կոշտ, Հայաստան, կսկիծ, Տրսա, Սկիւթ, Կոտանդ, Ափշադար, Աշխադար, Աշխէն, Սանդուխտ: Ազդ, ազգ, ազդը, արբա, աղբւր, աղջիկ, ողբ, Տիգրոն, Աբգար, Աբդիաս, հեղձ, գդակ, սկիզբն, մաղձ, շեղձ, Աբտաւազդ, Հրագդան, Մագդեզն, դժգոհ, դժոխք, եղջեր, Երագգաւորս, Կոզր, կուզր, հեղգ, քաղդէացի, Որմեղդ: Աղտ, գաղթ, դաղտնի, պաղպաղ, մաղթեկ, Մեղտի, տղալ, աղբատ, գեղ՛, խեղճ, եղ՛ծ, կոճղ՛, Գողթն, քաղ՛ոց, Աղ՛ցբ:

Այս օրինակներից կ'երևի, որ վերը բերուած կանոնը բաւականին հիմնաւոր կանոն է լիշեալ բաղաձայնների ուղղագրութեան վերաբերմամբ, և բացառութիւնք դուրս ուրեք միայն կը գտնուին:

Գ Լ ՈՒ Ն Բ.

ԱՌՈԳԱՆՈՒԹԻԻՄ

272. Ա ո գ ա ն ու թ իւ ն կոչումն բառերն ուղիղ արտաբերելու, ձայնաւոր տառերն բարձր կամ ցածր, երկայն կամ կարճ հնչելու կանոնը:

Առողանութեան ճշտութեան համար քերականութեան մէջ սահմանուած են զանազան Առողանական նշաններ, որք են. Բ ու թ (), Ղ ե շ տ (), Երկար (), Պարոյկ ():

273. Բ ու թ ը ցոյց է տալիս, թէ բառի մէջ այն կամ այն վանկը չէ բարձրանում կամ ներկայանում, այլ բռնութ է հնչում. օրինակ՝ հետեւեալ նախադասութեան մէջ — Ո՛չ գիտեմ դձեգ — միայն ոչ բառը բարձր է հնչում, իսկ գիտեմ, ոչ ոչ ցածր, այսինքն բռնութ:

Բ թանշանն այժմ ամենեւին չէ զբուծ գրութեան մէջ իբրև առողանական նշան, այլ գործ է ածուծ տրոհութեան մէջ, ինչպէս կը տեսնենք վետոյ:

274. Ղ ե շ տ ր ցոյց է տալիս թէ վանկը բարձր ու սուր ձայնով պիտի հնչուի:

275. Չեշտեայ բառերն երեք տեսակ են, Ղ ե շ տ ո լ ո ը, Յ ա ռ ա շ ե շ տ և Ն ա խ ա յ ա ը ա շ ե շ տ:

Ղ ե շ տ ո լ ո ը բառերը նոքա են, որոնց շեշտը վերջին վանկի վերայ է: Եկայք, լսարուք, ածէք:

Յ ա ռ ա շ ե շ տ ն ե ը ը նոքա են, որոնց շեշտը վերջնութեմ վանկի վերայ է: — Այսչափ, սոյնպէս, յայնժամ, բանք, որդեակ:

Ն ա խ ա յ ա ը ա շ ե շ տ նոքա են, որոնց վանկը վերջից երրորդ վանկի վերայ է: — Ահաւասիկ, մանաւանդ, հինգերորդ, նոյնժամայն, նմանապէս, ովսանա:

276. Բառերի շեշտ երկու կերպ կարող է լինել — Ք ե ը ա կ ա ն ա կ ա ն և Տ ը ա մ ա բ ա ն ա կ ա ն:

Ք ե ը ա կ ա ն ա կ ա ն շեշտն այն է, որ բնական է որ և է բառի ինքնին արտաբերուելու ժամանակ ևս, ինչպէս վերը չիշուած բառերը: Իսկ Տ ը ա մ ա բ ա ն ա կ ա ն շեշտն այն է, որ ընդունումէ բառը խօսքի մէջ իւր ունեցած դիրքին համաձայն, այսինքն երբ այլ բառը խօսքի ընթացքում ներգործութեամբ կամ մտաւորապէս առաջարկուած հարցի պատասխան

է, կամ այն, որի վերայ ցանկանում ենք աւելի հրաւիրել լսողի մտադրութիւնը: Օրինակի համար:

— Դ՛ն տուք դոցա ուտել. Զ՞ն խնդրէք, զՅիսո՞ս. Է՛ն եմ. Ի՛նչ պետոյ է ՚ի քէն մկրտել. Անսոսոսութիւնն և եթ պատճառ չարեաց իմանալի է. Հոգի՞ն կոչէ պնոսս վասն արագութեանն:

277. Թէ քերականական թէ տրամաբանական շեշտն ըստ պատշաճին պէտք է առողանուին ընթերցման ժամանակ. բայց գրութեանց մէջ շեշտ դրուումէ արդեամբ հետեւեալ դէպքերում.

Ա. Բայերի հրամայական եղանակի վերայ: — Կաց առ մեզ. Ել աստի. Մի խօսիր զանիրաւութիւն. Լերուք արք. Փրկեան զմեզ ՚ի չարէ:

Բ. Կոչական բառերի վերայ: — Հայր մեր, որ յերկինս. Այս ինչ յայտնի լիցի քեզ, արքայ. Որդեակ, մի երթար ճանապարհ ընդ նոսա:

Եթէ հրամայական և կոչական բառերը բաղադրեալ են կամ կրկնուած և կամ յաջորդում են տրամաբանօրէն շեշտելի բառերի, այն ժամանակ նոցա շեշտը կ'առնուն նախընթաց բառերը. — Դ՛ն լեջեր նոցա օգնական. ԶԿոչ՝ լերուք ողորմութեան ձերում. Արևուն կացէք. Աստուան իմ Աստուած, ընդէ՞ր թողեր զիս. Տէ՛ր իմ Տէ՛ր, տուէ՛չ պարգևաց. Գն՛ջ արքայ. Ո՛վ անմիտ վաճառական:

Գ. Կէս-հարցական բառերի վերայ: — Ո՛չ գիտէք ղե՛նչ խնդրէք. Գիտեմք ո՞վ ես դու. Փութացաւ ուսանել, թէ քանի՞ իցեն պարագլուխք քաջ նահատակացն, և ո՞ր ոք ՚ի նոցանէ սաղարք լինիցին, և ո՞ր զօրագլուխ յարձ կողմանէ յուսով մտանիցէ, և ղե՛նչ անուանք իւրաքանչիւր համհարգացն իցեն, և քանի՞ փողահարք ՚ի մէջ գնդին ձայնիցեն:

Դ. Այն ձայնարկութեանց վերայ, որ հօգուոյ մեծ յուզմամբ չեն արտասանուած: — Օ՛ն արիք գնասցուք աստի. Հնպա առաքինիք. Ո՛վ սքանչելեացս. Երանի՛ է ձեզ:

278. Երկար նշանը դրուումէ այնպիսի ձայնարկու-

Թեանց կամ այլ մասանց—բանի վերայ, որ հոգեկան մեծ յուզմամբ են արտասանուում, արտայայտելով զարմանք, կամ սքանչացումն, կամ վիշտ, կամ զգուանք և այլն.—Տէր Տէր, շէ սքանչելի է անուն քո. Ոչէ՞՞՞ գրեց Հայոց աշխարհ. Ո՛ւ կատարեալ միտք և բարք. Վա՛հ որ քակէիր գտածարն:

279. Պարոյկ կամ Ուորակ կոչուումէ Հարցական նշանը, որ դրուումէ ամեն մի Հարցական բառի վերայ:—Գո՞ես Քրիստոսն, եթէ այլում ակնկալցուք. Ո՞ր ՚ի վեր իցէ, Կո՞րն, որ անասնոյն տիրէ, թէ անասունն, որ մարդոյն ՚ի Հարկի կայ. Ո՞ւր են ժառանգորդք երկնից:

Բացի առողջանութեան այս գլխաւոր նշաններէց՝ Հին գրուածոց մէջ գործ էին ածուում երկու ուրիշ նշան ևս—Ս ու Ղ (°) և Թ (˘): Առաջինը դրուումէր գլխաւորապէս ա՝ գրի վերայ, երբ նա պիտի կարճ հնչուէր իբրև ա՝ իսկ երկրորդը՝ ա՝ գրի վերայ, երբ սա պիտի հնչուէր իբրև զ:—Սակայն այժմ այս նշաններն աւելորդ են համարուած և իրաւամբ դուրս ձգուած առողջանական նշաններէ թուից:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ.

Տ Ր Ո Հ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

280. Տրոհուած թիւն կոչուումէ՝ գրուածքի մէջ բառերը կամ նախադասութիւններն իմաստին համաձայն միմեանցից բաժանելը:

Պատշաճաւոր տրոհութեան համար սահմանուած են հետևեալ նշանները. Ե ն թ ա մ ն ա յ (-), Ա պ ա թ ա ր ց ('), Մ ա կ ա կ է տ ('), Բ ու թ ('), Ս տ ո ր ա կ է տ (,), Մ ի ջ ա կ է տ (.), Վ ե ր ջ ա կ է տ (:), Չ ա կ ե ր տ („ — “), Փ ա կ ա գ ի ծ () , Կ ա ի մ ա ն - կ է տ ե ր (. . .), Մ ի ու թ ե ա ն գ ի ծ (-) և Ա ն ջ ա տ մ ա ն գ ի ծ (—):

281. Ե ն թ ա մ ն ա յ նշանը գործ է դրուում տողադարձի ժամանակ, այսինքն երբ տողի ծայրը հասած մէկ բառի կէտը Հարկաւոր է լինում դարձնել միւս տողը:

Տողադարձի ընդհանուր օրէնքն այն է, որ բառը Հեգելու պէս էլ բաժանուի. օրինակ, Ար-քա-յա-կան, ի-մաս-տուն, ըն-տիր: Այս հիման վերայ—

Ա. Միավանկ բառերը միջից չեն բաժանուիլ:—Սէր, լոյս, կեանք, սուրբ:

Բ. Բազմավանկ բառերի մէջ՝ եթէ իրար մօտ երկու ձայնաւոր լինին, մէկը կը մնայ տողի վերջը, միւսը կը դառնայ:—Ի-ակ, տի-եգերք, խօսէ-ի, առնու-ի:

Գ. Ա-, Է-, Ի- երկբարբառների մէջ, երբ ա՝ հնչուի իբրև Չ կարող է բաժանուիլ ձայնաւորից առաջ:—Երե-ւի, թագաւոր, դի-ւի, դա-ւազան, պարգե-ւել:

Դ. Եթէ ա՝ երկբարբառին յաջորդէ մի ձայնաւոր, որի առաջ նա պիտի հնչուի որպէս Վ, անբաժան կը մնայ այդ ձայնաւորից:—Ա-նուան, ազ-նուի, պա-տուոյ, Աս-տուած, նուէր, յայ-գուէ, սուին:

Երբեմն էլ, եթէ հարկ լինի անշուշտ բաժանել, այսպէս կը բաժանուի. Անձնը-ւէր, ազնը-ւի, տը-ւաւ:

Ե. Մի բաղաձայնը բառի մէջ միշտ կ'անցնէ Հետևեալ տողը:—Տու-րու-րե-րան, գա-ռա-գիղ, դա-տա-ւոր, քա-հա-նայ, ա-նուա-նի, բա-ցա-յայտ, նո-րա-ծին:

Զ. Երկու բաղաձայններից մէկը կը թողնուի, միւսը կը դարձնուի. իսկ եթէ երկուսն էլ բաժանելի մասին են պատկանում ըստ կազմութեան բառին՝ երկուսն էլ կը դարձնուին:—Գոր-ծակալ, տարապար-հակ, ոս-տիկան, համա-ղղեստ, մեծա-շնորհ, նորա-նշան, ենթա-մնայ, ինքնա-ստեղծ:

Է. Չատ բաղաձայններից միայն մէկը կ'անցնէ Հետևեալ տողը. իսկ եթէ վերջին երկու կամ աւելի բաղաձայնները բնական են բաժանելի մասին՝ կը դարձնուին:—Երկ-նային, ինք-

նակալ, մարդ-կօրէն, աստ-ղաբաշխ, հարս-նախօս, ան-տրտում, ան-մտութիւն, ան-բնական:

Ը. Եթէ բաղաձայնների մօտ լսվումէ ը ձայնը՝ տողա-դարձի ժամանակ պէտք է զրուի: — Գրթ-գոհ, կտրը-չի, երկրրպագու, մըշ-տնջնաւոր, ըս-կիզըն, ըշ-տեմարան, ըղ-տէր, տեառ-նրն:

282. Ա պ ա թ ա ռ յ նշանը բառերի վերայ զրուումէ այն-տեղ, ուր մի տառ, մանաւանդ ձայնաւոր, զեղչումէ, ինչպէս որ պատահումէ չափածոյ զրուածներին մէջ: — Ունդղիմանայր (ընդղիմանայր). Ի մարմին Դ եկեղեցւոյ քում մարտնչին (ընդ եկեղեցւոյ). Մտ-ողորմութեան որ ոչ թուին (չստ ողորմութեան). Զի րբզում ժամանակաց (զի ՚ի բազում). ԱՌաքէլ ապաւինիմ (աՌաքէլ). Նա՛ւանիկ, ապ՛եթէ, ար՛եկ, թ՛օձն պարտեցաւ. (Նա «ւանիկ, ապ՛ եթէ, ար՛ եկ, թ՛ օձն):

283. Մակակէտը զրուումէ միայն Ի նախդրի վերայ: Կայ գործադրած նաև ղ, յ, յ, նախդիրների վերայ, բայց այս սովորական չէ: — Ի տանէ, Ի քաղաքաց, Ի թագաւորութիւն: (յօղ, յանցս, յանցաւոր, յուլ, զօրն):

284. Բ ու թ ը զրուումէ — Ա. Անկատար նախադասութեան վերջն, ուր ձայնը փոքր ինչ կանդ է առնում. այլ և այնպիսի բառերից յետոյ, որոնք եթէ ըթանշանով չանջատուէին հետևեալ բառերից՝ մտքի խառնակութիւն կը յառաջանար:

— Յարուցեալ Պետրոս ՚իմէջ եղբարցն՝ ասէ. Մինչ տղայն էի՝ եբրե գողայ խօսէի. Փողս հարաք ձեզ՝ և ոչ կաքաւեցէք, ողբացաք ձեզ՝ և ոչ կօծեցարուք: — Մահ՛ մարդոյ հանգիստ է. բանն քարոզաց՝ ուսկան է. (և ոչ Մահ՛ մարդոյ հանգիստ է. Բանն՛ քարոզաց ուսկան է). Զիմըզ պաշտեցեմ . . . զօր, որ մերթ գօչէ վարագացեալ՝ հրամանաւ, և մերթ սարսէ ՚իգօչելոյն՝ սաստիւ:

Բ. Բութ կը զրուի նաև նախադասութեան մէջ զօրութեամբ թողնուած բառի տեղը:

— Մարմին նմա գամենայն ինչ որ է՝ եղին, և աչ՝ զլուսաւորան. Սէր ոչ երբէք անկանի. եթէ մարգարէութիւնք են՝ խա-

փանեացին, եթէ լեզուք՝ լուսեցեն, եթէ գիտութիւն՝ խափանեցի. Յարդ ես ՚իբէն խնդրէի, իսկ արդ՝ յԱստուծոյ:

285. Ս տ ո ռ ա կ է տ ը զրուում է —

Ա. Երկու կամ աւելի նախադասութեանց մէջ, որոնք բովանդակութեամբ կախումն ունին իրարից կամ ամբողջացնումեն միմեանց:

— Ի բնց գնացէք, զի ոչ եթէ մեռեալ է աղջիկդ, այլ ննջէ. Տեսեալ գժողովուրդսն՝ գթացաւ ՚ինոսա, զի էին աշխատեալք և ցրուեալք իբրև զօչխարս, որոց ոչ եցէ հօվիւ. Եթէ շինուածոց իցեմք ցանկացեալք, ունիմք շինուածս յերկինս, որ ոչ երևին ձեր արքունիքդ առ նոքօք:

Բ. Նախադասութեան նոյնատեսակ անդամներն, այսինքն նոյն ենթակայի ստորոգեալները, կամ նոյն ստորոգեալի ենթակաները, կամ նոյն հօլովով խնդիրները, կամ նոյն անուան միատեսակ մակդիրները կամ յատկացուցիչներն և այլն — միմեանցից կը բաժանուին ստորակէտով:

— Երկեղ արտաքնոց, արհաւիրք ՚իներքնոց անդադար ՚իվերայ հասանեն. Պատասխանի ետուն Սեղբաք, Միտաք և Աբեդնագով և ասեն. Յաւուրսն Ղովտայ ուտէին, ըմպէին, գնէին, վաճառէին, տնկէին, շինէին. Եւ առնուին զանմատոց ամուրսն՝ գ Գառնի քաղաքն, զԱնին, զԱրտագերս և գաւանս իւրեանց. Տէր Աստուած գթութեան, փրկութեան և ողորմութեան. . . յիշեան զիս յորժամ գայցես արքայութեամբ քո՝ ահաւոր, հզօր, բարերար և ամենաստեղծ. Ափշիմ, թէ որպէս չյափշտակիմ տանջեալ, լքեալ, չարչարեալ, ջաղխեալ, մանրեալ, խորտակեալ, կտրեալ. Ահաասիկ իբրև զկառս իմն լծեալ ՚իչորից երկվարաց զաշխարհս տեսանեմք. ՚իջերմութենէ, ՚իցրտութենէ, ՚իցամաքութենէ և ՚իխոնաւութենէ:

Գ. Եթէ այդպիսի միատեսակ անդամները նախադասութեան մէջ երկուսից աւելի չեն և միացած են ա, կամ շաղկապներով՝ ստորակէտներով չեն բաժանուիլ. իսկ եթէ շատ են, թէպէտ այդ շաղկապներով միացած էլ լինին՝ կը բաժանուին ստորակէտներով:

— Մեք և նոքա ժառանգեսցուք զքաղաքամայրն բարեաց. Տիկնայք փափկասունք Հայոց աշխարհին, որ զրգեալք և գգուեալք

էին յերաքանչիւր բաստեռունս և ՚իգահաւորակս, հանապազ բոկ և հետի երթացին ՚իտունս աղօթից: Ձեք իսկ առ քեզ ցասումն սրտի և կամ բորբոքումն բարկութեան. եթէ եղբայր ոք կամ քոյր իցեն մերկք. Ձամենայն չափով, և թուով, և կռով կարգեցեր. Հաստատեալ եմ եթէ ոչ մահ, և ոչ կեանք, և ոչ հրեշտակք, և ոչ իշխանութիւնք, և ոչ որ կանս, և ոչ հանդերձեալքն, և ոչ զօրութիւն, և ոչ բարձրութիւն, և ոչ խորութիւն, և ոչ այլ ինչ արարած կարէ մեկնել զմեզ ՚իսիրոյ անտի Աստուծոյ. Այլ կամ զհուր, կամ զհողմ, կամ զօդ արագ, կամ զաստեղաց շրջանս, կամ զջրոց բռնութիւնս, կամ զլուսաւորս երկնաւորս՝ զարբանեակս աշխարհի՝ աստուածս համարեցան:

Գ. Կոչական բառերն իրանց կցորդ բառերով պէտք է տրոհուին ստորակէտներով:

— Տէր, թող դոցա, զի ոչ գիտեն զինչ գործեն. Աստուածորդեղ Պարսեց, ահա հայր քո և աստուած, ընդէր զանգիտես. Պսակեմ զքեզ, Մեհրուփան, քանզի ՚ի խնդիր էիր թագաւորել Հայոց. Մի մեզ, Տէր, մի մեզ, այլ անուան քո տուր փառս. Այս ինչ յայտնի լիցի քեզ, արքայ:

Ե. Խօսքի մէջ միջանկեալ բառերը նոյնպէս բաժանուումն ստորակէտներով:

— Ակն, ասէ, ընդ ախան և ատամն ընդ ատաման. Երկինք, ասեն, որչափ ՚ի վեր են՝ դոյնչափ ՚ի խոնարհ են.

286. Միջակէտը բաժանումէ՝ Ա. Այնպիսի նախադասութիւններ, որոնք թէպէտև համաձայնօրէն անկախ են միմեանցից, բայց խօսումնն նոյն նիւթի վերայ:

— Բագում ձմերաց հալեցան սառնամանիք. եհաս գարուն և եկին նորեկ ծիծեռունք. տեսին և խնդացին կենցաղասէր մարդիկ, և նոքա ոչ երբէք կարացին տեսանել զանձկալիսն իւրեանց:— Երկիւր թերահաւատութեան է նշանակ. զթերահաւատութիւն մեք ՚ի մէնջ վաղ մերժեցաք:

Բ. Դրուումէ այնտեղ, ուր պիտի սկսի ուրիշի ասած խօսքը:

— Իբրև լուսւ գայս թագաւորն՝ ՚իխոր խոցեալ վեր իվերոյ ծիծաղեցաւ և ասէ. Ամենայն այդ խաբէութիւն է: Ետ պատասխանի զինուորն Քրիստոսի և ասէ. Եթէ հաւատարեիմ են քեզ մարմնաւոր չարչարանք նորա, հաւատարմագոյն ևս լիցի քեզ երկրորդահաւոր գալուստն նորա:

Գ. Դարձեալ այնտեղ, ուր հետևեալ նախադասութիւնը նախնթացին իբրև բացատրութիւն է ծառայում կամ իբրև պատասխան:

— Եւ որ մեծն քան զամենայն ասացից, ոչ միայն մարդիկ յերկրի, այլ և հրեշտակք յերկինս գերեսս իւրեանց դարձուցին ՚իմէնջ. Ձրնչ իցէ առ ի բազմացն պատիւ. և ոչինչ: Եւ այս անուանք են նախարարացն. ՚Ի տոհմէն Սիւնեաց Վասակ անուն, ՚իտոհմէն Արծրունեաց Ներշապուհ անուն, և այլն:

Գ. Միջակէտ է դրուում նաև համառօտագրութեան մէջ կրճատած բառերից յետոյ:

— Ս. Գրեգոր Լուսաւորիչ, Աշոտ Ա.,—Լևոն Գ., Սրբիդ. Բարբառոսա, —Քեր. Հ. Ար. Բագրատունւոյ, —Ծնն. Գիւրք, —Թուղթ Պօղոսի առ Կոր. Ա., —Ներ. Շն. Ընդհանրականն:

287. Վ ե բ ջ ա կ է տ ը դրուումէ ամբողջ ու լրացած խօսքի վերջը:

— Նմանեսցի արքայութիւն երկնից տասն կուգանաց, որոց առեալ զլապտերս իւրեանց՝ ելին ընդ առաջ փեսայի և հարսին: Հինգն ՚ի նոցանէ յիմարք էին և հինգն իմաստունք: Յիմարքն առին զլապտերսն, և ձէթ ընդ իւրեանս ոչ բարձին. իսկ իմաստունքն առին ձէթ ամանովք ընդ լապտերս իւրեանց: Եւ ՚իյամել փեսային՝ ներհեցին ամենեքեան և ՚ի թուն մտին: Եւ ՚իմէջ գեղերի եղև բարբառ. Ահա փեսայ գայ. արևք ընդ առաջ նորա: Յայնժամ յարեան ամենայն կուսանքն և կազմեցին զլապտերս իւրեանց:

288. Չ ա կ ե տ ը դրուումէ գրութեան մէջ բերուած ուրիշի խօսքի սկզբում և վերջում, (որ երբեմն զանց է առնուում, շատանալով միայն միջակէտով (286. Բ.):

— Ձրնչ առնիցէք զպատուիրեալսն ՚ի Տեառնէ. «Որ ուրասցի զիս առաջի մարդկան՝ յուրաստ եղէց և ես առաջի Հօր իմոյ որ յերկինս է, և հրեշտակաց սրբոց: Իստանացաւ թագաւորն յանձն իւր, և ասէ անսուտ երգմամբ. «Եթէ արեւսցի անօրէնն այն ՚իմեծ պատերազմէն, մեծաւ անարգանօք տամ ըմպել նմա զբաժակն դառնութեան մահու»: Տեսեալ զնա Ջրուանայ, ոչ գիտաց եթէ ո ոք իցէ. և հարցանէք, եթէ «Ո՞վ ես դու»: Եւ նա ասէ. «Ես եմ որդին քո»: Ասէ ցնա Ջրուան. «Իմ որդին անուշահոտ և լուսաւոր է, և դու խաւարին և ժանգահոտ ես»:

289. Փ ա կ ա գ ի ծ ը դրուումէ միջանկեալ խօսքի կամ բառի երկու կողմում, այնպէս որ եթէ փակագծի միջի խօսքը կամ բառը դուրս հանես խօսքից՝ վերջինս չի կորցնիլ իմաստի լրութիւնը:

— Եւ եղև ընդ հանել ոգւոցն (քանզի մեռաւ) կոչեաց զանուն նորա որդի վշտաց իմոց: Թէպէտ և 'ի գործ արուեստին ըզբաղեալ էին (և գետէք իսկ թէ գինորդ քաղցը և պատիր ձկնորսութիւնն էր), սակայն ոչինչ դանդաղեցան: Յարեաւ 'ի վերայ նորա Վասակ (ոչ Սելենին):

Շատ անգամ միջանկեալ խօսքի երկու կողմը փակագծի փոխանակ դրուումեն ստորակէտներ կամ անջատման գծեր: Երբեմն էլ փակագծի մէջ պատահումէ մի ուրիշ փակագիծ [], որ կոչուումէ **Կ ը կ ի ն**—**փ ա կ ա գ ի ծ**:

290. **Կ ա խ մ ա ն - կ է տ ե ը** դրուումեն որ և է պատճառով կիսատ թողնուած խօսքի վերջը:

— Աւսոյ զբիւնացն... աւսոյ թշուառական պատմութեանս...: Որպէս հայր ոք յորժամ զորդի իւր խրատիցէ . . . չծուլալ յուսմանէն . . . նոյնպէս և զԱստուծոյ պարտ է իմանալ:

291. **Մ ի ու թ ե ա ն - գ ի ծ է** կոչուում այն փոքրիկ գիծն, որ դրուումէ բաղադրութեամբ միացած բառերի մէջ, ցոյց տալով թէ նոքա չպէտք է անջատուին:—Միւր-ներսեւ, Հայ-Հոռոմ, Ատր-Որմիզդ, Նախադրութեամբ-Խնդիր, Ֆրանս-Պրուսական:

292. **Ա ն ջ ա տ մ ա ն—գ ի ծ ը**, նախընթացին հակառակ, բաժանումէ՝ **Ա. Մի** նախադասութիւն միւսից, երբ վերջինն առաջինն լինումէ իբրև բացատրութիւն կամ պատասխան:

— Կարո՞ղ էր զնա մերժել բարին յիւրոց 'իբարեոք արարածոցն, եթէ չէր կարող: Եթէ ասիցեն՝ եթէ կարող էր, լուիցեն.— եթէ կարող էր մերժել գարն և ոչ մերժեաց, ինքն է պատճառ վնասուն: Այլ ասեն փառաց առնէր գաշտն:—Հարցցուք.— փառքն յումեքէ՞ մջողեալ էին նմա: Ո՞վ է Պողոսն և ո՞վ Ապողոս:—Մառայք Տեառն:

Բ. Երկու թուերի մէջ անջատման—գիծը նշանակումէ յինչ:—8—10, 1880—1884 թ., Ե.—Թ. դար.

293. Արդի հեղինակներից ոմանք եւրոպական կէտադրութեան հետեւելով խօսքի մէջ գործ են ածում և **Տ ա ը ս ա կ ա ն**, **Ջ ա ը մ ա ց ա կ ա ն** և **Ծ ա ղ ը ա կ ա ն** նշաններ, որոնք կամ դրուումեն նախադասութեան վերջը և կամ նոյն բառերի իմաստը պարունակող բառերից յետոյ: Հետեւալներն են. **՞, Զ, Դ, Ը, Թ, Կ, Լ, Պ**:

Յ Ա Ի Ե Լ Ո Ի Ա Մ

ԲԱՐԴՈՒԹԵԱՆՅ ԵՒ ԱԹԱՆՅՄԱՆՅ ՄԱՍԻՆ

294. Բառերի բարդութեանց և ածանցման մասին համառօտապէս յիշուեցաւ Քերականութեանս Ա. մասի մէջ (§ 5.): Այստեղ ուսումնասիրողի փափագը յագեցնելու համար կը խօսինք առաւել մանրամասն բարդութեանց և ածանցմանց քերականական օրէնքների վրայօք:

Ա.

295. **Բ ա ը դ ու թ իւ ն ը** կարող է լինիլ կամ բարդուող բառերի որ և է կերպ փոփոխուելով և կամ առանց փոփոխութեան. այլև՝ յօդակապ գրի միջնորդութեամբ կամ առանց յօդակապի:

296. Բառերի փոփոխութիւնը սովորաբար լինումէ քերականական յայտնի օրէնքներին համաձայն, այսինքն՝ **կ ո ը ս մ ա մ բ** և **փ ո փ ո խ մ ա մ բ**: Յոգնականի օ յանգը նոյնպէս զեղչուումէ սովորաբար կամ դառնումէ * :—Սիրայորդոր (սէր), գրահաշիւ (գիր), ջրամոյն (ջուր), մեծափառ (փառ*), կենագրաւ (կեան*), մտայոյզ (միտ*), մեղսակից, կենսատու:

297. Յօդակապ գրերն են ա, է, է: Ա յօդակապը միացնումէ այնպիսի բարդուող բառեր, որոնցից վերջինն սկսւումէ բաղաձայն տառով:— Բան-ա-սէր, գր-ա-դէտ, մեծ-ա-պարգև, պտղ-ա-բեր, է-ա-կից, լի-ա-ձեռն, արփի-ա-հրաշ:

Երբ այսպէս բարդուած բառերը վերստին բարդուին կամ անանցուին՝ յաճախ ա յօդակապը կը զեղչուի քաղցրահնչիւն լինելու համար:— Աստուածապաշտ—աստուածապաշտութիւն, անձնանուէր—անձնուկերութիւն արծաթասէր—արծաթսիրութիւն, ճարտարամիտ—ճարտարմտութիւն:

298. Երբ առաջին բառը լինի է յանդով բաղմավանկ՝ ա յօդակապը կը փոխուի է, երբեմն և է, (ի—է—է կամ է):— Հոգէսէր, գարէջուր, բարէկամ, աղաւնէվաճառ, ոսկէսանձ կամ ոսկէսանձ, հոգէկիր կամ հոգէկիր:— Երբեմն էլ ա չի փոխուում.— Հեռաբնակ, ծիրանագգեաց, սքանչելահրաշ, բարիասաց, հոգիանիւթ:

299. Չատ անգամ բառերը բարդուածն իրանք իրանցով:— Ինչպէ՞հ, գունդագունդ, մեծամեծ, զանազան. և կամ մասնաւոր տառափոխութեամբ՝ խառնամառն, խաժամուտ, աղջամուղջ, բարձրաբերձ, աղխամաղխ, ժանտաժուտ, խուժագուժ:

300. Յօդակապների փոխանակ բարդութեանց մէջ երգեմն դրուածն ՚ի, ղ, ա, ը, յ նախդիրները, կամ թէ ա, և շաղկապները:— Կորիզուխ, կաղիկաղ, գլխիվայր, գոյնչգոյն, թելլթել, խիտախիտ, մօտամօտ, գիրկլխառն, խոչնոտ, օրոփօրեայ, տանտէր, ութտասն, այրածի, առտուր, երթեեկ, ելէջ:

301. Երբ բարդուող բառերից վերջինն սկսուի ձայնաւոր տառով՝ յօդակապ չի դրուիլ:— Ծերաւուրց, հինօրեայ, բազմաշխատ, ծովգոր, հրաջեայ, լիառատ, փղոսկր, գուզընթաց:— Կոյնն է շատ անգամ և է, յ, տառերով սկսուողների համար, որպիսի դէպքում այդ տառերը յաճախ զեղչուածն:— Ջրհեղեղ, վերհամբարձ, փողար (փողհար), ծայրատ (ծայրհատ), կառափնատ (կառափնհատ), հացաւետ (հացյաւետ):

Յաճախ առանց յօդակապի բարդուածն և այնպիսի բառեր, որոնց մէջ ըստ կանոնի պէտք է լինէր նա:— Սուտ-մուտ, փոփոխ (փոխփոխ), վազվազել, բեկբեկ, շօշոջել, բաբախ, (բաղխարաղխ), շաղփաղփ, խլխլել:

Բ.

302. Ա ծ ա ն ց ե ա լ կոչուածն այնպիսի բառերն, որոնք սկզբում կամ վերջում մասնի ունին:

303. Մասնիկն ըստ ինքեան աննշանակ ձայն է, բայց յաւելանալով բառի վերայ՝ այս կամ այն կերպ փոփոխումէ նորանշանակութիւնը: (Հաղիւ ուրեք պատահումէ, որ մասնիկը չէ մտցնում ոչինչ փոփոխութիւն բառի իմաստի մէջ:

304. Ածանցմանց մէջ ևս ճշդիւ պահուածն կորուսման և փոփոխման կանոնները: Նմանապէս՝ այստեղ էլ բառն ու մասնիկը միանումն կամ յօդակապով կամ առանց յօդակապի:

305. Ածանցման յօդակապն է ա: Սա դրուումէ բառի և մասնիկի մէջ տեղը, թէ որ մասնիկը բաղաձայնով է սկսուում կամ կէս ձայնաւորով.— լալ-ա-գին, է-ա-կան, հիւր-ա-նոց, մեծ-ա-ւոր, հայ-ա-ցի, աչ-ա-ցու:— (Աննշան բացառութեամբ՝ ա-ի փոխանակ կը պատահի է կամ է յօդակապ):

Եթէ մասնիկից առաջ բառը վերջանայ ՚ի և բաղմավանկ լինի, ա հետը միանալով կ'ամփոփուի կը դառնայ է (ի—է—է), երբեմն էլ ՚ի կը զեղչուի:— Հոգէկան, հոգէւոր, տարէկան, եկեղեցական, առաքինական:

Երբեմն առանց մասնիկի անանցուածն այնպիսի բառեր, որոնց մէջ մասնիկ հարկաւոր էր ըստ կանոնի.— Գուժկան, ուժգին, բոլորչի, աղօթիկեր:

306. Նախադասման մասնիկները բոլորն էլ ժ ի տ ա կ ա ն, բ ա ց ա ս ա կ ա ն են.— ա, ք, քժ կամ քժ, չ և ա: Այս մասնիկները միանումն բառերի հետ առանց յօդակապի, բացի ա մասնիկից, որ բաղաձայնով սկսուող բառերի հետ ա յօդակապով կը միանայ:— Անմիտ, անշնորհ, անարուեստ, անօրէն. տգէտ,

տհաս, տկար, տմարդի. դժգուհ, դժբաղդ, տժգոյն. չաստուած, չգոյութիւն, չերէց, չէ (դոյական), չիմաստուն. ապուշ, ապօրինի, ապաշնորհ, ապաժաման, ապերախտ, ապերասան:

307. Յ ե տ ա դ ա ս մասնիկների թիւը շատ շատ է. նոցանից մի քանիսը տեսանք անուանց մէջ (իբր յոգնականացուցիչ մասնիկներ— անք, ինք, ունք, տի, ստան, այք, ոյք, որայք). այլ քանիսն էլ տեսանք բայերի մէջ (իբրև ածանց— ան, ն, չ, նչ, են, ոյց): Մնացածներից առաւել կարևորներն ու շատ գործածականները հետևեալներն են՝ այբուբենական կարգով.

- 1. Ած. Արարած, յօրինած, ասայած, այրեցած, հատուած, զանգուած, խնդրուած (*):
- 2. Ակ. Գիտակ, խնդրակ, խօսակ (— սունակ), խառնակ, վերելակ, խոստրակ (— բուն), էակ, նաւակ, օրինակ, գրչակ, խշտեակ (— տիւակ), բաւարակ, հոգեակ, պատանեակ, աղանեակ:
- 3. Այ. Կամայ, ախմայ, անուղղայ, միջերկրայ, հեգեայ, եպիկուրայ:
- 4. Այն. Համայն, ամենայն, լեռունդեռնայն, վաղորդայն, նոյնժամայն:
- 5. Ան. Խթան, նշան, շրջան, իշխան, պարան, կոխան, անպիտան, անապական, կերպարան, վիպասան:
- 6. Անք. Զարմանք, յանցանք, աղաչանք, մաղթանք, դաւանք:
- 7. Ար. Մթար, տիպար, մոլար, զարդար, արդար, յարդար:
- 8. Սց, եաց. Երգասաց, արագընթաց, երկնատեղաց, տերատեաց, լուսազգեաց:
- 9. Գին. Ուժգին, ցաւագին, լալագին, գուարթագին, սրտագին:
- 10. Եայ. Հայկազնեայ, պիւթագորեայ, քաղդեայ, մամիկոնեայ, սղնձեայ, կաւեայ, միօրեայ, այժմեայ, պաշտօնեայ, գործուեայ, ստնդեայ, անձնեայ, աչեայ, դժնեայ:
- 11. Եան. Արամեան, Մամիկոնեան, արևելեան, այժմեան, սերկեան, նարդեան, գունեան, պատեան, քառակերպեան, ներբողեան, հնգեան:

(*) Երբեմն մասնիկը առաջ լինում է ուրիշ մասնիկ ևս. — դիպուած, սովորութիւն (ոյթիւն):

- 12. Եդ. Հանճարեղ, ուժեղ, թաթեղ, դօրեղ, ալանջեղ:
- 13. Եք. Երբեք, ուրեք, ուստեք, երեք, չորեկերպեան:
- 14. Էն. Նկարէն, երեքտակէն, փոխաէն, մոմէէն, հրէէն, մարդկէէն, ինձէն, քեզէն:
- 15. Էք. Տնօրհնէք, ջրօրհնէք, հիմնարկէք, եօթնօրէք, երբէք:
- 16. Ի. Քեռի, Արշակունի, Պահլավունի, արծաթի, խնձորի, հայրէի, առիւծէի, նշէի, ծերունի, գողունի, գործի, աղօրի, ունելի, բանալի, վտարանի, օտարանի, ճարակի, չորքոտանի, վաղէի, կորովի, սնունի, աղտէի, պետանի, կենդանի, այրի, թերի, ճրի:
- 17. Իկ. Հնդիկ, սարսիկ, խուժիկ, գերմանիկ, բնիկ, գուհիկ, ռամիկ, մարտիկ, մարդիկ, թափանցիկ, շատաշրջիկ, երգչիկ, գեղչիկ, ագուիկ, ուռուիկ, սաստիկ, աչիկ, հայրիկ, մանիկ, գառնիկ, թոռնիկ, ոսկէիկ, այժմիկ, անուշիկ, քաղցրիկ, հեգիկ:
- 18. Ին. Առաջին, առաւօտին, աջին, վերին, ստորին, երկնային, խաւարային, մարդկային, քոյին, երեկոյին, բաժին, լուսին, մթին, խորին, չնչին, երկուսին, երէին, ազգուին, երամուին, ինքնին, անհնարին:
- 19. Իչ. Նկարչ, գրչ, բրչ, քարոզչ, ուսուցչ, բնակչ, կալիւրչ, քաւիչ:
- 20. Իւն. Գոչիւն, լալիւն, հնչիւն, ղօղանջիւն, մեծալիւն, նմանալիւն:
- 21. Իք. Կարիք, չարիք, կեղծիք, աւետիք, լալիք:
- 22. Կան. Հայկական, հռովմէական, նեստորական, լուտերական, եզական, հոգեկան, տէրանական, գործական, դուժկան, առաջնորդական, փախստական, վարձկան, հաւանական:
- 23. Կի. Կողմնակի, յաճախակի, ուղղակի, արշաւակի, յանկարծակի:
- 24. Նի. Յայտնի, գաղտնի, մատանի, գեղանի, հովանի, լեզուանի:
- 25. Նոց. Կառանոց, հերանոց, զլխանոց, մատնոց, աղքատանոց, միայնանոց:
- 26. Նօր. Աստանօր, անդանօր, ուրանօր:
- 27. Ող. Սերող, ազգող, այրեցող, ընթացող, կերող, արբեցող, տիրող, յաջող:

- 28. Ոյ. Աջոյ, ձախոյ, յետոյ, ազդոյ, հաճոյ, արգոյ, մեծւոյ, երեկոյ, կարճոյ, կոփածոյ, հաւաքածոյ, կոծոյ, յագածոյ, ձուլածոյ:
- 29. Ոյթ. Երեւոյթ, հասոյթ, սովորոյթ, աւագոյթ, զայրոյթ, հացկերոյթ, հրերոյթ, մեռելոյթ:
- 30. Ոյն. Ողջոյն, իսկոյն, կենդանւոյն, ձեզոյն, քեզոյն, հանգոյն, ուրոյն:
- 31. Ոյց. Վարձահատոյց, օրէնսուսոյց, մեռելաչարոյց, այտոյց, ոււոյց, սառոյց:
- 32. Ոտ. Բորոտ, ծակոտ, կասկածոտ, խանձոտ, լքոտ, զայրացոտ (—ցուկոտ), անձկոտ, ծիծաղոտ, աւագոտ, զայրափոտ:
- 33. Որ. Բեկոր, հատոր, կոտոր, մոլոր, գլոր (գելոր), սինկոր (լեքոր):
- 34. Որդ. Այգորդ, կցորդ, ուղղորդ, մնացորդ, երրորդ, չորրորդ, որսորդ, ժառանգորդ, ճանապարհորդ, ձախորդ, փոխորդ, աւելորդ:
- 35. Ոց. Սղոց, խարտոց, հալոց, վարոց, պրկոց, քրոց, դարոց, բազմոց, թիկնոց, միջոց, ծաղկոց, ջարդոց, տալոց, գալոց, առնելոց, սիրելոց:
- 36. Ու. Աջու, ձախու, այժմու, հատու, ազդու, այցելու, հոգաբարձու, բանասրկու, արիւնարբու, վերարկու, հասու, քաղցու, մեղու:
- 37. Ուկ. Գեղջուկ, նեցուկ, յեցուկ, պարծուկ, այլուկ, ողորմուկ, մղձուկ, շնորհուկ, նախանձուկ, զայրացուկ:
- 38. Ումն. Ուսումն, կոչումն, խոստումն, ներումն, հեղումն:
- 39. Ունդ. Սերունդ, ծնունդ, սնունդ:
- 40. Ունք. Իրաւունք, կոչունք, խրախունք:
- 41. Ուչ. Տեսուչ, վայելուչ, ընկալուչ, սրտառուչ, թաթաւուչ:
- 42. Ուտ. Պարզուտ, կրթուտ, հոսուտ, շիջուտ, եղեգնուտ, թաւուտ, վիմուտ, տղմուտ, ծարաւուտ:
- 43. Ուրդ. Յագորդ, աճուրդ, խառնուրդ, ժողովուրդ, կացուրդ:
- 44. Ուց. Նեղուց, սպիտակուց, ալուց, այրուց, այտուց, խայտուց:
- 45. Պան. Պարտիզպան, պաշտպան, սոնապան, բազպան, դրոնապան:
- 46. Ստ. Եստ, իստ, ուստ.—Ձգաստ, ուրաստ, տապաստ, պահեստ, գովեստ, հրաժեշտ (փոխանակ հրաժեշտ), հանգիստ, փախուստ, թաքուստ:

- 47. Ստան. Հայաստան, դատաստան, ծառաստան, հեռաստան, անդաստան:
- 48. Բան. Քաւարան, վարժարան, ճեմարան, հարսնարան, մեծարան, աւետարան, տանջարան:
- 49. Բէն. Հայերէն, պարսկերէն, հրէարէն, դաղմատերէն, ֆրանսերէն:
- 50. Յի. Հայացի, փարիսեցի, մանիքեցի, քաղաքացի, առնացի, ձեռամբացի, նշանացի, բերանացի:
- 51. Յու. Մահացու, պիտոնացու, կենդանացու, տիրացու, քահանայացու:
- 52. Իոր. Երկնաւոր, փառաւոր, հոգեւոր, աղօթաւոր, ուղեւոր, բանաւոր, գործաւոր, կամաւոր, կանգնաւոր, ունեւոր:
- 53. Օն. Ձգօն, գողօն, պաշտօն, կրօն, կտրօն, գործօն, ցրօնք, լալօնք:
- 54. Օտ. Համառօտ, կարճառօտ, ծղօտ, կարօտ, արօտ:

308. Բարդութեանց և ածանցմանց վերաբերմամբ, իբրև կարևոր գիտելիք, այսչափս առ տեղեւու բաւական ենք համարում նորավարժ պատանեաց համար. մանաւանդ որ դժուարին չէ մի անգամ իմանալով բառերի բարդութեանց և ածանցմանց հիմնական օրէնքները՝ դտնել ու գտնել մասնիկներն արմատ բառերից: Սորանից աւելին գիտել ցանկացողը կարող է իւր փափագը լցուցանել Հ. Ա. Բագրատունու «Իպէտս գարգացելոց» Քերականութեան մէջ (660—693):

Վ Ե Ր Զ.

ԳԼՈՒԽ Ե.	Նախագրութիւն	70.
ԳԼՈՒԽ Զ.	Մակրայ	77.
ԳԼՈՒԽ Է.	Հաղկապ	79.
ԳԼՈՒԽ Ը.	Չախարիկութիւն	80.
	ՀԱՄԱՉԵՑՆՈՒԹԻՒՆ.	
	ՆԱԽԱՇԱԻԴ. —կազմութիւն բանի	83.
ԳԼՈՒԽ Թ.	Ենթակայ և Ստորագեալ	87.
ԳԼՈՒԽ Բ.	Ստորագիլի	90.
ԳԼՈՒԽ Գ.	Խնդիր. Ա. Բաղերի խնդիրները	92.
	Բ. Անուանց խնդիրները	95.
ԳԼՈՒԽ Գ.	Յատկացուցիչ և լատկացեալ	96.
ԳԼՈՒԽ Ե.	Բացուցադրիչ և բացաչադրեալ	97.
ԳԼՈՒԽ Զ.	Մակցիլի	100.
ԳԼՈՒԽ Է.	Կոչական անուն	103.
ԳԼՈՒԽ Ը.	Ո՛ր յարարերական	103.
ԳԼՈՒԽ Թ.	Ս, Ի, Ն յօդերը	106.
	ՀԱՐԱԿՐՈՒԹԻՒՆ.	
	ՆԱԽԱՇԱԻԴ.	111.
ԳԼՈՒԽ Ա.	Պարզ շարագրութիւն	112.
ԳԼՈՒԽ Բ.	Չհաւոր կարգ	113.
	Ա. Չըջումն	113.
	Բ. Չեղջումն	116.
	Գ. Աւելացրութիւն	118.
	Դ. Բակառութիւն	121.
	ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.	
	ՆԱԽԱՇԱԻԴ.	123.
ԳԼՈՒԽ Ա.	Տառերի ուղղագրութիւն	123.
ԳԼՈՒԽ Բ.	Առողանութիւն	127.
ԳԼՈՒԽ Գ.	Տրոհութիւն	130.
	ՅԱԻԵԼՈՒՄ.	
	Բարդութեանց և ամանցմանց մասին	137.
	Ա. Բարդութիւն	137.
	Բ. Ամանցումն	139.

Հարկաւոր է նախ և առաջ ուղղել տպագրութեան մէջ սպրդած հետևեալ նշանաւոր վրիպակները. մնացեալ սակաւաթիւ սխալներն աննշան են և ըստ ինքեան կը հասկացուին:

ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐԻ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Էջ.	Տր.	Սխ.	Ուղղ.
7.	9.	§ 290—304	§ 302—307.
10.	24.	§ 256	§ 259
11.	7.	§ 265	§ 268
32.	5.	և — ան զև	և — ան զև
38.	1.	զ2ձեզ	զ2եզ
»	12.	Տր. Այսց	Այսմ.
»	15.	Բայ. Ասմանէ	Այսմանէ
40.	13.	Հոլուում է	Հոլովուումէ
»	24.	լայլնէ	լայլմէ
52.	3.	Բ. լծ.	Գ. լծ.
54.	14.	— յյե՛՛	— յյե՛՛
»	18.	— իյե՛՛	— իյե՛՛
»	20.	իյե՛՛	իյե՛՛
55.	24.	իյե՛՛	իյե՛՛
»	28.	(Ոստի-) յե՛՛	յե՛՛
»	29.	(Ոստի-) յե՛՛	յե՛՛
56.	10.	Ոստացեալ	Ոստուցեալ
60.	13.	Կերց. — ցու.ք	Կերիցու.ք
64.	16.	անզեմ	անդէմ
65.	1.	կազմումէ	կազմուումէ
»	33.	(79).	(80).
68.	12.	լասնիչ	լայսնիչ
69.	5.	երկու.ք	Երկու.ք

Էջ.	Տ-շ.	Սկիզբ.	Ուշիշ.
70.	24.	առնին	առնեն
71.	10.	գրվում	գրում
72.	13.	»	»
»	27.	վերայից	վերայից
»	30.	զինուորքն	զինուորքն
76.	8.	միտք, քս	միտք քս
»	20.	ընդ կողաց	ընդ կողաց
78.	13.	յայնապէս	յայնապէս.
»	16.	Թողր օն անրը	Թողր. օն անրը
80.	12.	իրրև զկառս	իրրև զկառս
81.	9.	Աշխի՛ - ծառայ բարի,	Աշխի՛ - ծառայ բարի
90.	16.	ի բազում ամաց	ի բազում ամաց
97.	21.	ածական:	ածական է:
99.	15.	յԱնիւոս	յԱնիւոս
103.	23.	ածականաբար	ածականաբար
110.	2.	ածն ՚ի չգոյէ	զի ածն ՚ի չգոյէ
119.	5.	ի փորձութեան	ի փորձութեան
121.	28.	անհերիքս,	անհերիքս,
130.	—	— 230 —	— 130 —
131.	—	— 231 —	— 131 —

Մատենադարանի Գրքանոցի
Կարգապետ Առնոսի

132.	—	— 232 —	— 132 —
133.	—	— 233 —	— 133 —
134.	—	— 234 —	— 134 —
135.	—	— 235 —	— 135 —
136.	—	— 236 —	— 136 —
137.	—	— 237 —	— 137 —
138.	—	— 238 —	— 138 —
139.	—	— 239 —	— 139 —
140.	—	— 240 —	— 140 —
141.	—	— 241 —	— 141 —
142.	—	— 242 —	— 142 —
143.	—	— 243 —	— 143 —
144.	—	— 244 —	— 144 —
145.	—	— 245 —	— 145 —
146.	—	— 246 —	— 146 —
147.	—	— 247 —	— 147 —
148.	—	— 248 —	— 148 —
149.	—	— 249 —	— 149 —
150.	—	— 250 —	— 150 —

2p

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

2013 2833

« Ազգային գրադարան »

NL0061453

